วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่

RAJABHAT CHIANG MAI RESEARCH JOURNAL

ประจำปีที่ 16 ฉบับที่ 2 เมษายน-ธันวาคม 2558 ISSN 1513-8410

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย	อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.บังอร ฉัตรรุ่งเรือง	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

บรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.ทัตพร คุณประดิษฐ์	รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา

ผู้ทรงคุณวุฒิ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศรัณย์ นักรบ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
อาจารย์ ดร.คณิเทพ ปิตุภูมินาค	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดชา ทาปัญญา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ธนกร ช้างน้อย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.นัทมน คงเจริญ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.มนทิพย์ ตั้งเอกจิต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ สมชาย ปรีชาศิลปกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ภู่วิภาดาวรรธน์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ สุวรรณา เลาหะวิสุทธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.รจนา ชื่นศิริกุลชัย	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์ อริยะเครือ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา แช่มช้อย	มหาวิทยาลัยนเรศวร
อาจารย์ ดร.รัฐภูมิ พรหมณะ	มหาวิทยาลัยพะเยา
รองศาสตราจารย์ ดร.ไพบูลย์ ศรีชัยสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ยุวดี พีรพรพิศาล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชิตชล ผลารักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อาจารย์ ดร.พลรัตน์ พันธุ์แพ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พหล ศักดิ์คะทัศน์	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบา สิทธิการ	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ดร. นายแพทย์ ชูสิน สีลพัทธ์กุล	โรงพยาบาลสารภี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณทนี สันติกุล	Hong Kong Polytech University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชาภพ พันธุ์แพ	มหาวิทยาลัยพายัพ
อาจารย์ ทิวาวัลย์ ต๊ะการ	รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภฤกษ์ ธาราพิทักษ์วงศ์	รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา
นางณัฐธยาน์ บันเทา	นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา
นางสาวศรัญยา ไชยวงค์	นักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

อาคารราชภัฏเฉลิมพระเกียรติ ชั้น 14 เลขที่ 202 ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300

โทรศัพท์ 0-5388-5959 โทรสาร 0-5388-5950

ข้อความหรือข้อคิดเห็นในวารสารนี้เป็นของผู้เขียนมิใช่ความรับผิดชอบของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำนำ FOREWORD

วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นวารสารที่จัดทำขึ้นเพื่อตีพิมพ์งานวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษา โดยบทความที่ขอรับการตีพิมพ์ในวารสารนั้นจะต้องแสดงให้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม ชุมชน และท้องถิ่น อีกทั้งยังก่อให้เกิดประโยชน์หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมในทางที่ดีขึ้น รวมถึงแนวทางการสร้างความตระหนักและการรับรู้ในปัญหา และแนวทางแก้ไขของชุมชนและสังคมได้

วารสารฉบับนี้ ยังคงมุ่งมั่นเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่บทความ องค์ความรู้ หรือข้อมูลที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์จากคณาจารย์ นักศึกษา และผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ไปสู่สังคม ชุมชน ท้องถิ่น และผู้ที่สนใจทั่วไป โดยมีบทความที่หลากหลายศาสตร์ ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การศึกษา การจัดการ สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และศิลปวิทยาการ อาทิเช่น ด้านสุขภาพ ได้แก่ การสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ด้านชุมชนและสังคม ได้แก่ การพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพ การศึกษาลวดลายจกแม่แจ่มเพื่อใช้ในการถักนิตติ้ง กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การบริหารจัดการระบบชลประทาน การจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ การจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และด้านศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ กลองบูชา ซึ่งบทความต่างๆ เหล่านี้ยังคงได้รับการพิจารณาและผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างเข้มข้นดังเช่นที่ผ่านมา

กองบรรณาธิการขอขอบคุณนักวิจัยทุกท่านที่ได้ส่งบทความเข้ามาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความในวารสารฉบับนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และท้องถิ่นเป้าหมายตามที่ได้ตั้งเอาไว้ อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการของประเทศไทยต่อไป

กองบรรณาธิการ
วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่

CONTENTS สารบัญ

5 การศึกษาจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่
เสาวภา มณีเชษฐา

17 กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่
พรสวรรค์ จันทะวงศ์

29 การพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก
ยุพรัตน์ จันทร์แก้ว

45 การศึกษาลวดลายจกแม่แจ่มเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง
จินตนา อินภักดี

61 การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ:
กรณีศึกษาโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ภัทวี ดวงจิตร

75 รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย
พระมหาธนิต สิริวฒฺโน

87 การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น
และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง
อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
มุจลินท์ แปงศิริ

97 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย
พงษ์ศิริ จิตบาน

111 รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน
เชาวฤทธิ์ ขจรพงศ์กีรติ

123 การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพ
การเรียนการสอน
สำเนา หมื่นแจ่ม

CHIANG MAI

RAJABHAT UNIVERSITY

Vol. 16 No. 2 April-December 2015

การศึกษาจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่

THE BUDDHIST ARTS ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN THE TEMPLES LOCATED IN MUANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

เสาวภา มณีเชษฐา

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การศึกษาจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่

THE BUDDHIST ARTS ENVIRONMENTAL MANAGEMENT IN THE TEMPLES LOCATED IN MUANG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

เสาวภา มณีเชษฐา
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการที่เหมาะสมของสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ วัดที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งท่องเที่ยว เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการสร้างเกณฑ์วัดค่าของวัดและเลือกจับฉลากออกมาจำนวน 5 วัด และกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูล จำนวน 66 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ คือ การสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม เป็นแนวคิดให้มีการจัดการองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ได้แก่ ที่โล่งว่าง อาคารเคียง เส้นทางจราจรทั้งถนน ทางเดินเท้า และทางน้ำ ต้นไม้ และส่วนประกอบสถานที่ที่อยู่รอบงานพุทธศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมให้พุทธศิลปกรรมมีความสง่างาม มีจุดมอง มุมมอง ช่องมอง และระยะมองที่เหมาะสม จากสภาพปัญหาการจัดสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด พบว่า วัดยังไม่มีรูปแบบหรือการวางผังแม่บทในการจัดการพื้นที่ใช้สอยในแต่ละเขตอย่างชัดเจนโดยเฉพาะด้านแผนผัง ภูมิทัศน์และการจัดวางสิ่งก่อสร้างทั้งหลาย ทำให้วัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ขาดความสง่างาม ไม่มีจุดมอง มุมมอง และระยะมองที่ชัดเจน ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมมีความรู้สึกไม่ประทับใจในการเข้าไปเยี่ยมชม จากการสนทนากลุ่มย่อยของพระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ และผู้สืบสานภูมิปัญญามีแนวคิดว่าวัดควรมีรูปแบบและการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมที่ดี โดยมีการจัดผังบริเวณของวัดให้เป็นสัดส่วนโดยกำหนดเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตบริการสาธารณะให้ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนและชาวพุทธศาสนิกชนมาใช้สอยได้ครบตามหน้าที่ใช้สอย ทั้งนี้เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัดอย่างเหมาะสมในอนาคต

คำสำคัญ: การจัดการสิ่งแวดล้อม พุทธศิลปกรรม

Abstract

The research consists of 3 objectives as 1) to study the concept and theory of the Buddhist arts environmental development, 2) to investigate the environmental problems concerning the Buddhist arts environmental management inside the temples and 3) to propose the models and methods of the Buddhist arts environmental management in the temples Located in Muang District, Chiang Mai Province. The research focused on the famous temples and popular tourist destination in Muang District, Chiang Mai Province by using the criterion measurement and selects five temples. In addition, all data were collected from 66 people by questionnaires, in-depth interview and focus group.

The results revealed that the concept and theory of the Buddhist arts environmental management, it is the management of physical components surrounding the Buddhist art objects. It is included the physical components as the open space, buildings, roads, sidewalks, canal and trees. As regards to the environmental problems concerning the Buddhist arts environmental management in the temples, it was found that temples have no master plan for managing the area explicitly. Especially, the diagram, landscape, and the placement of buildings in the temples are without the orderliness and elegance. Therefore, it is made an unimpressed by the visitors. The data from focus groups of monks, academician, it revealed that temples should have the pattern of environmental development of Buddhist arts. The area of the temple should be clearly defined as the Buddhavasa or the sanctuary or public precincts of a monastery, Sanghavasa or living quarters of the monks. In addition, the temple's public area should be fully utilized by the Buddhist people in order to resolve the problem of environmental management in Buddhist arts at the present and in the future.

Keywords: Environmental Management, The Buddhist Arts

บทนำ

พุทธศิลปกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดของมนุษย์ผ่านสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาที่มีความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศิลปกรรมเป็นงานสร้างสรรค์ทางความคิดผ่านสื่อสัญลักษณ์ของผู้ที่ศรัทธาในคำสอนของพระพุทธเจ้า (ชัปนะ ปิ่นเงิน, 2552) จึงเป็นเหตุให้มีการสร้างงานพุทธศิลปกรรมขึ้นมา เพื่อระลึกถึง เพื่อใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังเป็นสถานที่เผยแพร่และปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และพุทธศิลปกรรมยังเป็นสิ่งที่ช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาปสาทะประพฤติปฏิบัติตนให้มีแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในภาคเหนือของประเทศอินเดีย ประมาณ 2,500 ปี โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นบรมศาสดา หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานแล้วจึงเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระองค์ได้สร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา รวมทั้งสังฆิกเสนาสนะอันได้แก่ วิหาร สถูปเจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอพระไตรปิฎก ฯลฯ ขึ้นมาเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นสิ่งเตือนใจให้ระลึกถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและเพื่อประดิษฐานไว้ในโลกด้วยความเคารพบูชา

ดั่งท่านพระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานว่า เมื่อออกพรรษาแล้วบรรดาพุทธบริษัททั้งหลายในทิศต่างๆ ได้เข้าใกล้และสนทนากับพระพุทธเจ้า หากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้าและพุทธบริษัททั้งหลายก็ไม่ได้โอกาสสนทนาธรรมเหมือนเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่อีกต่อไป พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสถึง

สังเวชนียสถาน 4 ได้แก่ สถานที่ ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพานของพระองค์ เพื่อเป็นการบอกว่า พุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หากมีความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระองค์แล้วหากจะดูและระลึกถึงพระองค์ควรจะสร้างสังเวชนียสถาน 4 ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสังเวชโดยทั่วกัน ดังได้กล่าวไว้ใน ที.ม. (ไทย) 10/150-151/202. ภายหลังการปรินิพพานของพระพุทธเจ้าจึงมีการสร้างพระสถูปเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 4 แห่ง (ขุ.อป. (ไทย) 33/27/724.) เพื่อเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้านั่นเอง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542, 2552)

ในปี พ.ศ.236 เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในสุวรรณภูมิ จึงมีการสร้างงานพุทธศิลปกรรมในแต่ละพื้นที่ขึ้นมาแตกต่างกันไปตามความเชื่อ ตามวัฒนธรรมประเพณี จนกระทั่ง ปี พ.ศ.1839 เมื่อพญามังรายทรงสร้างราชธานีในล้านนาขึ้นที่เชียงใหม่ ซึ่งในขณะนั้นมีชื่อว่า “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่” พระองค์ได้สร้างเมือง สร้างวัง และวัดในพระพุทธศาสนาขึ้นมากมาย ทั้งที่เป็นฝ่ายคามวาสีและอรัญญวาสี จนพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองในดินแดนนี้ ปัจจุบันปรากฏเป็นหลักฐานในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ปูชนียวัตถุ และวัดร้างจำนวนมากในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะภายในเขตกำแพงเมืองสี่เหลี่ยมชั้นใน มีจำนวนวัดรวม 100 วัด และโดยรอบนอกอีกจำนวนกว่า 62 วัด (ธนธร เหลี่ยมวานิช, 2543)

ด้วยเหตุนี้ พุทธศิลปกรรมจึงเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมของวัดที่ถูกสร้างขึ้นมาด้วยความศรัทธา ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในท้องถิ่น แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป วัดในเชียงใหม่จึงต้องปรับตัวให้ทันกับยุคการพัฒนาประเทศ ในด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้มีการก่อสร้างต่อเติมอาคารต่างๆ เกินความจำเป็นใช้สอย ตลอดจนการรื้อการถอน การปลูกสร้างขึ้นมาใหม่ มีการจัดภูมิทัศน์ การจัดตั้งสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เต็มพื้นที่รอบบริเวณวัด (สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541) ด้วยสาเหตุหลายประการ คือ

1. ด้านความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคมที่ได้รุกคืบเข้ามาในวัด เช่น การจัดการศึกษา ศูนย์รวมของกิจกรรมของชุมชน หน่วยแพทย์เคลื่อนที่ หน่วยเลือกตั้ง ฯลฯ สิ่งที่กล่าวมาจึงเป็นสาเหตุให้วัดมีการต่อเติมอาคารต่างๆ ศาลาชั่วคราว อาคารที่พักอาศัย อาคารสังฆภัณฑ์ อาคารรับรองพระสงฆ์ การจัดตั้งสาธารณูปโภค สาธารณูปการ สนามที่จอดรถ สนามกีฬาเยาวชน ตู้เอทีเอ็ม ป้ายโฆษณา ทั้งนี้เพื่ออำนวยประโยชน์แก่ผู้เข้ามาใช้บริการของวัด สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมของวัดทั้งสิ้น

2. พระสงฆ์ขาดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของพุทธศิลปกรรม ไม่มีความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด มองข้ามคุณค่าในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ไม่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ พิพิธภัณฑ์ กฎหมายควบคุมอาคาร กฎหมายของกระทรวงมหาดไทย การกำหนดพื้นที่การสร้าง ตลอดจนขาดความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกประวัติศาสตร์ (สุรพล ดำริห์กุล, 2539)

3. พระสังฆาธิการ อาจรู้ ไม่รู้ หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยการทุบของเดิมและสร้างของใหม่ขึ้นมาให้มีขนาดใหญ่โตเกินความจำเป็น เกินการใช้สอย จึงปรากฏมีรูปแบบของอาคารที่ผิดแผกแตกต่างไปจากเดิม ซึ่งอาจเป็นเพราะพระสงฆ์และกลุ่มช่างได้เดินทางไปสถานที่ต่างๆ และรับเอารูปแบบที่ประทับใจมาสร้าง วิหาร โบสถ์ ศาลา หรือเห็นวัดอื่นที่สวยงามจึงกลับมาสร้างวัดของตนเอง (พระครูพิพิธสุตาทร, 2552) และการก่อสร้างในแต่ละครั้งวัดจะจ้างช่างก่อสร้างทั่วไป ซึ่งช่างเหล่านี้จะเป็นช่างที่มาจากจังหวัด ราคาค่าจ้างถูก เป็นการประหยัดงบประมาณ ผลเสียที่ตามมาก็คือ ความไม่มั่นคงแข็งแรง เมื่อเกิดภัยพิบัติธรรมชาติต่างๆ จะทำให้วัดและสิ่งก่อสร้างไม่สามารถต้านภัยจากแรงธรรมชาติเหล่านี้ได้ ทำให้วัดพังทลายเสียหายอันก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมของวัดเป็นอันมาก

4. วัดบางวัดไม่มีการเตรียมการหรือวางผังแม่บท ในการจัดการสิ่งแวดล้อมภายในวัด นึกจะสร้างก็สร้าง ชี้ตรงไหนสร้างตรงนั้น สร้างเพื่อสนองตอบการเลื่อนสมณศักดิ์ สร้างตามศรัทธาของญาติโยม สร้างด้วยความขาดความตระหนักรู้ และสร้างจากเด็กเพาะช่างเป็นผู้วาด

คำอธิบาย คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ที.ม. (ไทย) 10/150-151/202. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ฉบับภาษาไทย) เล่ม 10 ข้อ 150-151 หน้า 202

ขุ.อป. (ไทย) 33/27/724. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน (ฉบับภาษาไทย) เล่ม 33 ข้อ 27 หน้า 724

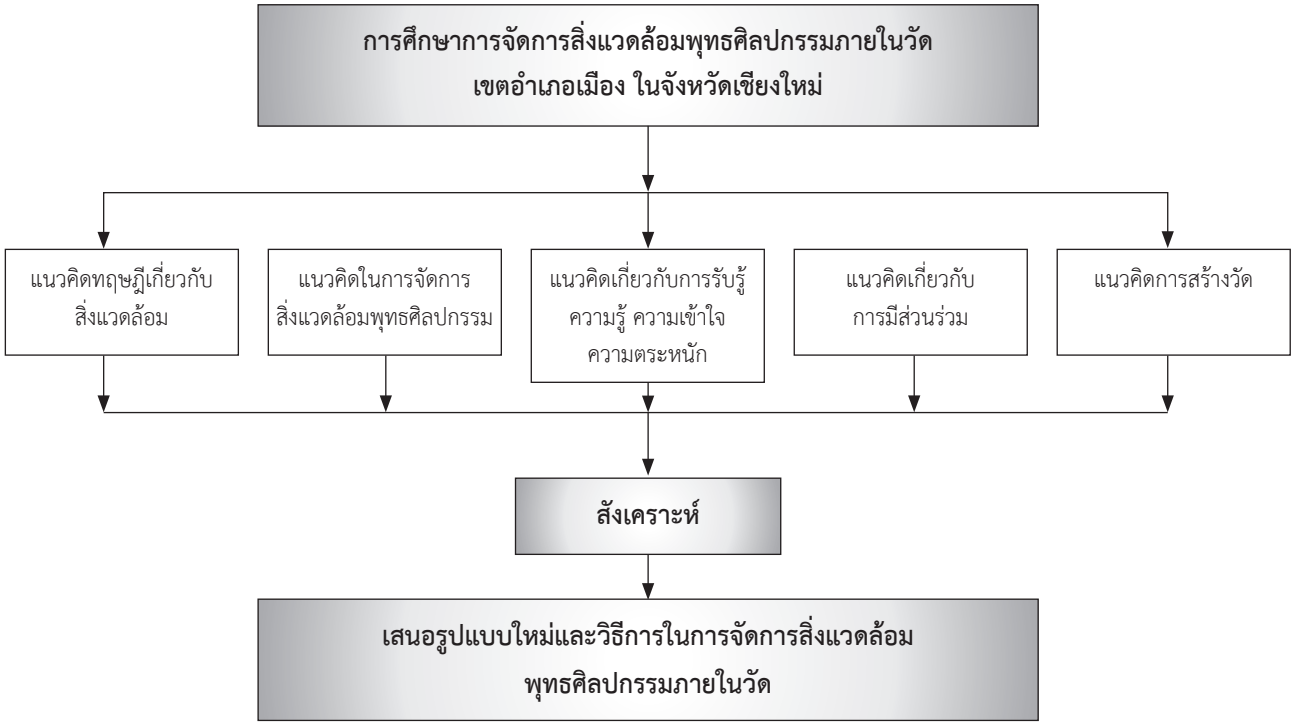
5. พระสงฆ์ขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ขาดความรู้เกี่ยวกับพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ กฎหมายควบคุมอาคาร และกฎหมายกำหนดพื้นที่การสร้าง จึงทำให้สิ่งแวดล้อมของวัดมีความไม่เป็นระเบียบ มีความแออัด ขาดการสมดุลในพื้นที่ภายในวัด สาเหตุหลัก คือ วัดไม่มีแผนปฏิบัติการที่เป็นแผนแม่บทในการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่มีการเขียนออกแบบผังบริเวณ

จากการศึกษาสาเหตุและปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด สภาพปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด รูปแบบและวิธีการจัดการที่เหมาะสมของสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด โดยตั้งคำถามการวิจัยว่า วัดมีการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดอย่างไร มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัด และรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมควรมีรูปแบบอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด
3. เพื่อเสนอรูปแบบและวิธีการจัดการที่เหมาะสมของสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ภายในวัดเขตอำเภอเมืองในจังหวัดเชียงใหม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขอบเขตการศึกษา ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การศึกษาเอกสาร บทความอื่นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ได้แก่ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม การจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม วิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดอย่างละเอียด นอกจากนี้ยังได้อาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จนได้รับองค์ความรู้ใหม่เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดอื่นต่อไป

2. ขอบเขตด้านเอกสาร ใช้ข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2542 อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตลอดจนหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ บทวิจารณ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดโบราณในจังหวัดเชียงใหม่

3. ขอบเขตพื้นที่ คือ วัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสร้างเกณฑ์วัดค่าของวัดเพื่อหาคุณสมบัติเบื้องต้นสู่ความเป็นมาตรฐาน ตามคู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554) โดยได้คัดเลือกวัดที่สวยงามเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นวัดตัวอย่าง และเป็นวัดที่มีการพัฒนาสู่ความเป็นมาตรฐาน จากนั้นทำการจับฉลากมาจำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดเชียงมั่น วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดสวนดอกพระอารามหลวง และวัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (โพธารามมหาวิหาร)

4. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ วัดตัวอย่างที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 10 วัด

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ วัดตัวอย่างที่มีชื่อเสียงและเป็นแหล่งท่องเที่ยว ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 วัด ได้มาโดยวิธีการจับฉลาก ได้แก่ วัดเชียงมั่น วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร วัดสวนดอกพระอารามหลวง และวัดเจ็ดยอดพระอารามหลวง (โพธารามมหาวิหาร) ซึ่งเป็นวัดที่เป็นวัดหลวง วัดที่สร้างโดยกษัตริย์ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม มีศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม และมีรูปแบบของศิลปกรรมล้านนา

กลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา มีจำนวน 66 รูป/คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) บุคลากรภายในวัด จำนวน 5 วัดๆ ละ 7 รูป/คน ได้แก่ เจ้าอาวาส 1 รูป พระสงฆ์ 2 รูป กรรมการวัด 2 คน มัคนายก 1 คน ไวยาวัจกร 1 คน รวม 35 รูป/คน

2) บุคคลที่อาศัยในชุมชนบริเวณวัด จำนวน 5 วัดๆ ละ 5 คน รวม 25 คน

3) ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด จำนวน 6 รูป/คน ได้แก่

3.1 นักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ 1 รูป

3.2 นักวิชาการ ด้านสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 1 คน

3.3 นักวิชาการอิสระ ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม 1 คน

3.4 นักโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ 1 คน

3.5 นักเขียน และผู้สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 คน

3.6 สล่าล้านนา (ช่างก่อสร้างและบูรณะโบราณสถานชาวล้านนา) 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. การสังเกตและสำรวจพื้นที่ทางกายภาพโดยทั่วไป ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัดในปัจจุบัน สภาพปัญหาและแนวทางในการจัดการปัญหา

2. แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎี ผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสภาพปัญหาทางกายภาพปัจจุบันของวัด โดยเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questions) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลเบื้องต้นของผู้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ นามสกุล วัน เดือน ปีที่ทำการสัมภาษณ์ เพศ สถานภาพ การตั้งบ้านเรือน การได้รับข่าวสารจากการประชุมของวัด การให้ความร่วมมือกับวัดมากน้อยเพียงใด

ส่วนที่ 2 เป็นข้อคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม เช่น การจัดทำผังแม่บทของวัด การจัดภูมิทัศน์ การจัดวางสิ่งของทั้งหลาย การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น จำนวน 11 ข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ดังนี้

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2542

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ใช้ข้อมูลจากอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตลอดจนหนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ บทวิจารณ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดโบราณในจังหวัดเชียงใหม่

2. ข้อมูลจากภาคสนาม ได้ทำการเก็บรวบรวมดังนี้

2.1 ศึกษาสภาพปัญหาของสิ่งแวดล้อมและการจัดสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 5 วัด

2.2 สอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล จำนวน 66 รูป/คน โดยเป็นพระสงฆ์ 35 รูป ฆราวาส 31 คน

2.3 นำข้อมูลที่ได้จากข้อคำถามและจากการสัมภาษณ์ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมาสังเคราะห์ วิพากษ์ แยกแยะ เพื่อสรุปผลเป็นประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไข

2.4 จัดสนทนากลุ่มย่อยจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 6 รูป/คน

2.5 วิเคราะห์ประเด็น สรุปเป็นความรู้ใหม่ และนำเสนอวิธีการและรูปแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดที่เหมาะสมต่อ วัด ชุมชน และในทางวิชาการต่อไปในอนาคต

ผลการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม สรุปว่า พุทธศิลปกรรม คือ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างหรือกำหนดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันด้วยความสามารถทางสติปัญญา กำลังกาย กำลังใจ และได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี โดยจัดแบ่งเป็นประเภทต่างๆ คือ สิ่งแวดล้อมจิตรกรรม สิ่งแวดล้อมสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัดวาอาราม เจดีย์ และบ้านเรือน สิ่งแวดล้อมโบราณคดี ได้แก่ โบราณสถานและโบราณวัตถุ รวมถึงองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบศิลปกรรม ได้แก่ พื้นที่โล่ง อาคารต่างๆ ทางเดินเท้า ต้นไม้และองค์ประกอบสถานที่เพื่อส่งเสริมให้พุทธศิลปกรรมมีความสง่างาม มีมุมมอง จุดมอง ระยะมองที่เหมาะสมเพื่อคงไว้ในด้านคุณค่า ดังนั้น วัดควรจะมีการวางแผนและเกณฑ์มาตรฐานในการจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554) เพื่อเป็นต้นแบบให้ชุมชนในการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่อไป

สภาพปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดโดยรวม พบว่า

1. ความคับแคบของบริเวณวัด โดยเฉพาะเขตพุทธาวาส มีรถยนต์และจักรยานยนต์เข้ามาจอดด้านหน้า ด้านข้าง และด้านหลังพระวิหาร เจดีย์ โบสถ์ เป็นต้น

2. สิ่งก่อสร้างภายในวัด โดยวัดได้ทำการก่อสร้างสิ่งต่างๆ รอบพุทธศิลปกรรม และสังฆิกเสนาสนะอย่างหลากหลาย เต็มพื้นที่

3. ปัญหาของการติดป้ายต่างๆ บนกำแพงหน้าวัด บนต้นไม้ หน้าพระวิหาร หน้าอาคารเรียน

4. ถนนและทางเดินเท้ารอบๆ วัด ชำรุดไม่มีการบำรุงรักษา

5. ที่นั่งพักไม่เพียงพอ ไม่สะอาด มีฝุ่นจับ มีมูลนก บางจุดชำรุดเสียหาย

6. ปัญหาร้านค้าและแม่ค้าหาบเร่ สร้างความรำคาญแก่ผู้ที่มาทำบุญและนักท่องเที่ยว

7. ปัญหาถังขยะ ขยะล้นถังเก็บ ไม่มีการแยกขยะ

8. ปัญหาห้องน้ำ ห้องสุขาไม่สะอาดและมีไม่เพียงพอสำหรับบริการประชาชน

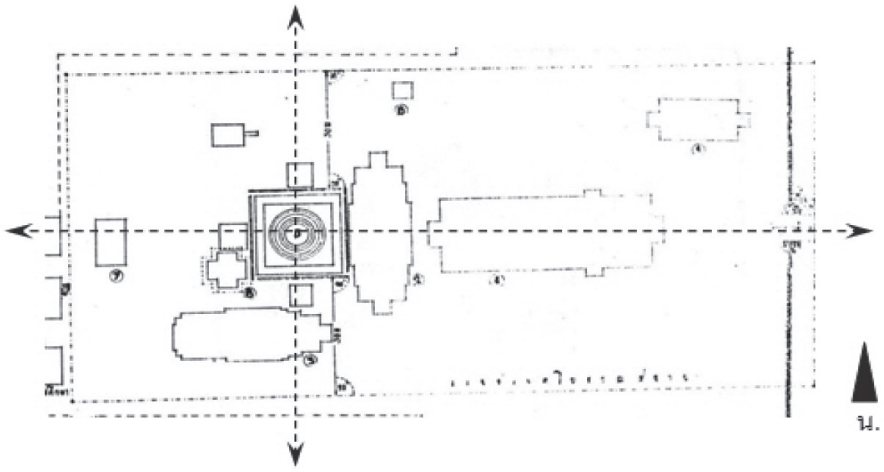
9. ปัญหาน้ำประปาและไฟฟ้า ชำรุด ไม่เพียงพอและไม่มีโครงการป้องกันการเกิดอุบัติภัยต่างๆ

ปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้อาจเป็นเพราะวัดไม่มีโครงการในการจัดการที่ดี ไม่มีการจัดทำแผนผังการใช้พื้นที่ การจัดภูมิทัศน์ และการจัดวางสิ่งของทั้งหลาย จึงทำให้เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด

สรุปได้ว่า การวางแผนผังของวัดในล้านนาเดิมมีแนวคิดการวางผังวัดตามความเชื่อของคติจักรวาล โดยศูนย์กลางของจักรวาล คือ เขาพระสุเมรุ ซึ่งหมายถึง พระธาตุเจดีย์หรือพระวิหาร มีการกำหนดเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และเขตบริการสาธารณะที่ชัดเจน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นวัดหลวงหรือวัดราษฎร์ก็ยังยึดคติตามความเชื่อของจักรวาล ดังเช่น วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งวัดดังกล่าวจะมีพระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางของวัด ลักษณะของวัดเป็นวัดที่เงียบสงัดจากเสียงรบกวน สะดวกในการใช้สอยและการดูแลรักษา แต่ในปัจจุบันแต่ละวัดไม่มีความเงียบสงบ เพราะวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงย่อมมีนักท่องเที่ยวเข้ามาชมความงามของวัดอย่างมากมาย วัดจึงมีการสร้างอาคารเสนาสนะเพิ่มพูนขึ้นเต็มพื้นที่ตามกาลนิยม ตามแผนเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยรัฐบาลมีนโยบายกำหนดให้เชียงใหม่และลำพูนเป็นศูนย์กลางการบริหารงานภาคเหนือ จึงทำให้วัดต่างๆ ในล้านนาได้พัฒนาวัดของตนให้ทันสมัยและเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้วัดเกิดปัญหาทางด้านกายภาพ ภูมิทัศน์และการจัดวางสิ่งของทั้งหลาย เพื่อเป็นการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของวัด วัดควรมีการพัฒนาบุคลากรของวัด ประชาชนและหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยการอบรมให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายโดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมของวัด และที่สำคัญในการบริหารจัดการควรให้ประชาชนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การบูรณะซ่อมแซม บำรุงรักษาอาคารเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดอย่างต่อเนื่องและถูกวิธี ทั้งนี้เพื่อให้วัดมีความสะอาด สว่าง สงบ ร่มเย็น และเหมาะที่จะเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ดีต่อไป

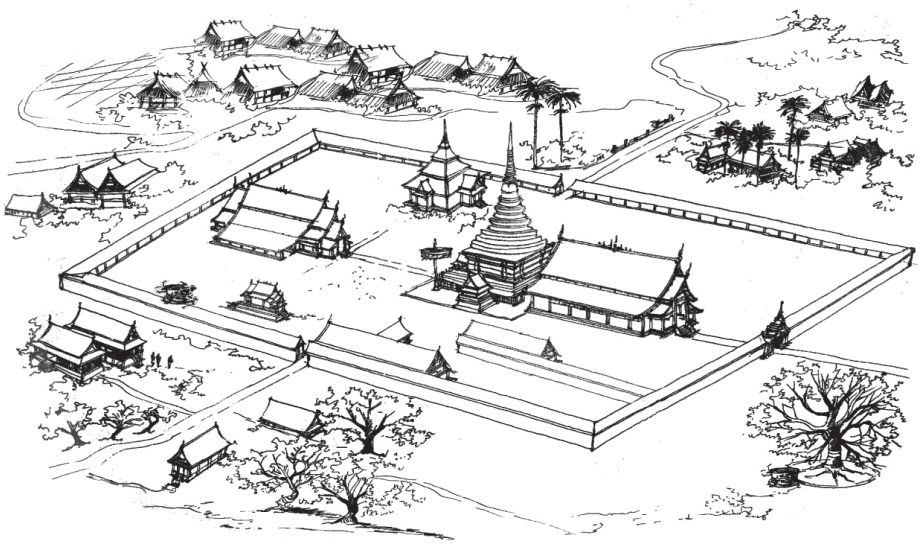
รูปแบบและวิธีการจัดการที่เหมาะสมของสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

1. รูปแบบการพัฒนาผังกายภาพของวัด เป็นรูปแบบที่นำแนวคิด คำสอนด้านพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการจัดการวางผังวัด การสร้างวัด การแบ่งเขตวัด เช่น เรื่องของจักรวาลคติ ไตรภูมิในพระพุทธศาสนา เขาพระสุเมรุ ทะเลสีทันดร ประตูโขง เขาสัตตภัณฑ์ และป่าหิมพานต์ ตลอดจนวิธีการอนุรักษ์รักษา การบูรณะซ่อมแซม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิธีการจัดภูมิทัศน์ โดยมุ่งเน้นให้เห็นคุณค่าความสำคัญและการบูรณภาพการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงตำแหน่งผังวัดพระสิงห์วรมหาวิหารที่อยู่ใจกลางของวัด เปรียบเสมือนแกนกลางของจักรวาล ที่จำลองเป็นเขาพระสุเมรุมาจัดวางเป็นผังวัด
ที่มา : ปรับปรุงจากการขึ้นทะเบียนโบราณสถานภาคเหนือ

2. รูปแบบด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เป็นรูปแบบการแบ่งสัดส่วนภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตบริการสาธารณะ และวิธีการจัดการการจัดวางสิ่งของต่างๆ ภายในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ควรจะใช้พื้นที่ในการจัดตั้งสิ่งต่างๆ อย่างไร จึงจะมีความสวยงามและเหมาะสม ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แสดงภาพการกำหนดเขตการจัดวางอาคารเสนาสนะภายในวัด
ที่มา : นายชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. รูปแบบด้านความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นรูปแบบและวิธีการสืบทอดมรดกในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน วิธีการรักษาความสะอาด สภาพแวดล้อมภายนอกหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมหรือกิจทางพุทธศาสนา

4. รูปแบบด้านความพร้อมขององค์กรท้องถิ่น เป็นรูปแบบและวิธีการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องเข้ามาดูแล และดำเนินงานร่วมกับชุมชนวัดโดยการเข้ามาร่วมในการพัฒนาแก้ไขปัญหาในวัด ได้แก่ วิธีการร่วมวางแผนการป้องกันความเสี่ยง/ภัยพิบัติ วิธีการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถาน

5. รูปแบบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นรูปแบบที่เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ แก้ปัญหา การร่วมรับผิดชอบและตรวจสอบในเรื่องต่างๆ ภายในวัด ตลอดจนวิธีการจัดตั้งองค์กรชุมชน วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน วิธีการจัดการอนุรักษ์โบราณสถานโดยชุมชนมีส่วนร่วม และมีส่วนร่วมในการสร้างมาตรการและนโยบายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในวัด

สรุปได้ว่า รูปแบบและวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมที่นำเสนอนี้เป็นรูปแบบที่ได้หลักแนวคิดทฤษฎีจากการจัดสิ่งแวดล้อม หลักปฏิบัติก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด พระพุทธศาสนา และสามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาอีกแนวทางหนึ่งในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด โดยมุ่งเน้นในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม การจัดแผนผังวัด ภูมิทัศน์ การจัดวางสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นการคงคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัตถุ เพื่อเป็นแนวทางในการรักษา ฟื้นฟูเอกลักษณ์ส่งเสริมคุณภาพชีวิต

การอภิปรายผล

การศึกษาเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม พบว่า สิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมเป็นสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศรอบๆ ตัวศิลปกรรม รวมถึงองค์ประกอบทางกายภาพต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบศิลปกรรม ได้แก่ วัดวาอาราม เจดีย์ บ้านเรือน โบราณสถาน โบราณวัตถุและองค์ประกอบต่างๆ ภายในเขตพุทธาวาส วัด และประชาชนควรมีส่วนร่วมในการสงวนรักษาและมีเกณฑ์มาตรฐานจัดการสิ่งแวดล้อมของวัดขึ้นมาเพื่อเป็นต้นแบบให้ชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ศิลปกรรมมีความสง่างาม มีมุมมอง จุดมอง ระยะมองที่เหมาะสม ทรงคุณค่า

2. สภาพปัญหาการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด ผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ใช้สอย ภูมิทัศน์ และการจัดวางภายในของสิ่งก่อสร้างทั้งหลายเฉพาะ ในเขตพื้นที่พุทธาวาส พบว่า ในแต่ละวัดจะมีปัญหาที่คล้ายคลึงกัน คือ วัดไม่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนโดยเฉพาะการใช้พื้นที่ภายในวัด จึงส่งผลให้การจัดการสิ่งแวดล้อมในทุกๆ ด้านไม่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะการดำเนินการทั่วไปมีการแยกส่วนกันในแต่ละฝ่ายทำให้การดำเนินการไม่สอดคล้องกัน ต่างคนต่างคิดรูปแบบ จึงทำให้วัดมีปัญหาในการใช้พื้นที่ของวัด อาทิ การจัดวางสิ่งของทั้งหลายที่ไม่สอดคล้องกันกับโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เอกสิทธิ์ แก้วอ้น (2547) ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า วัดเจดีย์หลวงวรวิหารมีการจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมแยกส่วนกัน ไม่มีการแบ่งเขตพื้นที่ที่ชัดเจนว่าพื้นที่ใดจัดกิจกรรม พื้นที่ใดเป็นพื้นที่สีเขียว เพราะวัดไม่มีแผนผังการใช้พื้นที่อย่างชัดเจน

ในด้านของอาคารหลักและโบราณสถานที่สำคัญของวัด จะมีการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ โดยอยู่ในการกำกับของกรมศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่ ทำให้วัดไม่สามารถเข้าไปดำเนินการใดๆ ต่อตัวโบราณสถานได้ ทางวัดจะทำได้เพียงดูแลรักษา ทำความสะอาด ป้องกันโบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่ดีและเหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 ที่ได้กล่าวถึงสภาพความเป็นวัดและการพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาหรือพัฒนาวัดให้เป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย

การจัดภูมิทัศน์และการจัดวางสิ่งก่อสร้างทั้งหลายนั้น บางวัดไม่มีแผนการใช้ที่ดินที่ชัดเจน ทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมไม่เป็นระบบที่ดีจึงเกิดปัญหาการจัดการพื้นที่สำหรับจอดรถ การจัดระเบียบร้านค้า การก่อสร้างอาคารสูงบดบังโบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัด สาเหตุเนื่องมาจากวัดไม่มีนโยบายในการพัฒนาผังกายภาพของวัด บุคลากรของวัดขาดความรู้ความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรม ทำให้วัดสูญเสียความเป็นสุนทรียภาพ ขาดความสวยงาม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมภายในวัดในส่วนที่สร้างอาคารทับซ้อนกัน ซึ่งถือเป็นปัญหาที่ทำลายคุณค่าและทัศนียภาพของวัด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ บุษบา สิทธิการ (2541) ที่ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้านกายภาพและปัจจัยส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร พบว่า การให้บริการต่างๆ ร้านค้าตลอดจนสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่ให้บริการนักท่องเที่ยวล้วนส่งผลต่อวัด จึงต้องมีการจัดระเบียบในการจัดการพัฒนาด้านกายภาพของวัดให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป

3. รูปแบบและวิธีการจัดการที่เหมาะสมของสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด เขตอำเภอเมือง ในจังหวัดเชียงใหม่ มีดังนี้

3.1 รูปแบบการพัฒนาผังกายภาพของวัด เป็นรูปแบบที่นำแนวคิด คำสอนด้านพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการจัดการวางผังวัด การสร้างวัด วิธีการจัดภูมิทัศน์โดยมุ่งเน้นให้เห็นคุณค่าความสำคัญและการบูรณภาพการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

3.2 รูปแบบด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เป็นรูปแบบการแบ่งสัดส่วนภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตบริการสาธารณะ และวิธีการจัดการการจัดวางสิ่งของต่างๆ ภายในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเหมาะสม

3.3 รูปแบบด้านความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นรูปแบบและวิธีการสืบทอดมรดกในวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และวิธีการรักษาความสะอาดสภาพแวดล้อม

3.4 รูปแบบด้านความพร้อมขององค์กรท้องถิ่น เป็นรูปแบบและวิธีการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะต้องเข้ามาดูแล และดำเนินงานร่วมกับชุมชนวัดโดยการเข้ามาร่วมในการพัฒนาแก้ไขปัญหาในวัด

3.5 รูปแบบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นรูปแบบที่เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ในการคิดริเริ่มการพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ แก้ปัญหา การร่วมรับผิดชอบและตรวจสอบ ในเรื่องต่างๆ ภายในวัด ตลอดจนวิธีการจัดตั้งองค์กรชุมชน วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน วิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิธีการสร้างมาตรการและนโยบายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัดเป็นรูปแบบที่มาจากคติทางพระพุทธศาสนาว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องตอบสนองพุทธศาสนา สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น ถิ่นที่อยู่อาศัย และรูปแบบนั้นจะต้องเหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นที่มุ่งไปในแนวทางการอนุรักษ์ ข้อควรคำนึงถึงคือ ก่อนการดำเนินการใดๆ จะต้องมีการสอบถามความคิดเห็นของคนในชุมชน ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักวิชาการ โดยจะต้องนำความคิดของแต่ละฝ่ายมาประสานกันก่อนจะดำเนินการใดๆ จึงจะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกในการเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้ประชาชนมีจิตสำนึก มีความตระหนักรู้และมีความรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่น ดังนั้นรูปแบบและวิธีการในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นมาตรการทางกฎหมาย พระราชบัญญัติ เศรษฐกิจและสังคม และปัญหาทางกายภาพของวัดถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของทิศทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อมพุทธศิลปกรรมให้เป็นรูปแบบเหมาะสม สามารถนำรูปแบบไปใช้แก้ไขสิ่งที่เป็นปัญหาต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

วัดกับการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่เดินคู่กันสำหรับสังคมในปัจจุบัน วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธและเป็นที่รวบรวมศิลปวัฒนธรรม ทั้งกายภาพและจิตภาพ ดังนั้นเพื่อให้วัดมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เป็นที่มาของการสร้างรายได้แก่คนในชุมชน ควรส่งเสริมให้วัดแต่ละวัดมีการจัดบรรยากาศภายในวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีบรรยากาศร่มรื่น สะอาด สงบเรียบง่ายและสวยงาม เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นที่แสวงหาความรู้ เพื่อทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประโยชน์สูงสุดจากการมาท่องเที่ยวภายในวัดต่อไป

ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ควรมีการวางนโยบายรณรงค์ ปลูกฝังจิตสำนึกและส่งเสริมให้วัดทุกวัดในพื้นที่เป็นวัดที่สมบูรณ์ทางเอกลักษณ์ มีคุณค่า มีความงามทางศิลปวัฒนธรรมอันดี ตลอดจนการสร้างความตระหนักรู้แก่ประชาชน ผู้สืบสานวัฒนธรรม เด็ก และเยาวชนให้รู้จักบทบาทของตนในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในท้องถิ่นของตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1) ศึกษาแนวทางการจัดภูมิทัศน์ภายในวัด โดยการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน

2) ศึกษาแนวทางการจัดการพุทธศิลปกรรมภายในวัดที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพตามธรรมชาติ

เอกสารอ้างอิง

ชัปนะ ปิ่นเงิน. 2552. **จักกวาฬทีปนี: ต้นแบบทางความคิดพุทธลักษณ์ล้านนา.** (เอกสารอัดสำเนา).

ธนธร เหลี่ยมวานิช. 2543. **รายงานการสำรวจศึกษาวัดร้างเมืองเชียงใหม่.** พระนครศรีอยุธยา: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเอกพรไพศาล.

บุษบา สิทธิการ. 2541. **การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร.** การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระครูพิพิธสุตาทร. 2552. **บทบาทและหน้าที่ของวัดกับการจัดการพุทธศิลป์.** เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2542. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. 2552. **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2541. **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.** กรุงเทพฯ: กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2554. **การพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน.** กรุงเทพฯ: กองพุทธศาสนสถาน.

สุรพล ดำริห์กุล. 2539. **แผ่นดินล้านนา.** กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

เอกสิทธิ์ แก้วอ้น. 2547. **การจัดการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรม ของชาวเชียงใหม่

KLONG BUCHA IN SOCIETY AND CULTURE OF CHIANGMAI PEOPLE

พรสวรรค์ จันทะวงศ์

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่

KLONG BUCHA IN SOCIETY AND CULTURE OF CHIANGMAI PEOPLE

พรสวรรค์ จันทะวงศ์
ภาควิชาดนตรีและศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมของกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย ได้ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 5 วัด ได้แก่ วัดเกตการาม วัดเกาะกลาง วัดโลกโมฬี วัดกู่เต้า และวัดลังกา ใช้ระเบียบวิจัยทางด้านมานุษยวิทยาดนตรีในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัย พบว่า

กลองบูชาเป็นกลองที่มีความสำคัญในสังคมของชาวล้านนา ในอดีตชุมชนใช้กลองตีเป็นสัญญาณเตือนเหตุการณ์สำคัญต่างๆ และใช้ตีประกอบพิธีทางศาสนา ลักษณะทางกายภาพกลองบูชาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง เจาะกลางไม้ให้กลวงหุ้มด้วยหนังวัว และลูกตุ๊บ[1] มี 3 ขนาดในหนึ่งชุด ผูกไว้อยู่ข้างกลองบูชา วางหรือแขวนบนโครงเหล็กหรือที่สำหรับวางตัวกลองในระดับเดียวกับผู้บรรเลง ไม้ที่ใช้ตีกลองบูชามี 2 ลักษณะคือ ไม้ค้อน และไม้แซะหรือไม้แส้

ในปัจจุบันพบว่าการสร้างกลองบูชาถวายวัดในชุมชนเป็นไปในลักษณะการร่วมแรง ร่วมใจบริจาคทรัพย์ จากความเชื่อที่ว่าการสร้างบุญในการถวายกลองหรือสร้างกลองนั้นต้องอาศัยแรงบุญจากหลายคน เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนให้ความสนใจอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองบูชาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมต้องเป็นการถ่ายทอดอย่างเปิดกว้าง กล่าวคือ การให้ความรู้และการถ่ายทอดจะต้องไม่อยู่ในเฉพาะกลุ่มผู้ที่มีความสามารถและสนใจทางด้านดนตรีเท่านั้น ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลที่มีความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมกลองบูชา ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมกลองบูชาให้ดำรงคุณค่าอยู่ในสังคมต่อไป

คำสำคัญ: กลองบูชา

[1] ลูกตุ๊บคือ กลองใบเล็กๆ มีทั้งหุ้มหนังหน้าและหุ้มหนังสองหน้า แขวนไว้ข้างกลองบูชา

Abstract

The research entitled Klong Bhucha in Society and Culture of Chiangmai people is a qualitative research aimed to study the culture of Klong Bhucha in the city center of Chiangmai. 5 selected temples were chosen to study in this research, which were Wat Ket Karam, Wat Kho Klang, Wat Lokmolee, Wat Ku Tao and Wat Lanka. The data was collected using Anthropology of Music Methodology. Data analysis and presentation of descriptive analysis results are shown as followed.

Klong Bhucha was importantly imparted in the community of Lanna people. In the ancient eras, Klong Bhucha was considered as a tool to make an indicative sounds for significant events in the community. Also, it was used in several religion-related ceremonies. Klong Bhucha physically appears in a set of percussion instruments made of a hollowed piece of shorea obtusa shorea siamensis, which is covered by a cow skin. There are three small drums of different size called Look Tubb anchoring on the side. Look Tubb can also be placed on the holders at the level suitable for the player to play. The drum sticks are either Mai Koon or Mai Saee.

In recent years, Klong Bhucha has been found to be made by people in the community, which is then given to a temple as part of donation. Making Klong Bhucha is believed as people merit and this activity has constantly received attention from people. Therefore, the culture of Klong Bucha must be passed on in open, not just in a close group of talented musicians. Culture and knowledge of Klong Bucha should be passed on to those who are interested on the purpose of cultural offerings to hold its values in the society.

Keyword: Klong Bucha

บทนำ

ล้านนาเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองด้านศิลปวัฒนธรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณด้วยความเชื่อ ความเสื่อมใสต่อพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี ทำให้ชาวเชียงใหม่สืบทอดภูมิปัญญาอันเป็นมรดกของชาติมาจนถึงทุกวันนี้

ดนตรีในล้านนา เป็นดนตรีที่มีบทบาทสอดคล้องกับความประสงค์ของสังคม ซึ่งมีส่วนกำหนดคุณสมบัติของเสียงเครื่องดนตรีให้เป็นไปตามความประสงค์นั้นๆ เครื่องดนตรีล้านนาเป็นเครื่องดนตรีประเพณีท้องถิ่นที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมเชิงอนุรักษ์นิยมอย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านคุณสมบัติของเสียงเครื่องดนตรี และความไพเราะตามคตินิยมเดิม คุณลักษณะของเครื่องดนตรีทำให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ว่าด้วยคุณสมบัติทางสวนศาสตร์ของวัตถุต่างๆ ซึ่งเมื่อผสานกับฝีมือทางช่างแล้วได้ช่วยอนุรักษ์กระบวนการผลิต และรูปแบบของเครื่องดนตรีพื้นบ้านให้คงอยู่จนถึงปัจจุบัน (ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์, 2533) ดนตรีของถิ่นล้านนามีลักษณะเฉพาะอย่าง และสำเนียงโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเด่นชัด เครื่องดนตรีที่พบเห็นโดยทั่วไป ได้แก่ สะล้อ ซึง ปี่ ซ้อง และกลอง (มงคล เปลี่ยนบางช้าง, 2548)

“ก๋องปู่จา” เป็นภาษาคำเมือง ส่วนคำว่า “กลองปูชา หรือกลองบูชา” เป็นภาษาเขียน ในเขตภาคเหนือตอนบน กลองบูชาเป็นกลองที่ใช้คู่พิธีกรรมของวัด มีลักษณะติดตั้งถาวรอยู่กับที่ บางวัดสร้างหอกลองหลวง บางวัดก็รวมหอกลองกับหอคัมภีร์ องค์ประกอบสำคัญของกลองบูชาจัดเป็นดนตรีประเภทเครื่องกระทบ สร้างเรือนกลองด้วยท่อนไม้ใหญ่เจาะกลวงกลางมีเส้นผ่าศูนย์กลางโตราวหนึ่งหลา ยาวหลาครึ่ง หุ้มขึงด้วยหนังสัตว์เป็นแบบกลองชุด ประกอบด้วยกลองหลวงหรือกลองใหญ่ และกลองบริวาร เรียกว่า กลองลูกตุ๊บสำหรับไล่เสียงได้ และบทบาทหน้าที่ต่างๆ ในชุมชน เช่น ตีเพื่อเป็นอาณัติสัญญาณ การนัดหมาย การประชุม การแจ้งเหตุ เป็นต้น (พัธธรังสี บรมวงศ์ไพศาล, 2555)

ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนภาคเหนือ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับกลองมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เวลาข้าศึกมารุกรานเสียงกลองจะเป็นสัญญาณบอกเหตุร้าย และการประชุมชาวบ้าน ตลอดจนวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่จังหวะการตีกลองนั้นจะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสัญญาณที่จะแจ้งให้ทราบว่าบอกเหตุอะไร (ชมรมกลองล้านนาบ้านน้ำเพอะพะ, 2554)

การตีกลองบูชานั้นจะตีกันในวันขึ้นและแรม 7 ค่ำ ขึ้น 14 ค่ำ เวลาประมาณ 1 ทุ่ม หรือ 2 ทุ่ม พระเณร ศิษย์วัด หรือผู้เฒ่า จะมารวมตัวกันตีกลองบูชา เป็นการตีเพื่อบอกให้ศรัทธา ญาติโยมได้เตรียมตัวมาทำบุญตักบาตรในวันรุ่งขึ้น และอีกประการหนึ่งเป็นการสืบทอดมรดกทางด้านวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง (องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเมืองชุม, 2555)

จากสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีอุปกรณ์หรือสื่ออื่นเข้ามาแทนที่กลองบูชา เป็นต้นว่า มีการใช้หอกระจายเสียงตามหมู่บ้าน สื่อทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และการมีปฏิทินใช้กันแทบทุกบ้าน ทำให้กลองบูชาซึ่งเป็นทั้งเครื่องดนตรีที่ใช้ในพิธีกรรม หอกระจายข่าว และหอแจ้งเหตุถูกลดบทบาทหน้าที่ลงไป โอกาสการสืบทอดวิชาการ และศิลปะการตีกลองบูชาของแต่ละท้องถิ่นจึงเริ่มซบเซาลง ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงคุณค่าของดนตรีที่เป็นศิลปวัฒนธรรมของล้านนา โดยเฉพาะกลองบูชาซึ่งถือได้ว่าเป็นดนตรีพื้นบ้านล้านนาที่ควรแก่การอนุรักษ์สืบทอดกันต่อมาจนปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมอย่างมากก็ตาม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่” เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมล้านนา และก่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาทางดนตรีต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาวัฒนธรรมของกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขอบเขตการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นพบว่า กลองบูชาเป็นกลองที่ใช้กับกิจกรรม และงานประเพณีของวัดซึ่งประจำอยู่บนหอกลองในวัดที่อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีการใช้บรรเลงประกอบพิธีทางศาสนาจำนวน 5 วัด ดังนั้นพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาจึงเป็นแบบเฉพาะเจาะจง ซึ่งได้แก่ วัดเกตการาม วัดเกาะกลาง วัดโลกโมฬี วัดกู่เต้า และวัดลังกา

2. ขอบเขตด้านประชากร/กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ วัดเกตการาม วัดเกาะกลาง วัดโลกโมฬี วัดกู่เต้า และวัดลังกา

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ประวัติกลองบูชา การสร้างกลองบูชา จังหวะ ลีลา-เทคนิคการบรรเลงกลองบูชา และการสืบทอด

4. การศึกษาครั้งนี้เน้นข้อมูลภาคสนามเป็นสำคัญ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ระเบียบวิจัยด้านมานุษยวิทยาดนตรี ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจดบันทึกทางด้านวัฒนธรรมกลองบูชา และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัยตั้งแต่บริบทที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของกลองบูชาตลอดจนวิธีการสร้างกลองบูชา บทบาทหน้าที่ของกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนงานเบื้องต้น

1. แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษาต่างๆ ได้แก่ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ หอสมุดประชาชน จังหวัดเชียงใหม่ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง และอินเทอร์เน็ต

2. แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ การวิจัยครั้งนี้ใช้การศึกษาภาคสนามเป็นหลัก ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3. การเลือกพื้นที่ศึกษาผู้วิจัยได้กำหนดวัดในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมายจำนวน 5 วัด คือ วัดเกตการาม วัดเกาะกลาง วัดโลกโมฬี วัดกู่เต้า และวัดลังกา

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาทางด้านดนตรี วัฒนธรรมกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการ พระสงฆ์ มัคนายก กลุ่มนักดนตรี ปราชญ์ชาวบ้าน และเยาวชนในหมู่บ้าน โดยประเด็นสัมภาษณ์เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา จังหวะ ลีลา เทคนิคการบรรเลง การสืบทอด สัมภาษณ์ช่างทำกลองในประเด็นขั้นตอนการสร้างกลองบูชา

2. การสังเกต เป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ เพื่อเก็บข้อมูล

3. การบันทึกภาพ ผู้วิจัยบันทึกภาพเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของกลองบูชา ขั้นตอนการผลิต วิธีการบรรเลง อุปกรณ์ที่ใช้บันทึกภาพ ได้แก่ กล้องถ่ายภาพนิ่งดิจิตอล กล้องถ่ายภาพเคลื่อนไหว

4. การบันทึกเสียง ผู้วิจัยใช้การบันทึกเสียงที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงกลองบูชา และบันทึกเสียงสัมภาษณ์ อุปกรณ์ที่ใช้บันทึกเสียง ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียงเอ็มพีโฟร์

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยแยกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา รวมถึงการใช้ทฤษฎีทางมานุษยวิทยาดนตรี

2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ในการสร้างกลองบูชามาสรุปเพื่อเป็นเป้าประสงค์ทางด้านองค์ความรู้วัฒนธรรมกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

3. ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลมาเรียงลำดับประเด็นหลักๆ เกี่ยวกับองค์ความรู้วัฒนธรรมกลองบูชาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมกับศึกษาจากเอกสารที่ค้นคว้ามาประกอบ เพื่อให้เหตุผลที่สำคัญ

4. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ได้จากปราชญ์ชาวบ้าน มาวิเคราะห์จำแนกประเด็นที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ของกลองบูชา

5. สรุปข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับองค์ความรู้วัฒนธรรมกลองบูชา ด้านประวัติความเป็นมา ขั้นตอนการผลิต จังหวะ ลีลา เทคนิคการบรรเลง และการสืบทอดในพื้นที่การศึกษา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของกลองบูชา

กลองปูจา ภาษาถิ่นเหนือมาจากภาษาเขียนว่า “กลองบูชา” ซึ่งกลองบูชาไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีตั้งแต่เมื่อใด มีความเชื่อ และคำบอกเล่าในเรื่องราวเกี่ยวกับกลองบูชาที่มีการเล่าขานกันต่อมาจากตำนานเรื่องกลองบูชาอยู่ 2 ตำนาน มีความคล้ายคลึงกันประกอบด้วย ตำนานเรื่องยักษ์ตาทิพย์กับพระอินทร์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับต้นกำเนิดของกลองบูชา ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับความเชื่อ พระอินทร์ ยักษ์ และความชั่วร้าย ตลอดถึงแนวคิดทางพุทธศาสนา และตำนานเรื่องยักษ์ตาทิพย์กับนางคำก่อง (กลอง) เป็นการกล่าวถึงยักษ์ตนหนึ่งที่ลงมากินเนื้อมนุษย์ในช่วงเวลาทุก 7 วัน และพระอินทร์เนรมิตกลองใบใหญ่เพื่อช่วยเหลือมนุษย์ให้พ้นภัยจากยักษ์ ชาวบ้านจึงพากันยกกลองนั้นมาตั้งไว้บูชาเป็นมงคลของเมืองตลอดมา

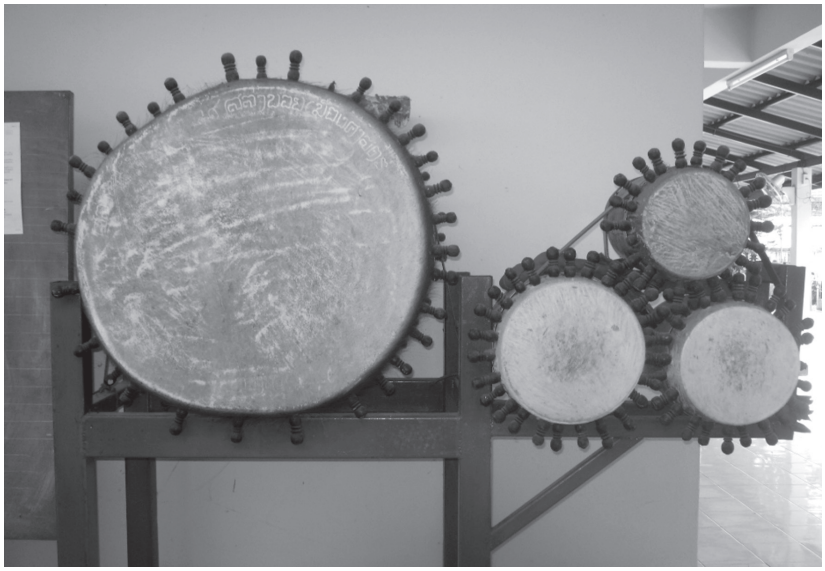
ในอดีตการตีกลองต้องตีทุก 3 วัน 7 วัน เพราะหากไม่ตีกลองจะทำให้ยักษ์มากินบ้านกินเมือง และกินคนในหมู่บ้าน ซึ่งได้ถือกันต่อมาว่าจะต้องตีกลองทุกวันพระหรือเทศกาลต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติกิจในวันพระหรือในเทศกาลที่จัดขึ้น (พระนคร ปรังฤทธิ์, 2557)

กลองบูชาถือได้ว่าเป็นกลองที่อยู่คู่ศาสนามีประจำวัดเกือบทุกวัดในภาคเหนือ ใช้สำหรับตีบอกสัญญาณประชุมในวัด ตีบอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวัด ตีบอกงานบุญหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา จะตีช่วงเวลายี่สิบนาฬิกา และตีหลังจากพิธีทางศาสนาเสร็จสิ้น

ปัจจุบันพบว่า กลองบูชาทั้ง 5 วัด ยังคงใช้ตีเพื่อเป็นสัญญาณบอกว่าในวันรุ่งขึ้นจะเป็นวันพระ และใช้ตีหลังจากจบธรรมเทศนาแล้วภายหลังจากที่พระเทศน์เสร็จ และเสร็จพิธีกรรมทางศาสนา รวมทั้งเป็นการเฉลิมฉลอง อนุโมทนาบุญให้กับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ และชาวบ้านที่อยู่ภายในหมู่บ้านแต่ไม่สามารถมาร่วมทำบุญได้ การตีกลองบูชาจะตีในจังหวะที่เรียกว่า ตีกลองบูชาธรรมหรือจังหวะสุตธรรม

2. ลักษณะทางกายภาพ

กลองบูชา เป็นกลองสองหน้าขนาดใหญ่ ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้เต็ง ไม้รัง เจาะกลางไม้ให้กลวงหุ้มด้วยหนังวัวแขวนหรือวางอยู่บนหอกลองหรือศาลาตามวัด กลองที่มีขนาดใหญ่เรียกว่า กลองหลวง นอกจากนี้ยังมีกลองขนาดเล็กจำนวน 2-3 ใบ ผูกไว้ใกล้ๆ กลองหลวงเพื่อตีสอดแทรกสลับเสียงกลองหลวงเรียกว่า กลองลูกตุ๊บ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลองบูชาและกลองลูกตุ๊บ

จากการเก็บข้อมูลขนาดของกลองบูชา (กลองหลวง) และกลองลูกตุ๊บ 3 ใบ พบว่า ในแต่ละที่นั้นมีขนาดต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแรงศรัทธาของชุมชนหรือผู้สร้างถวาย ถ้าแรงศรัทธามากกลองจะมีขนาดใหญ่ ลดหลั่นตามแรงศรัทธา ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงขนาดของกลองบูชา

ที่	วัด	กลองหลวง		กลองลูกตุ๊บใหญ่		กลองลูกตุ๊บกลาง		กลองลูกตุ๊บเล็ก	
		ยาว	กว้าง	ยาว	กว้าง	ยาว	กว้าง	ยาว	กว้าง
1	วัดเกตการาม	2 ม. 30 ซม.	108 ซม.	79 ซม.	40 ซม.	70 ซม.	14 ซม.	50 ซม.	13 ซม.
2	วัดเกาะกลาง	2 ม. 30 ซม.	108 ซม.	79 ซม.	40 ซม.	70 ซม.	14 ซม.	50 ซม.	13 ซม.
3	วัดโลกโมฬี	2 ม. 50 ซม.	36 ซม.	50 ซม.	12 ซม.	50 ซม.	10 ซม.	50 ซม.	8 ซม.
4	วัดกู่เต้า	2 ม. 30 ซม.	99 ซม.	15 ซม.	11 ซม.	10 ซม.	14 ซม.	9 ซม.	13 ซม.
5	วัดลังกา	75 ซม.	25 ซม.	50 ซม.	10 ซม.	50 ซม.	9 ซม.	50 ซม.	8 ซม.

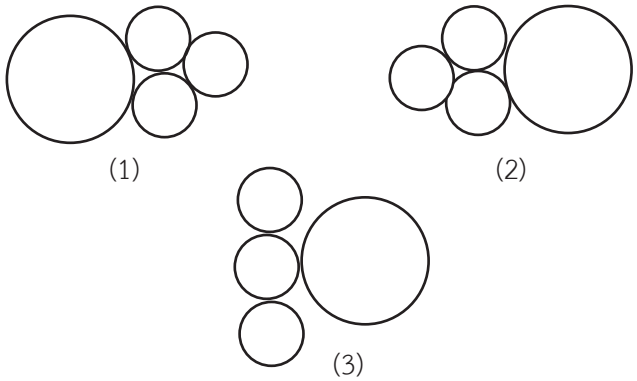
3. ลักษณะการจัดวางรูปแบบกลองบูชา

การวางกลองลูกตุ๊บสามารถแบ่งการวางออกเป็น 3 ลักษณะดังนี้

1) การวางกลองลูกตุ๊บไว้ด้านขวากลองใหญ่ซ้อนเป็นรูปสามเหลี่ยม

2) การวางกลองลูกตุ๊บไว้ด้านซ้ายกลองใหญ่ซ้อนเป็นรูปสามเหลี่ยม

3) การวางกลองลูกตุ๊บไว้ด้านข้างซ้ายกลองใหญ่เป็นรูปแนวนอน

ไม้กลองแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ไม้ค้อน มีลักษณะเป็นไม้เถามีปุ่มหรือไม้ไผ่เป็นปมพันด้วยผ้าอย่างแน่นหนาจนกลม และไม้แซะหรือไม้แส้ ทำจากไม้ไผ่ผ่าซีกเล็กๆ ขนาดกว้าง 2 เซนติเมตร ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร ใช้ตีกำหนดจังหวะของกลองบูชา

4. การสร้างกลองบูชา

การสร้างกลองบูชา เริ่มจากการหาแหล่งไม้จากทิศที่เป็นมงคล ก่อนที่จะนำมาทำกลองต้องมีพิธีบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของสล่ากลอง[2] ก่อนตัดต้นไม้ต้องมีพิธีกรรมขอจากรุกขเทวดา ผีสาง นางไม้ โดยการนิมนต์พระสงฆ์หรือเชิญผู้สูงอายุกระทำพิธีกรรมขอตัดต้นไม้ หลังจากตัดไม้ได้ให้ขึ้นรูปตัวกลองตามตำรา แล้วเริ่มขุดเจาะไหกลอง[3]

---

[2] สล่ากอง หมายถึง ช่างฝีมือหรือผู้เชี่ยวชาญในการสร้างกลองบูชา

[3] ไหกลอง หมายถึง ลำตัวกลองบูชา

การขุดเจาะไหกลอง หากจะให้ขุดง่ายควรขุดขณะที่ไม้ยังไม่แห้งสนิทเพราะถ้าไม้แห้งสนิทแล้ว เนื้อไม้จะแข็งมาก ยากแก่การขุด และเมื่อขุดได้ที่แล้ว อาจต้องค้ำภายในไหหรือแผ่นไม้ตรึงหน้ากลองไว้ เพื่อคงรูปมิให้บิดเบี้ยวในช่วงระยะเวลาหนึ่งจนกว่าเนื้อไม้จะอยู่ตัว นิยมใช้หนังวัว หนังควายมาขึ้นหนังกลอง

การหุ้มหนังกลองมีการบรรจุหัวใจกลองเชื่อว่าเป็นยันต์เมตตามหานิยม สามารถดึงดูดจิตใจผู้คนมาหลงใหลในเสียงกลองที่ตีออกไป ทำให้มีความศักดิ์สิทธิ์ หมู่บ้านจะอยู่ร่มเย็นเป็นสุข

อุปกรณ์และเครื่องมือในการสร้างกลองบูชา

การสร้างกลองบูชา มีวัสดุสำหรับการทำดังนี้

1. เครื่องมือตกแต่งภายนอก ได้แก่ มีด ขวาน ค้อน แท่นกลึง เหล็กเคี่ยนหรือเหล็กกลึง กลอง และเครื่องขัดไฟฟ้า

2. เครื่องมือตกแต่งภายในหุ่นกลอง ได้แก่ กบไสไม้ สว่านไฟฟ้า เลื่อยมือ เหล็กแผ่น ตลับเมตร กระดาษทรายยากันมอดและปลวก และสีย้อมไม้

5. การบรรเลงกลองบูชา

จังหวะกลองบูชาจากนักดนตรีที่ตีกลองบูชาในวัด ส่วนใหญ่นิยมตีในจังหวะสุตธรรม โดยจะใช้ทำนองสุตธรรมนี้ภายหลังจากที่พระเทศน์เสร็จ และเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้วเพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง และอนุโมทนาบุญให้กับชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ และชาวบ้านที่อยู่ภายในหมู่บ้านแต่ไม่สามารถมาร่วมทำบุญได้ ซึ่งเป็นจังหวะที่ใช้ตีเพื่อเป็นสัญญาณบอกว่าในวันพรุ่งนี้เป็นวันพระ จังหวะมีลักษณะที่ช้า และจังหวะที่ใช้ตีหลังจากจบธรรมเทศนาแล้วเรียกว่าตีกลองบูชาธรรม

คุณภาพของเสียงกลองจะน่าฟังมากน้อยเพียงใดต้องอาศัยเทคนิควิธีในการตีกลอง กล่าวโดยสรุปดังนี้

1) ควรมีการปรับระบบเสียงกลองลูกตุ๊บทั้งสามใบให้ได้เสียง โต๊ะ - ต๊ะ - ตุ๊บ - ต่าง การนับจำนวนประโยคในจังหวะสุตธรรม ใช้ลูก โต๊ะ - ต๊ะ - ตุ๊บ เพื่อเป็นหมุดหมายแสดงลำดับก่อนหลังของรูปแบบนี้ จะทำให้ผู้ตีไม่สับสนหากมีการซ้ำประโยคเพลงในลีลาที่เหมือนกัน

2) การวางมือซ้าย มือขวาของผู้ตีมีการประสานสัมพันธ์กันเป็นไปตามลำดับ ลื่นไหล ไม่สะดุดมือ

3) การนำเอากลองลูกโต๊ะ ใช้เป็นจุดพักมือก่อนที่จะแจกลูกออกทางซ้ายไปยังเสียงตุ๊บ ขึ้นบนไปยังเสียงต๊ะหรือออกขวาตีเสียงต่างที่กลองหลวง

4) การตีควรใช้ไม้ตีกลองที่มีขนาดเหมาะมือเพื่อความคล่องแคล่ว

ผู้วิจัยได้บันทึกเสียงกลองบูชาในจังหวะสุตธรรม เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ในที่นี้ขอตั้งชื่อของเสียงกลองหลวงและกลองลูกตุ๊บ เพื่อสะดวกในการสืบทอด การเขียนโน้ต ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ปัจจุบันใช้บรรเลงในวัดที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา ดังนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนเครื่องดนตรีในการบันทึกโน้ตเพลง

เลข 0 (ต่าง) หมายถึง กลองแม่หรือกลองตี้ง (ก๋องตี้ง)

เลข 1 (ตุ๊บ) หมายถึง กลองลูกตุ๊บใบที่ 1

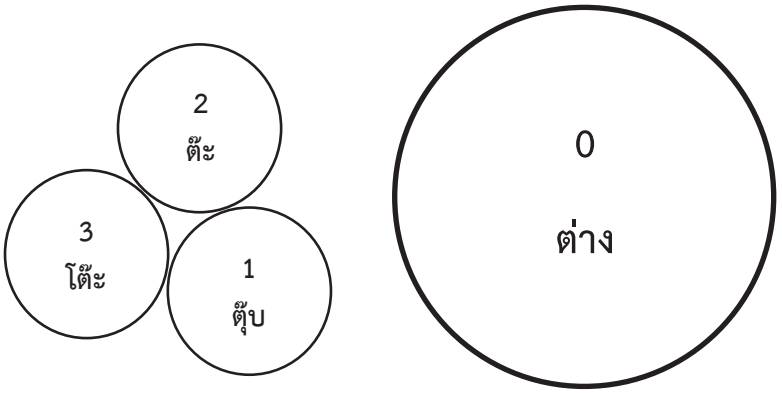
เลข 2 (ต๊ะ) หมายถึง กลองลูกตุ๊บใบที่ 2

เลข 3 (โต๊ะ) หมายถึง กลองลูกตุ๊บใบที่ 3

⌒ หมายถึง กลองตีในลักษณะลูกสะบัด

— หมายถึง เครื่องหมายหยุดหรือไม่มีทำนองใดๆ

ประโยชน์ของระบบเสียง โต๊ะ - ต๊ะ - ตุ๊บ - ต่าง ทำให้ผู้ตีสะดวกต่อการอ่านออกเสียง และง่ายในการท่องจำ

กลองลูกตุ๊บใช้มือซ้ายตีไล่เสียง ส่วนกลองแม่หรือกลองตึ้งใบใหญ่ใช้มือขวาตี

จังหวะสุตธรรม วัดเกตการาม

- - - 1	0 3 1 0	- 1 - 0	1 0 1 3	1 0 1 3	1 3 1 0	0 0 0 0	0 0 0 0
- 1 0 1	- 1 0 1	0 1 0 1	0 1 0 1	1 0 1 3	1 3 1 0	0 0 0 0	0 0 0 0

จังหวะการตีกลองของวัดเกตการาม มีจังหวะที่ปานกลาง ทำนองมีลักษณะจำได้ง่าย ผู้ตีจะเน้นตีกลองใบใหญ่บ่อยครั้ง มีการลงทำนองด้วยกลองใบใหญ่โดยการตีย้ำกลองใบใหญ่ถี่ๆ

จังหวะสุตธรรม วัดเกาะกลาง

- - - 0	- 0 - -	0 0 0 0	0 0 0 0	0 0 0 0	0 - 0 0	0 2 0 2	0 2 0 2
- 1 - 2	0 2 0 2	0 2 0 2	1 - 3 -	0 2 0 2	1 - 0 -	1 - 0 -	0 2 0 2
0 2 0 2	1 - 3 -	1 - 0 -	0 2 0 2				
					ลง	- 0 - 0	- 0 - -

จังหวะการตีกลองของวัดเกาะกลาง ตีในจังหวะกระชับแต่ไม่ถึงกับเร็วมาก ทำนองค่อนข้างอิสระ ซึ่งผู้ตีจะตีกลองบูชาในลักษณะจังหวะยก เนื่องจากผู้ตีกลองมีความแม่นยำในจังหวะและทำนอง การขึ้นทำนองและลงทำนองจะใช้กลองใบใหญ่เสมอ

จังหวะสุตธรรม วัดโลกโมฬี

- 1 - 0	- 1 0 0	- - 1 0	- 1 0 0	- - 1 0	- 1 0 0	- 1 3 0	- 0 0 0
- 1 3 0	- 1 0 0	- 1 3 0	- 1 0 0	3 2 1 2	0 1 2 1	3 2 1 2	0 0 2 1
3 2 1 2	0 1 2 1	1 2 1 2	3 2 0 1	1 2 1 2	3 2 0 1	0 0 1 0	0 0 0 0

จังหวะการตีกลองของวัดโลกโมฬี มีจังหวะการตีที่เร็ว ทำนองจะอิงทำนองกลองมองเซิงหรือที่เรียกว่ามองราว จังหวะเร็วและกระชับ ผู้ตีจะตีจังหวะที่ไม่มีการเว้นช่วงนาน จะตีติดกันไปตลอดจนจบ

จังหวะสุตธรรม วัดกู่เต้า

- - - -	- - - -	- 0 - 2	1 2 0 2	0 1 0 1	0 1 0 1	- 0 1 0	0 2 1 0
0 2 1 0	0 1 0 1	1 2 1 2	0 2 1 0	1 2 1 2	0 2 1 0	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$
1 2 0 1	- 1 0 -	1 0 1 2	0 2 1 2	1 0 1 2	0 2 0 0	- 0 - 0	- 0 - 0

จังหวะการตีกลองของวัดกู่เต้า มีการตีจังหวะที่ค่อนข้างช้า ทำนองอิสระ การตีกลองจะตีต่อเนื่องกันไปตลอดแทบจะไม่หยุดเลย เนื่องจากจังหวะช้า ผู้ตีจะตีแบบสบายๆ

จังหวะสุตธรรม วัดลังกา

- - - -	- - - 0	- 0 - 0	- 0 - 0	- 1 2 1	0 1 2 1	- 2 - 1	0 1 2 0
$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	1 2 1 2	0 2 1 2	1 2 1 2	122 12
0 2 1 2	0 2 1 0	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	1 2 1 2	1 2 0 1	1 2 1 2	1 2 0 1
1 2 1 2	0 2 1 2	1 2 1 2	0 2 1 2	0 0 1 2	0 2 1 2	0 0 1 2	0 2 1 2
- 2 1 0	1 2 1 0	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	$\overset{\frown}{1}20 - \overset{\frown}{1}20$	1 0 1 2	- 1 0 -	- 1 0 2	$\overset{\frown}{00} - \overset{\frown}{00}$

จังหวะการตีกลองของวัดลังกาเป็นการตีในจังหวะปานกลาง ไม่เร็วมาก แต่จะมีการเร่งให้เร็วขึ้นในช่วงท้ายของทำนอง เนื่องจากผู้ตีกลองจำจังหวะได้แม่นยำ และมีร่างกายที่แข็งแรงจะทำให้ตีลูกสะบัดได้หลายๆ ครั้ง โดยในแต่ละครั้งก็สามารถทำได้จนชำนาญ การขึ้น-ลงของจังหวะก็ลงด้วยกลองใหญ่เสมอ

6. การสืบทอด

การสืบทอดความรู้ในการตีกลองบูชานั้น แต่เดิมมีการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะมาจากในวัดสำหรับผู้บวชเรียนเป็นสามเณร โดยจะเห็นได้จากแต่เดิมกลองบูชาใช้ตีเพื่อเป็นพุทธบูชาหรือสัญญาณเตือนต่างๆ ในวัดเท่านั้น ปัจจุบันพบว่าการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมกลองบูชาในจังหวัดเชียงใหม่นั้น ผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และจังหวะของบทเพลงในการบรรเลงกลองบูชาเริ่มสูญหายไป คงเหลือแต่ผู้ที่รู้และเคยใช้ชีวิตอยู่ในช่วงวัฒนธรรมกลองบูชายังคงมีบทบาทสำคัญในชุมชนจำนวนไม่มาก ดังนั้นการถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านการตีกลองบูชาจึงอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีความสนใจเท่านั้น

การอนุรักษ์ สืบทอดการตีกลองบูชามีการถ่ายทอดดังนี้

1) ครูผู้สอนให้ผู้เรียนฝึกเคาะจังหวะด้วยมือซ้าย และมือขวาสลับกันไป เริ่มฝึกเคาะในจังหวะช้าไปหาจังหวะเร็ว เมื่อเคาะจังหวะคงที่แล้ว ครูผู้สอนให้ผู้เรียนจับไม้ตีกลอง แล้วฝึกตีตามจังหวะที่ครูบอกจนเกิดความชำนาญ สามารถตีได้อย่างถูกต้อง และไม่หลงจังหวะ

2) ผู้เรียนเริ่มฝึกตีกลองในจังหวะช้าๆ ตามครูผู้สอน ฝึกไล่จังหวะต่างๆ จากเสียง ตุ๊บ - ต่าง - ตุ๊บ - โต๊ะ, ตุ๊บ - โต๊ะ - ตุ๊บ - ต่าง หลังจากนั้นให้ลูกศิษย์ท่องจำจังหวะแต่ละจังหวะจนเกิดความชำนาญ ผู้เรียนจึงเริ่มฝึกตีเข้ากับไม้แส้ในจังหวะสุตธรรม โดยตีในจังหวะช้าก่อนแล้วเริ่มตีในจังหวะที่เร็วขึ้น

ในปัจจุบันการฝึกซ้อมกลองบูชาในแต่ละชุมชนยังต้องขอความร่วมมือในการฝึกซ้อมที่วัด เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมภายในชุมชน ประกอบกับกลองบูชานั้นไม่สามารถนำไปตั้งภายนอกวัดได้ ดังนั้นผู้ที่มาทำการฝึกตีกลองจะต้องทำหน้าที่ในการตีกลองบูชาให้กับวัดเมื่อมีงานสำคัญของวัด

การอภิปรายผล

การศึกษากลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ พบว่า วัฒนธรรมกลองบูชาสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้เป็นระยะเวลาที่ยาวนานอันเนื่องมาจากการที่กลองบูชามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารทั้งภายในชุมชน และใช้ตีประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มีการพัฒนารูปแบบการตีในจังหวะต่างๆ เพื่อการอนุรักษ์ในปัจจุบัน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมคือ วิถีชีวิตคนในสังคมเป็นแบบแผนการปฏิบัติ และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจ ซาบซึ้ง ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

การสร้างกลองบูชาเป็นคุณค่าในฐานะวัฒนธรรมที่ประสานสัมพันธ์ในชุมชน ในปัจจุบันพบว่า รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชุมชนเป็นไปในลักษณะการร่วมแรงร่วมใจในการทำกิจกรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมกลองบูชาอาทิ การสร้างกลองบูชาถวายวัดในชุมชนมีการร่วมแรงร่วมใจบริจาคทรัพย์ จากความเชื่อที่ว่าการสร้างบุญในการถวายกลองหรือสร้างกลองนั้นต้องอาศัยแรงบุญจากหลายคน เป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านในแต่ละชุมชนให้ความสนใจอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับ ธนู บุญยรัตพันธ์ (2531) อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านสังคมทำให้เกิดความรัก หวงแหน ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความเป็นสุข รู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสังคมในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่หรือท้องถิ่นที่ตนไปคบหาสมาคม ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ สมัครสมานสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

การบรรเลงกลองบูชาเป็นวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องศิลปะทั้งด้านดนตรี ศิลปะและวรรณกรรม ความงามทางศิลปะโดยการสร้างกลองให้มีขนาดลดหลั่นกันพอเหมาะ มีการผูกกลองบูชาไว้บนหอกลอง ประกอบด้วยกลองหลวง 1 ใบ และกลองลูกตุ๊บ 3 ใบ แสดงให้เห็นถึงความคิดของชาวล้านนาในอดีต มีคุณค่าทางด้านวรรณกรรมคือ การนำเอาคำต่างๆ มาผูกเป็นกลอนเพื่อใช้ในการจดจำทำนองเพลงกลองบูชาแทนการจำจังหวะหรือจำตัวโน้ต และคุณค่าทางด้านดนตรีนั้น การบรรเลงกลองบูชาสามารถไล่เสียงเป็นทำนองต่างๆ ได้แม้จะไม่มีเครื่องดนตรีประกอบก็สามารถบรรเลงเป็นทำนองได้อย่างไพเราะงดงาม สอดคล้องกับสุจริต บัวพิมพ์ (อ้างถึงในวรวุฒิ สุภาพ, 2546) อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมือให้ความบันเทิงแก่มนุษยชาติมาตั้งแต่เดิม ทุกวัย ทุกโอกาส เช่น เวลาพักผ่อนยามว่างงาน เวลาพักผ่อนในเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา หรือเวลาประกอบอาชีพยังมีเพลงร้องเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจ และช่วยผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยได้ เป็นต้น

ดังนั้นการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองบูชาเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ ต้องเป็นการถ่ายทอดอย่างเปิดกว้าง กล่าวคือ การให้ความรู้และการถ่ายทอดจะต้องไม่อยู่เฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีความสามารถและสนใจทางด้านดนตรีเท่านั้น ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับบุคคลที่มีความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมกลองบูชา คติความเชื่อ ประวัติความเป็นมาและพิธีกรรมเกี่ยวกับการบรรเลงกลองบูชาเป็นกิจกรรมของมวลชนโดยรวม ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมกลองบูชา เพื่อให้วัฒนธรรมกลองบูชาดำรงคุณค่าอยู่ในสังคมทั้งทางด้านจิตใจและทางด้านสังคมซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (อ้างถึงในวรวุฒิ สุภาพ, 2546) อธิบายไว้ว่า ศาสนาและพิธีกรรมทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมกลุ่มคนในสังคม ศาสนา มีคำสอน กฎระเบียบ บุคลากรมีกระบวนการผลิตบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือ การสร้างจิตสำนึกเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเฉพาะสังคมที่มีศาสนาเป็นอุดมการณ์หลัก พิธีกรรมทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่จะนำไปสู่จิตสำนึกที่เป็นนามธรรม พิธีกรรมเป็นการตอกย้ำค่านิยมการรวมหมู่ให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมกิจกรรมนั้นและยังคงช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันหนึ่งอันเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

กลองบูชาในสังคมและวัฒนธรรมของชาวเชียงใหม่ จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ชาวบ้านในชุมชนควรให้การสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมกลองบูชาในโรงเรียนหรือชุมชน โดยกลุ่มที่มีความรู้ในเรื่องกลองบูชาควรถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องวัฒนธรรมกลองบูชาในด้านต่างๆ ให้กับผู้ที่มีความสนใจในชุมชน เพื่อเป็นการดำรงวัฒนธรรมกลองบูชาของชุมชนไว้

2. ผู้นำชุมชน และองค์กรในการบริหารชุมชน ควรให้ความสำคัญกับเรื่องศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมกลองบูชาซึ่งเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น กำหนดให้มีการนำกลองบูชามาใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในชุมชน และจัดให้มีการแสดงกลองบูชาในงานรื่นเริงประจำชุมชน เช่น การแข่งขันตีกลองบูชาในเทศกาลต่างๆ อาทิ งานสลากภัต งานวันสงกรานต์ เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกว่าวัฒนธรรมกลองบูชาเป็นวัฒนธรรมหนึ่งในวิถีชีวิตปัจจุบัน

3. ควรมีการศึกษาถึงคุณค่าวัฒนธรรม และการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในแขนงต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ทางการศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชมรมกลองล้านนาบ้านน้ำเพอะพะ. (2554). **ตีกลองปู่จา.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล http://www.otoptoday.com/wisdom/provinces/north (20 มิถุนายน 2556).

ธนู บุญยรัตพันธุ์. (2531). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน. **ครุรุปริทัศน์.** 13 พฤศจิกายน 2531.

ประสิทธิ์ เลียวสิริพงศ์. (2533). **สวนศาสตร์ของเครื่องดนตรีโดยสังเขป.** การสัมมนาวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านล้านนา. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

พัธธรังสี บรมวงศ์ไพศาล. (2555). **ก๋องปู่จานครลำปาง.** พิมพ์ครั้งที่ 1. ลำปาง: จิตวัฒนาการพิมพ์.

พระนคร ปรังฤทธิ์. 18 พฤษภาคม 2557. เจ้าหน้าที่บริการวิชาการแก่สังคม. สัมภาษณ์.

มงคล เปลี่ยนบางช้าง. (2548). **บทร้องเล่นและเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ และบทวิเคราะห์.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แม็ค.

วรวุฒิ สุภาพ. (2546). **กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมกลองปูจา: กรณีศึกษาจังหวัดลำปาง.** วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2535). **ความหมายของวัฒนธรรม.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล http://www.openbase.in.th/node/5954 (13 กันยายน 2556).

องค์การบริหารส่วนตำบลศรีเมืองชุม. (2555). **ตีกลองปู่จา.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล http://www.srimueangchum.com/index.php?lay=show&ac=article&Id=321424&Ntype=4 (20 พฤษภาคม 2555).

การพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพ บ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING SYSTEM OF OCCUPATION GROUP BAN NONGKAHOO AMPHUR MUANGTAK

ยุพรัตน์ จันทร์แก้ว

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก

DEVELOPMENT OF ACCOUNTING SYSTEM OF OCCUPATION GROUP BAN NONGKAHOO AMPHUR MUANGTAK

ยุพรัตน์ จันทร์แก้ว
สาขาวิชาการบัญชี คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาตาก

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่เลือกแบบเจาะจง จำนวน 6 ราย ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการศึกษาระบบบัญชีเดิมของกลุ่มอาชีพ พบว่า กลุ่มอาชีพใช้สมุดเพียงเล่มเดียวสำหรับการบันทึกรายการค้า มีการจดบันทึกบัญชีเงินสดรับเงินสดจ่ายเฉพาะบางวันเท่านั้น ไม่มีเอกสารทางบัญชี ไม่มีสมุดบัญชี ไม่มีทะเบียนคุม ไม่มีการจัดทำเอกสารสำหรับการบันทึกบัญชี วิธีการจัดเก็บเอกสารใช้วิธีหนีบเอกสารไว้กับสมุดบัญชี และไม่มีการจัดทำรายงานทางการเงิน ส่งผลทำให้ไม่ทราบผลการดำเนินงานและฐานะทางการเงินที่แท้จริงของกลุ่มอาชีพ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้พัฒนาระบบบัญชีที่เหมาะสมกับธุรกิจของกลุ่มอาชีพ จำนวน 5 ระบบบัญชี คือ 1) ระบบบัญชีซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ 2) ระบบบัญชีจ่ายเงิน 3) ระบบบัญชีผลิตสินค้า 4) ระบบบัญชีขายสินค้า และ 5) ระบบบัญชีรับเงิน รวมถึงการพัฒนาเอกสารทางบัญชี สมุดบัญชี ทะเบียนคุมและออกแบบรายงานทางการเงินที่จำเป็นและที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ ผลการวิจัย จากผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้ใช้งานจากการพัฒนาระบบบัญชี พบว่า มีผลสัมฤทธิ์ของการใช้งานและผลการประเมินความพึงพอใจทั้ง 5 ระบบบัญชี รวมถึงการพัฒนาเอกสารทางบัญชี สมุดบัญชี ทะเบียนคุม และรายงานทางการเงินอยู่ในระดับมาก และผลการศึกษาการพัฒนาระบบบัญชีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาระบบบัญชี กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก

Abstract

This research aimed to develop accounting system of occupation group Ban Nongkahoo Amphur Muangtak. The collecting data, the questionnaires were used from six persons of purposive sampling. Description statistics of percentage, mean and standard division were used to analyze the data. Studying an old accounting system result of occupation group found that the group used one notebook for writing trades list and only someday, had to take cash account of received cash and pay cash. Results of an account document, an account book, a control register had not make and the document for recording account did not make. Method of a storing document used pinching the document with the account book and a financial report did not make. This reason, an administration and a true finance of the occupation group could not know.

Therefore, researcher developed the appropriated accounting system with business of the occupation group in 5 accounting systems. They were 1) account systems of product buy and package, 2) a pay account system, 3) a production account system, 4) a product sale account system and 5) a cash account system. The accounting document, the account book, the control register and designing the need financial report and administration report of business were developed. Research results from achievement and contentment of users from development account system found that the achievement and the contentment of 5 account systems including development the accounting document, the account book, the control register and the financial report were well level. The overall image results of studying development account system were well level.

Keywords: Development Account System, Occupation Group of Ban Nongkahoo Amphur Muangtak.

บทนำ

กลุ่มอาชีพเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อร่วมกันทำการผลิตและจำหน่ายสินค้า โดยมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและใช้เงินเป็นสื่อกลางส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมหุ้นและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ คือ การยึดมั่นตามหลักวิชาการ ซึ่งกลุ่มอาชีพสามารถช่วยเหลือตนเองได้และมีความเข้มแข็งยั่งยืนในการผลิตสินค้าสำเร็จรูปเพื่อจำหน่าย กลุ่มอาชีพมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากสามารถพัฒนาเศรษฐกิจด้วยการสร้างงานและอาชีพให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน มีการนำเอาทรัพยากรวัตถุดิบและภูมิปัญญาของท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า สามารถแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในประเทศให้อยู่ดีมีสุข ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (กรมการพัฒนาชุมชน, 2557)

ดังเช่นกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ตำบลไม้งาม อำเภอเมือง จังหวัดตาก ซึ่งรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพในชุมชน ประสบปัญหาการว่างงานของคนในชุมชน โดยกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ผลิตสินค้าได้แก่ หมูยอหลากรส และน้ำพริก (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก, 2557ก) ถึงแม้ว่าผลิตภัณฑ์ของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้จะทำรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ยังไม่มีข้อมูล

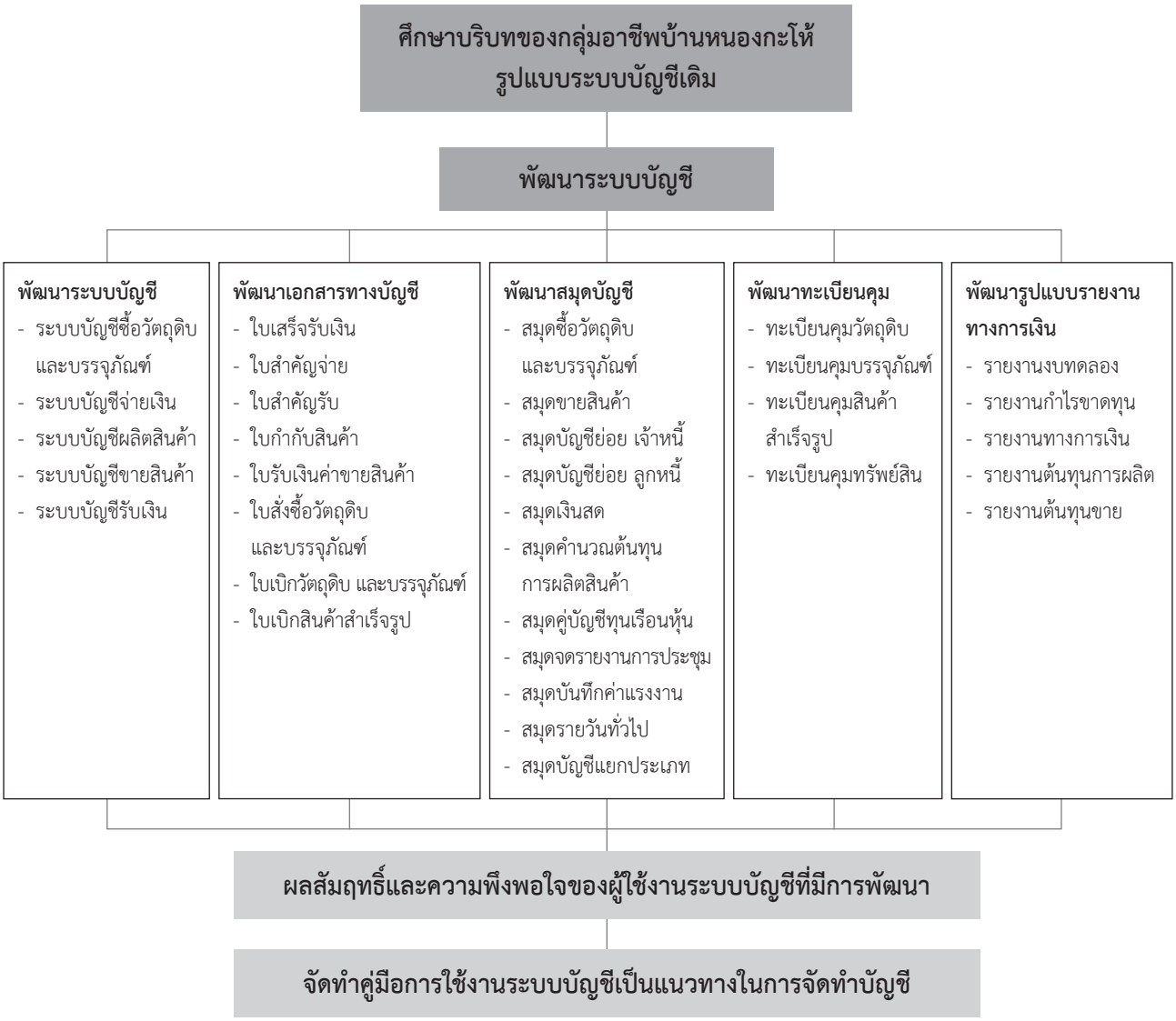
ด้านการเงินและบัญชีเพื่อใช้ในการเสนอของบประมาณสนับสนุนเงินทุนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องหรือใช้ในการพิจารณาขอกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินที่ให้การสนับสนุนเงินทุน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก, 2557ข) กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ยังไม่สามารถแบ่งสันปันส่วนผลกำไรให้กับสมาชิกได้ เนื่องจากยังไม่ทราบแน่ชัดว่ามีผลการดำเนินงานมีกำไรหรือขาดทุนและยังไม่ทราบฐานะการเงินที่แท้จริง (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก, 2557ค) จากปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจดังกล่าว เนื่องมาจากกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ยังไม่มีระบบบัญชีตามหลักการ ยังไม่เข้าใจคุณค่าของการบันทึกบัญชี การที่มีระบบบัญชีที่ดีและเหมาะสมกับธุรกิจจะช่วยให้กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้สามารถบริหารจัดการธุรกิจได้ ดังคำกล่าวของ รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ (2555) การนำระบบบัญชีเข้ามาใช้ทำให้การจัดทำบัญชี สะดวก รวดเร็ว มีกระบวนการจัดทำที่น่าเชื่อถือมากขึ้น ลดความซ้ำซ้อนของการจัดทำบัญชี ตลอดจนรายงานทางการเงินเป็นที่น่าเชื่อถือมากขึ้น ทำให้ผู้ใช้ภายในและผู้ใช้ภายนอกนำข้อมูลที่ได้รับไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (วิไล วีระปรีย และจงจิตต์ หลีกภัย, 2551) ระบบบัญชีที่ดี จะใช้เป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารในด้านการควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ช่วยควบคุมการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี เพราะข้อมูลที่ได้จากระบบบัญชีนั้นจะช่วยให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในรอบระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งรวมถึงรายงานที่ได้จากข้อมูลในระบบบัญชีที่เสนอต่อส่วนราชการก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากเช่นกัน (เมธสิทธิ์ พูลดี, 2551) องค์การที่ประสบความสำเร็จในการประกอบธุรกิจ ผู้บริหารจะต้องมีความใส่ใจดูแลสถานะและความเข้มแข็งของธุรกิจ รวมทั้งปรับปรุงและแก้ไขการดำเนินงานที่ผิดพลาดให้กลับสู่สถานะที่เหมาะสม ระบบบัญชีที่ดีจะช่วยให้กิจการมีข้อมูลทางการบัญชีที่จะช่วยสะท้อนภาพของธุรกิจซึ่งเป็นประโยชน์ในการวางแผน การจัดสรรทรัพยากร และการดำเนินงานธุรกิจ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เกิดแนวความคิดในการศึกษาวิจัยการพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก เพื่อพัฒนาระบบบัญชีให้สามารถให้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือได้ และรายงานทางการเงินที่ชัดเจนมากขึ้น นำไปสู่การตัดสินใจในการควบคุม การวางแผน การแบ่งสรรกำไร ระดมทุน กู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน สนับสนุนเงินทุนงบประมาณจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และการดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน และนำผลการศึกษาไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มอาชีพอื่นที่มีรูปแบบเดียวกันให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อพัฒนาระบบบัญชีของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ อำเภอเมืองตาก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ คณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ จำนวน 10 คน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก, 2557ง) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ซึ่งพิจารณาจากคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่าง โดยมีตำแหน่งการบริหารงานในกลุ่มอาชีพ ผู้วิจัยจึงกำหนดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 คน คือ 1) ประธานกรรมการ 2) รองประธานกรรมการ 3) เลขานุการ 4) เหรัญญิก 5) กรรมการผู้ช่วยเลขานุการ และ 6) กรรมการผู้ช่วยเหรัญญิก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ใช้แบบสอบถาม เพื่อสำรวจข้อมูลธุรกิจ ประเมินผลสัมฤทธิ์ และความพึงพอใจในการใช้ระบบบัญชีที่พัฒนาผ่านกระบวนการวัดความตรงทางเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาไทย ด้านระบบบัญชี ด้านกระบวนการผลิต ด้านการเงิน ด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 3 ท่าน หลังจากนั้นทำการปรับปรุงแบบสอบถามแล้วนำไปวัดความเที่ยงตรง และนำเครื่องมือที่พร้อมใช้งานไปเก็บข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ใช้แบบสอบถามสำรวจข้อมูลธุรกิจ (Checklist) เพื่อสำรวจรูปแบบบริบทของระบบบัญชีเดิม ซึ่งแบ่งเป็น 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มอาชีพ ส่วนที่ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการดำเนินธุรกิจ ส่วนที่ 3) ข้อมูลเกี่ยวกับรายการค้า ส่วนที่ 4) ข้อมูลเกี่ยวกับระบบบัญชี และส่วนที่ 5) เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบคำถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

ตอนที่ 2 ใช้แบบสอบถามประเมินผลการใช้รูปแบบระบบบัญชีที่มีการพัฒนาแล้ว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่พัฒนาและข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาระบบบัญชี ส่วนที่ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และผลการประเมินความพึงพอใจของการใช้งานระบบบัญชีที่พัฒนา และปลายเปิดสำหรับแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

การรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้มีวิธีการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลบริบทของกลุ่มอาชีพ โดยคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลตามแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ จากการรวบรวมเอกสาร เอกสารของกลุ่มอาชีพ เอกสารเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เอกสารจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดตาก และสำนักงานพัฒนาชุมชนตำบลไม้งาม อำเภอเมืองตาก

2. เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับระบบบัญชี โดยการใช้แบบสอบถามร่วมกับการสังเกตการณ์การปฏิบัติงาน

3. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

โดยแบบสอบถามที่เป็นแบบมาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ระดับ 5 ใช้เกณฑ์ในการแปลค่า (บุญชม ศรีสะอาด, 2535) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีระดับค่าการประเมินมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีระดับค่าการประเมินมาก
ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง มีระดับค่าการประเมินปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีระดับค่าการประเมินน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีระดับค่าการประเมินน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 การศึกษาบริบทของรูปแบบระบบบัญชีเดิมของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ พบว่า

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มอาชีพ กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ได้จดทะเบียนชื่อกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ตามพระราชบัญญัติการจัดตั้งกลุ่มอาชีพของสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก ตั้งอยู่เลขที่ 19/43 หมู่ 7 ตำบลไม้งาม อำเภอเมือง จังหวัดตาก ตามหนังสือรับรองการจัดตั้งกลุ่มอาชีพที่ ตก.0119/35 ลงวันที่ 14 มีนาคม 2557 โดยมีคณะกรรมการและสมาชิกรวมจำนวน 69 คน และคณะกรรมการดำเนินงานจำนวน 10 คน (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก, 2557ง)

ส่วนที่ 2 ลักษณะการดำเนินธุรกิจ กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ประกอบธุรกิจผลิตและจำหน่ายสินค้า ได้แก่ หมูยอหลายรสชาติ น้ำพริก การบริหารจัดการของกลุ่มมีประธานเป็นผู้ควบคุมดูแลกระบวนการผลิตสินค้า จัดซื้อวัตถุดิบจากสมาชิกในท้องถิ่นเป็นหลักและนำมาผลิต เมื่อผลิตเสร็จจำหน่ายโดยการฝากขายตามร้านค้าในท้องถิ่น ตลาดนัดคนเดิน และสถานที่จัดงานแสดงสินค้า มียอดขายเฉลี่ยต่อเดือนประมาณ 20,000-35,000 บาท

ส่วนที่ 3 รายการค้า กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้มีการรับเงินจากการขายสินค้าเป็นเงินสดและเป็นเงินเชื่อ การจ่ายเงินซื้อวัตถุดิบเป็นเงินสดและเงินเชื่อ จ่ายค่าใช้จ่ายในการผลิตและค่าแรงงาน

ส่วนที่ 4 ระบบบัญชี กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ไม่มีระบบบัญชี ใช้วิธีการบันทึกบัญชีรับเงินและการจ่ายเงินจากการซื้อสินค้า ขายสินค้า โดยใช้สมุดเพียงเล่มเดียวบันทึกรายการค้ามีการจดบันทึกบัญชีเงินสดรับ เงินสดจ่ายเฉพาะบางวันเท่านั้น ไม่ได้จดบันทึกบัญชีทุกวันที่เกิดรายการทางบัญชี ไม่มีเอกสารทางบัญชี ไม่มีสมุดบัญชีและทะเบียนคุม ไม่มีการจัดทำเอกสารหลักฐานในการบันทึกบัญชี การจัดเก็บเอกสารใช้วิธีการหนีบเอกสารไว้กับสมุดบันทึกบัญชี

ส่วนที่ 5 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ กลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้อยากให้มีระบบบัญชีที่เหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจจะได้ทราบผลการดำเนินงานและฐานะการเงินที่แท้จริง

ตอนที่ 2 การประเมินผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของการใช้งานระบบบัญชีที่พัฒนา พบว่า

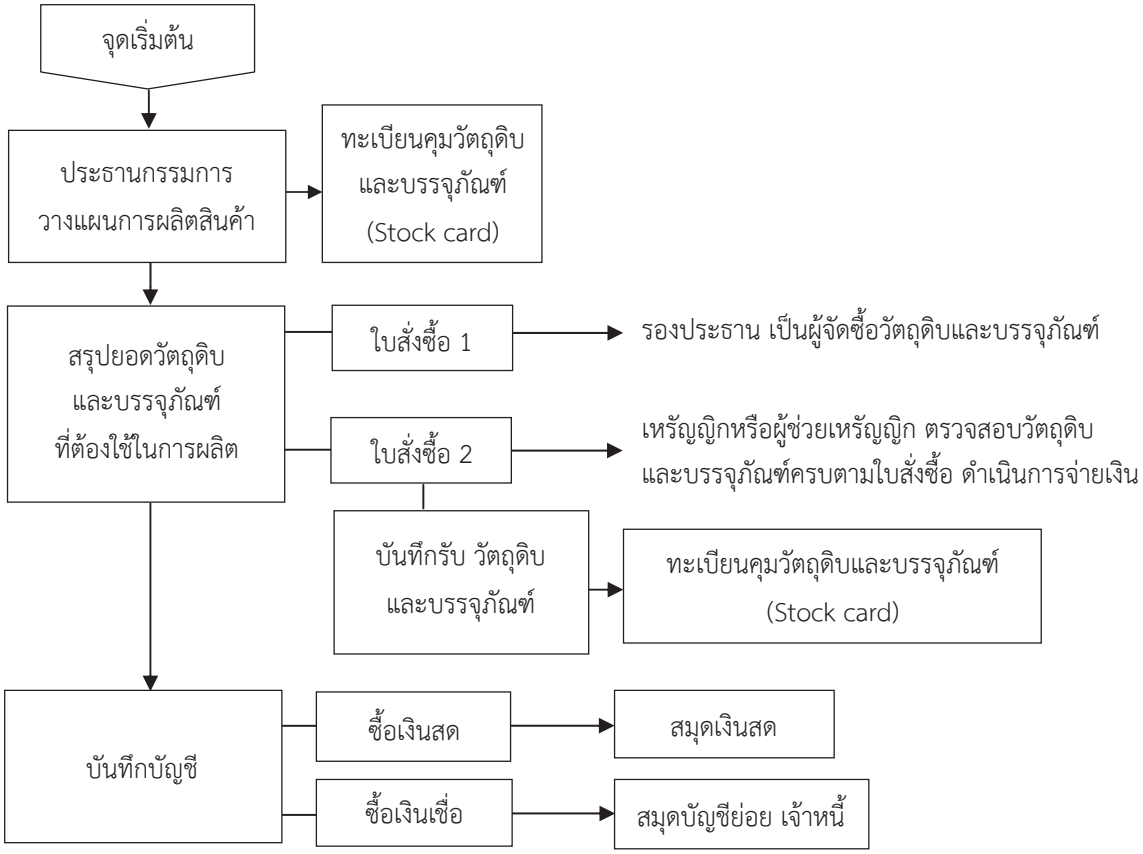
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่พัฒนาและข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาระบบบัญชี

ข้อมูลทั่วไปของผู้ใช้งานระบบบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชีจำนวน 6 ราย เป็นเพศหญิงทั้งหมด มีอายุระหว่าง 50-59 ปี จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 16.67 อายุระหว่าง 40-49 ปี จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.00 และอายุระหว่าง 30-39 ปี จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.33 ระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 1 ราย คิดเป็นร้อยละ 16.67 มัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 3 ราย คิดเป็นร้อยละ 50.00 และมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 2 ราย คิดเป็นร้อยละ 33.33 ผู้ใช้งานระบบบัญชีทั้งหมดมีอาชีพแม่บ้านและเป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้าน รวมทั้งเป็นกรรมการกองทุนออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ร่วมกันจัดทำบัญชีกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้านและจัดทำบัญชีกองทุนหมู่บ้าน

ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาระบบบัญชี

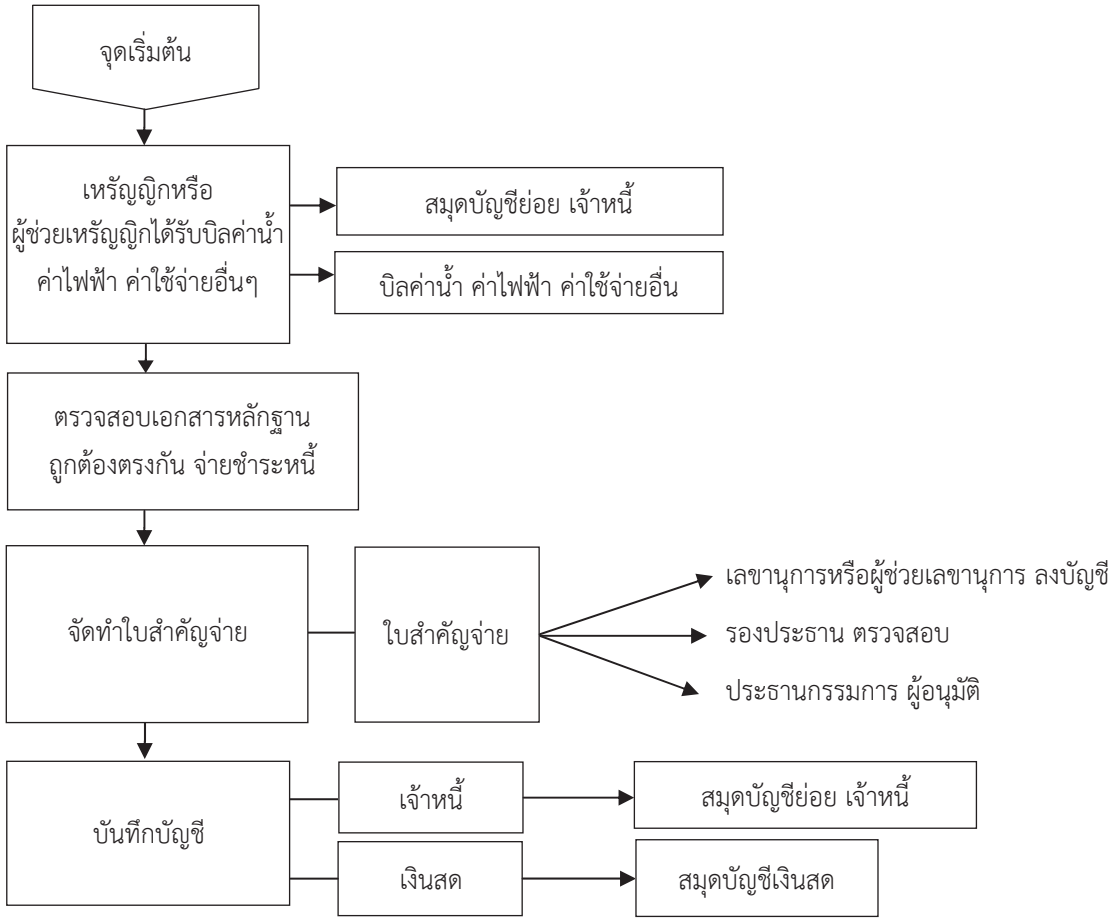
1. พัฒนาระบบบัญชี ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ได้รูปแบบระบบบัญชีเดิมและได้พัฒนารูปแบบระบบบัญชีที่จำเป็นและเหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ซึ่งได้พัฒนาระบบบัญชีตามลำดับเหตุการณ์เกิดรายการค้าของการดำเนินธุรกิจที่เกิดขึ้น จำนวน 5 ระบบบัญชี คือ 1) ระบบบัญชีซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ 2) ระบบบัญชีจ่ายเงิน 3) ระบบบัญชีผลิตสินค้า 4) ระบบบัญชีขายสินค้า และ 5) ระบบบัญชีรับเงิน ดังนี้

1) ผังงานระบบบัญชีซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์

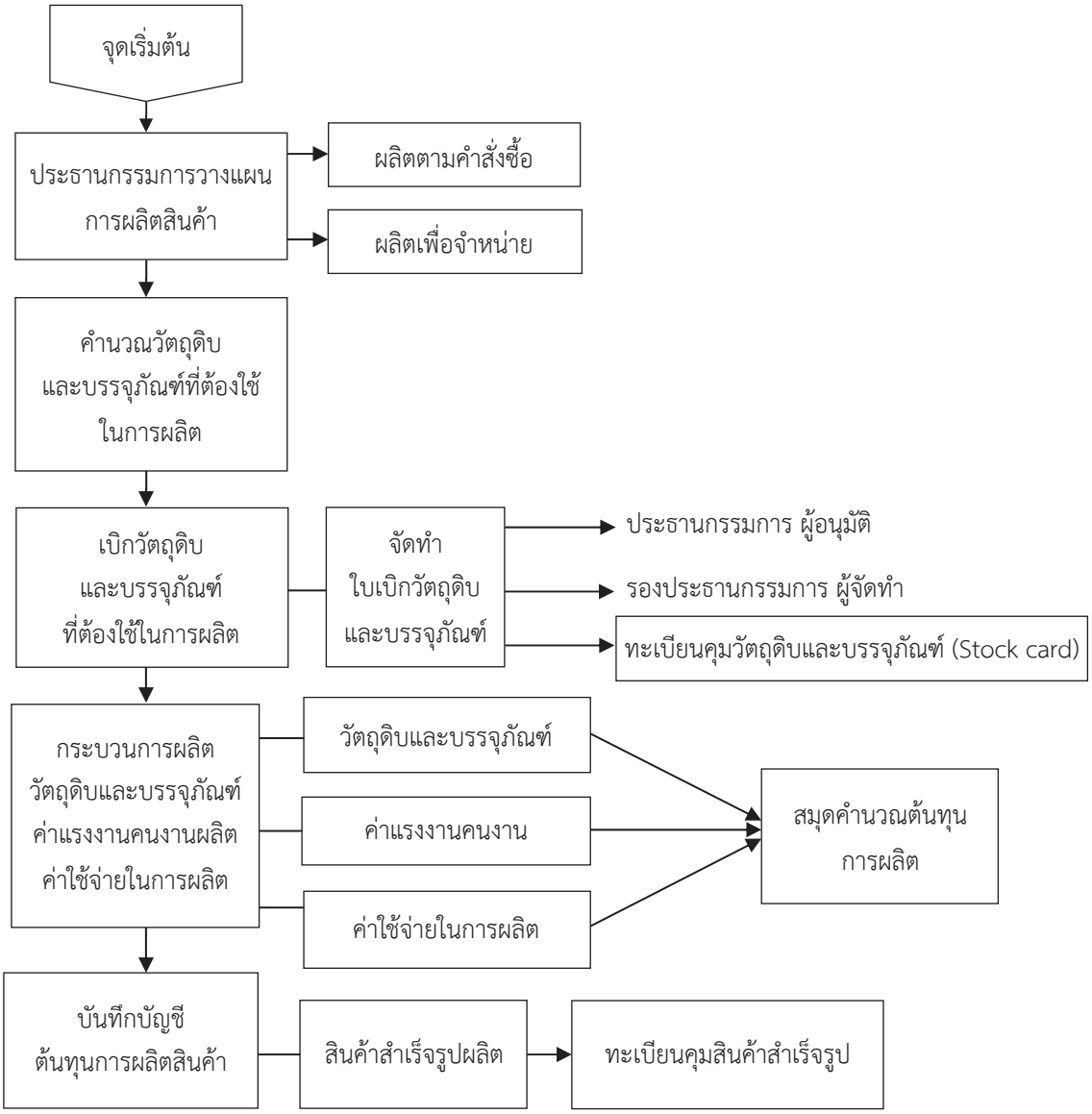
เริ่มต้นจากประธานกรรมการวางแผนการผลิตสินค้าแต่ละชนิด และคำนวณวัตถุดิบบรรจุภัณฑ์ที่ต้องใช้ในการผลิต โดยตรวจสอบวัตถุดิบคงเหลือจากทะเบียนคุมวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ (Stock card) สรุปยอดวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ที่ต้องใช้ จัดทำใบสั่งซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ จำนวน 2 ใบ ใบสั่งซื้อใบที่ 1 ส่งให้รองประธานกรรมการเป็นผู้จัดหาซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ ส่วนใบสั่งซื้อใบที่ 2 ส่งให้เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกตรวจรับวัตถุดิบ และบรรจุภัณฑ์ว่าครบตามจำนวนที่สั่งซื้อตามใบสั่งซื้อหรือไม่ ถ้าครบตามจำนวนใบสั่งซื้อให้ดำเนินการจ่ายเงินตามระบบจ่ายเงิน แต่ถ้าไม่ครบจะทำการทักท้วง หลังจากนั้นเมื่อได้รับวัตถุดิบ และบรรจุภัณฑ์ครบตามจำนวนใบสั่งซื้อ เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกดำเนินการจ่ายเงินตามระบบจ่ายเงิน บันทึกรับวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ ลงทะเบียนคุมวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ (Stock card) เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกส่งเอกสารใบรับสินค้าหรือใบเสร็จรับเงิน ใบสั่งซื้อสินค้า เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการบันทึกบัญชีให้เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการเป็นผู้บันทึกบัญชี หลักการบันทึกบัญชีซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์แบ่งออกเป็น 2 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 ซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์เป็นเงินสด จะบันทึกบัญชี 2 เล่ม คือ 1) บันทึกบัญชีในสมุดบัญชีซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ และ 2) บันทึกบัญชีในสมุดเงินสด กรณีที่ 2 ซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์เป็นเงินเชื่อ จะบันทึกบัญชี 2 เล่ม คือ 1) บันทึกในสมุดบัญชีซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ และ 2) บันทึกในสมุดบัญชีย่อยเจ้าหนี้

2) ผังงานระบบบัญชีจ่ายเงิน

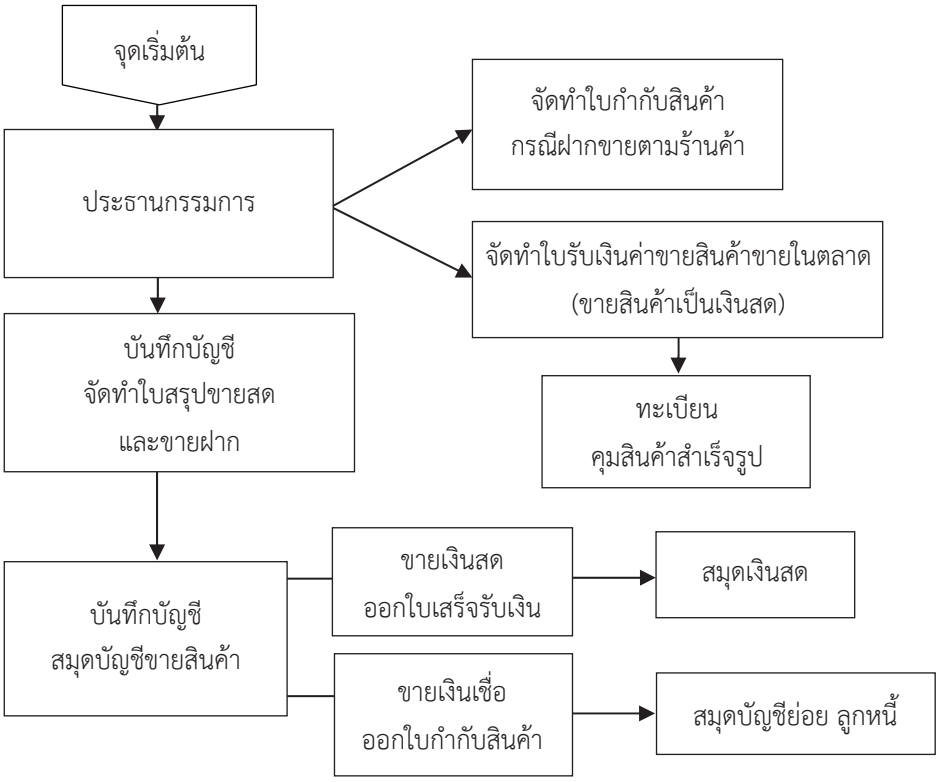
เริ่มต้นจากเหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกเช็คยอดหนี้ที่ถึงกำหนดชำระตอนสิ้นเดือนกับสมุดบัญชีย่อยเจ้าหนี้ รวมถึงได้รับบิลค่าน้ำค่าไฟฟ้าและค่าใช้จ่ายอื่นๆ เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกตรวจสอบเอกสารหลักฐานถูกต้องตรงกันกับใบแจ้งหนี้หรือบิลค่าใช้จ่ายต่างๆ แต่ถ้าไม่ถูกต้องตรงกับเอกสารจะทำการทักท้วง เมื่อถูกต้องตรงกันแล้วจะดำเนินการจ่ายเงินตามระบบ หลังจากนั้นจะได้รับใบเสร็จรับเงินหรือใบสำคัญรับเงินเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการบันทึกบัญชี เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกจัดทำใบสำคัญจ่าย โดยในเอกสารใบสำคัญจ่ายจะมีผู้ลงนามตรวจสอบ 3 คน คือ 1) เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการ ลงบัญชี 2) รองประธานกรรมการ ตรวจสอบ และ 3) ประธานกรรมการ ผู้อนุมัติ หลังจากนั้นทำการรวบรวมเอกสารส่งให้เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการ เพื่อใช้ในการลงบัญชี ซึ่งหลักการบันทึกบัญชีระบบบัญชีจ่ายเงิน แบ่งออกเป็น 2 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 จ่ายเงินสดชำระหนี้ค่าสินค้า จะบันทึกบัญชี 2 เล่ม คือ 1) บันทึกในสมุดบัญชีเงินสด และ 2) บันทึกในสมุดบัญชีย่อยเจ้าหนี้เพื่อลดยอดเจ้าหนี้ กรณีที่ 2 จ่ายเงินสดเป็นค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าจ้างคนงานผลิตสินค้า และค่าใช้จ่ายอื่นๆ จะบันทึกในสมุดบัญชีเงินสด

3) ผังงานระบบบัญชีผลิตสินค้า

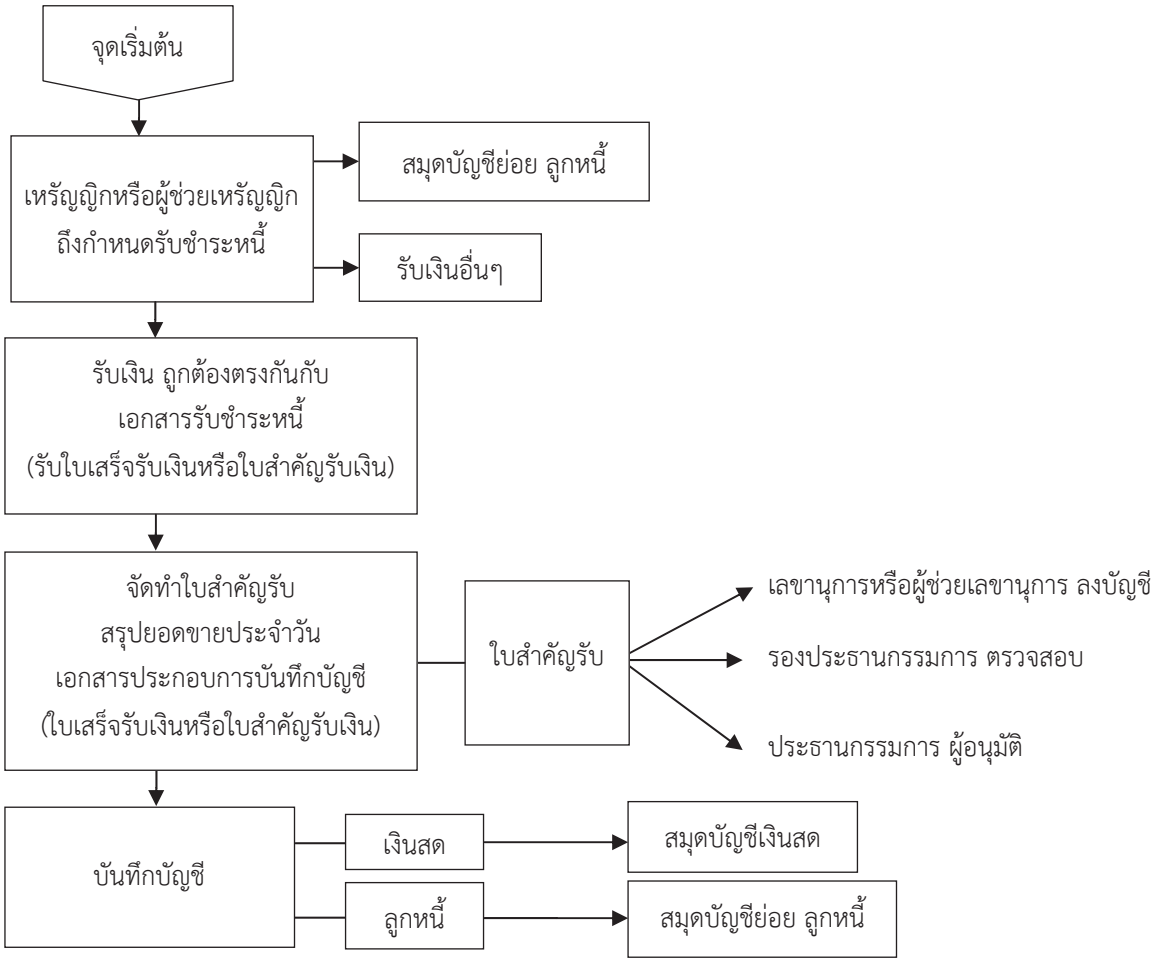
เริ่มต้นจากประธานกรรมการวางแผนการผลิตสินค้าแต่ละชนิด โดยผลิตตามคำสั่งซื้อของลูกค้าและผลิตเพื่อจำหน่าย คำนวณวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ที่ต้องใช้ในการผลิตสินค้าแต่ละชนิด และรองประธานกรรมการจะทำการเบิกวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์เข้าสู่กระบวนการผลิตสินค้า โดยจัดทำใบเบิกวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ ซึ่งในเอกสารใบเบิกวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ มีผู้ลงนาม 2 คน คือ 1) ประธานกรรมการ เป็นผู้อนุมัติ และ 2) รองประธานกรรมการ เป็นผู้จัดทำ หลังจากนั้นรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องให้เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการลงบัญชีลดยอดวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ในทะเบียนคุมวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ (Stock card) กระบวนการผลิตสินค้า ประธานกรรมการแจ้งคณะกรรมการและสมาชิกรวมตัวกันผลิตสินค้าแต่ละชนิดตามที่วางแผนไว้ ส่วนประกอบของการผลิต 1) วัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ 2) ค่าแรงงานกรรมการผู้ผลิตสินค้า และ 3) ค่าใช้จ่ายในการผลิต เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการ บันทึกบัญชีค่าแรงงานในสมุดบันทึกค่าแรงงาน รวบรวมต้นทุนการผลิตที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และบันทึกบัญชีในสมุดคำนวณต้นทุนการผลิตสินค้า เพื่อให้รู้ต้นทุนการผลิตสินค้าแต่ละชนิดที่ทำการผลิตและบวกกำไรขั้นต้น เพื่อให้ได้ราคาขายสินค้าแต่ละชนิด เมื่อผลิตเสร็จรวบรวมต้นทุนการผลิต คำนวณจำนวนสินค้าที่ผลิตเสร็จและบันทึกลงทะเบียนคุมยอดสินค้าสำเร็จรูป

4) ผังงานระบบบัญชีขายสินค้า

เริ่มต้นจากประธานกรรมการหรือรองประธานกรรมการรับคำสั่งซื้อจากลูกค้า กรณีสั่งซื้อจำนวนมากเป็นพิเศษขายสินค้าตามร้านฝากขาย ขายสินค้าเป็นเงินสด เช่น ขายสินค้าในตลาดสด ตลาดนั่งยอง ศูนย์แสดงสินค้า ระบบการขายสินค้ามี 2 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 ขายสินค้าเป็นเงินสด เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิก รับเงินสดจากการขายสินค้าโดยมีเอกสารประกอบการลงบัญชี คือ ใบสรุปขายสินค้าเป็นเงินสด จะบันทึกบัญชี 3 เล่ม คือ 1) บันทึกในสมุดบัญชีขายสินค้า 2) บันทึกในสมุดบัญชีเงินสด และ 3) บันทึกบัญชีในทะเบียนคุมสินค้าสำเร็จรูป กรณีที่ 2 ขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ (ขายสินค้าตามร้านฝากขาย) โดยมีเอกสารประกอบการบันทึกบัญชี คือ ใบกำกับสินค้าหรือใบสรุปยอดขายฝากขาย ซึ่งจะบันทึกบัญชี 3 เล่ม คือ 1) บันทึกบัญชีในสมุดบัญชีขายสินค้า 2) บันทึกบัญชีในสมุดบัญชีย่อยลูกหนี้ และ 3) บันทึกบัญชีในทะเบียนคุมยอดสินค้าสำเร็จรูป

5) ผังงานระบบบัญชีรับเงิน

เริ่มต้นจากเหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกเช็คยอดหนี้ที่ถึงกำหนดรับชำระกับสมุดบัญชีย่อยลูกหนี้ รวมถึงได้รับรายได้อื่นๆ ระบบบัญชีรับเงินแบ่งออกเป็น 2 กรณี ได้แก่ กรณีที่ 1 รับเงินชำระหนี้จากการขายสินค้าเป็นเงินเชื่อ จะบันทึกบัญชี 2 เล่ม คือ 1) บันทึกบัญชีในสมุดบัญชีเงินสด และ 2) บันทึกบัญชีในสมุดบัญชีย่อยลูกหนี้ เพื่อลดยอดหนี้ กรณีที่ 2 รับเงินได้อื่นๆ เช่น รับเงินเพิ่ม ทุนเรือนหุ้น รับรายได้อื่นๆ จะบันทึกลงสมุดบัญชีเงินสดเพียงเล่มเดียว เมื่อเหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกตรวจสอบเอกสารหลักฐานถูกต้องตรงกัน เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกจะทำการออกใบเสร็จรับเงินหรือใบสำคัญรับเงิน เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการบันทึกบัญชี เหรัญญิกหรือผู้ช่วยเหรัญญิกจัดทำใบสำคัญรับ โดยในเอกสารใบสำคัญรับจะมีผู้ลงนาม 3 คน คือ 1) เลขานุการหรือผู้ช่วยเลขานุการ บันทึกบัญชี 2) รองประธานกรรมการ ตรวจสอบ และ 3) ประธานกรรมการ ผู้อนุมัติ

รูปที่ 1 พัฒนาเอกสารทางการบัญชี พัฒนาสมุดบัญชี และพัฒนาทะเบียนคุม

2. พัฒนาเอกสารทางการบัญชี ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้และได้พัฒนาเอกสารทางการบัญชีที่จำเป็นและเหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจ เพื่อใช้เป็นเอกสารในการประกอบการบันทึกบัญชี และใช้เป็นหลักฐานดำเนินธุรกิจ ได้แก่ ใบเสร็จรับเงิน ใบสำคัญจ่าย ใบสำคัญรับ ใบกำกับสินค้า ใบรับเงินค่าขายสินค้า ใบสั่งซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ ใบเบิกวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ ใบเบิกสินค้าสำเร็จรูป

3. พัฒนาสมุดบัญชี ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ และได้พัฒนาสมุดบัญชีที่จำเป็นและเหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจ เพื่อใช้ลงบัญชีเก็บข้อมูลรายละเอียดในการจัดทำรายงานทางการเงิน ได้แก่ สมุดซื้อวัตถุดิบและบรรจุภัณฑ์ สมุดขายสินค้า สมุดบัญชีย่อย-ลูกหนี้ สมุดบัญชีย่อย-เจ้าหนี้ สมุดเงินสด สมุดคำนวณต้นทุนการผลิตสินค้า สมุดคู่บัญชีทุนเรือนหุ้น สมุดจดรายงานการประชุม สมุดบันทึกค่าแรงงาน สมุดรายวันทั่วไป และสมุดบัญชีแยกประเภท

4. พัฒนาทะเบียนคุม ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ และได้พัฒนาทะเบียนคุมที่จำเป็นและเหมาะสมกับการดำเนินธุรกิจ เพื่อใช้ลงบัญชีและใช้ควบคุมทรัพย์สิน สินทรัพย์เข้า สินทรัพย์ออก และสินทรัพย์คงเหลือ ได้แก่ ทะเบียนคุมวัตถุดิบ ทะเบียนคุมบรรจุภัณฑ์

5. พัฒนารูปแบบรายงานทางการเงิน ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบรายงานทางการเงินที่เหมาะสม และจำเป็นต้องใช้ในการดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้ ได้แก่ รายงานกำไรขาดทุน รายงานฐานะทางการเงิน รายงานต้นทุนการผลิตสินค้า รายงานต้นทุนขาย

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์และผลการประเมินความพึงพอใจของการใช้งานระบบบัญชี

ตารางที่ 1 แสดงผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนา

ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนา	ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	การแปลค่า
1) พัฒนาระบบบัญชี			
1.1) สามารถแยกแยะระบบบัญชีได้	3.90	0.88	มาก
1.2) สามารถเข้าใจระบบบัญชีในแต่ละระบบบัญชี	4.50	0.71	มาก
1.3) สามารถปฏิบัติตามระบบบัญชีได้	4.50	0.71	มาก
1.4) ความพึงพอใจของการพัฒนาระบบบัญชี	4.60	0.52	มากที่สุด
2) พัฒนาเอกสารทางการบัญชี			
2.1) สามารถแยกแยะชนิดของเอกสารทางบัญชีได้	4.10	0.88	มาก
2.2) สามารถกรอกเนื้อหาในเอกสารทางบัญชีได้	4.30	0.67	มาก
2.3) สามารถรับหรือส่งเอกสารทางบัญชีให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้	4.10	0.88	มาก
2.4) ความพึงพอใจของการพัฒนาเอกสารทางการบัญชี	4.20	0.63	มาก
3) พัฒนาสมุดบัญชี			
3.1) สามารถแยกแยะชนิดของสมุดบัญชีได้	4.20	0.92	มาก
3.2) สามารถกรอกเนื้อหาในสมุดบัญชีได้	4.40	0.52	มาก
3.3) สามารถเก็บตัวเลขในสมุดบัญชีเพื่อจัดทำรายงานการเงินได้	3.90	0.88	มาก
3.4) ความพึงพอใจของการพัฒนาสมุดบัญชี	4.00	0.67	มาก
4) พัฒนาทะเบียนคุม			
4.1) สามารถแยกแยะชนิดของทะเบียนคุมได้	4.10	0.88	มาก
4.2) สามารถกรอกเนื้อหาในทะเบียนคุมได้	4.50	0.71	มาก
4.3) สามารถดูตัวเลขในทะเบียนคุมเพื่อเช็คยอดคงเหลือได้	4.50	0.71	มาก
4.4) ความพึงพอใจของการพัฒนาทะเบียนคุม	4.60	0.52	มากที่สุด

ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนา	ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	การแปลค่า
5) พัฒนารูปแบบรายงานทางการเงิน			
5.1) เข้าใจการเก็บตัวเลขจากสมุดบัญชีเพื่อจัดทำรายงานทางการเงิน	4.10	0.88	มาก
5.2) เข้าใจประโยชน์จากการทำรายงานทางการเงิน	4.40	0.70	มาก
5.3) ความพึงพอใจของการพัฒนารูปแบบรายงานทางการเงิน	4.40	0.52	มาก
ค่าเฉลี่ยในภาพรวม-ผลสัมฤทธิ์ของการใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนาค่าเฉลี่ย	**4.24**	**0.11**	**มาก**
ในภาพรวม-ความพึงพอใจของการใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนา	**4.38**	**0.07**	**มาก**

ผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละส่วน พบว่า 1) พัฒนาระบบบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชี สามารถแยกแยะระบบบัญชีได้ สามารถเข้าใจระบบบัญชีในแต่ละระบบบัญชี และสามารถปฏิบัติตามระบบบัญชีได้อยู่ในระดับมาก และเมื่อประเมินความพึงพอใจของการพัฒนาระบบบัญชีอยู่ในระดับมากที่สุด 2) พัฒนาเอกสารทางบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชีสามารถแยกแยะชนิดของเอกสารทางบัญชีได้ สามารถกรอกเนื้อหาในเอกสารทางบัญชีได้ และสามารถรับหรือส่งเอกสารทางบัญชีให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้อยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินความพึงพอใจของการพัฒนาเอกสารทางบัญชีอยู่ในระดับมาก 3) พัฒนาสมุดบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชีสามารถแยกแยะชนิดของสมุดบัญชีได้ สามารถกรอกเนื้อหาในสมุดบัญชีได้ และสามารถเก็บตัวเลขในสมุดบัญชี เพื่อจัดทำรายงานการเงินได้อยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินความพึงพอใจของการพัฒนาสมุดบัญชีอยู่ในระดับมาก 4) พัฒนาทะเบียนคุม ผู้ใช้งานระบบบัญชีสามารถแยกแยะชนิดของทะเบียนคุมได้ สามารถกรอกเนื้อหาในทะเบียนคุมได้ และสามารถดูตัวเลขในทะเบียนคุมเพื่อเช็คยอดคงเหลือได้อยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินความพึงพอใจของการพัฒนาทะเบียนคุมอยู่ในระดับมาก และ 5) พัฒนารูปแบบรายงานทางการเงินผู้ใช้งานระบบบัญชีเข้าใจการเก็บตัวเลขจากสมุดบัญชี เพื่อจัดทำรายงานทางการเงิน เข้าใจประโยชน์จากการทำรายงานทางการเงินอยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินความพึงพอใจของการพัฒนารูปแบบรายงานทางการเงินอยู่ในระดับมาก

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

ในการศึกษาการพัฒนาระบบบัญชี ทั้ง 5 ระบบ พบว่า ใช้วิธีการบันทึกบัญชีรับเงินและการจ่ายเงินจากการซื้อสินค้าขายสินค้า โดยใช้สมุดเพียงเล่มเดียวในการบันทึกรายการค้า มีการจดบันทึกบัญชีเงินสดรับเงินสดจ่ายเฉพาะบางวันเท่านั้น ไม่ได้จดบันทึกบัญชีทุกวันที่เกิดรายการทางบัญชี ไม่มีเอกสารทางบัญชี ไม่มีสมุดบัญชีและทะเบียนคุม ไม่มีการจัดทำเอกสารหลักฐานในการบันทึกบัญชี การจัดเก็บเอกสารใช้วิธีการหนีบเอกสารไว้กับสมุดบันทึกบัญชี ส่งผลทำให้ไม่ทราบผลการดำเนินงานและฐานะทางการเงินที่แท้จริงของกลุ่มอาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สรินยา สุภัทรานนท์ (2557) ที่พบว่า การจัดทำบัญชีไม่มีความเป็นระบบ ไม่มีความต่อเนื่องในการจัดทำบัญชี ลักษณะการเก็บเอกสารจะทำการเก็บเอกสารทุกอย่างรวมกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิภาวี ศรีคะ (2546) ที่พบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการบันทึกบัญชี เนื่องจากไม่มีความรู้ทางด้านบัญชี ไม่ให้ความสำคัญของข้อมูลทางการบัญชี ขาดเอกสารหลักฐานในการประกอบการบันทึกบัญชี

สำหรับผลสัมฤทธิ์และความพึงพอใจของผู้ใช้งานระบบบัญชีที่มีการพัฒนาในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละส่วน พบว่า

ด้านการพัฒนาระบบบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชี สามารถแยกแยะระบบบัญชีได้ สามารถเข้าใจระบบบัญชีในแต่ละระบบบัญชี และสามารถปฏิบัติตามระบบบัญชีได้อยู่ในระดับมาก เนื่องมาจากผู้ใช้งานระบบบัญชีมีความรู้ระดับปริญญาตรี

และมัธยมศึกษาตอนปลาย รวมทั้งมีความสนใจในระบบบัญชี มีประสบการณ์การจัดทำบัญชีกองทุนหมู่บ้าน และกองทุนออมทรัพย์ของหมู่บ้านเป็นอย่างดี

ด้านการพัฒนาเอกสารทางบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชี สามารถแยกแยะชนิดของเอกสารทางบัญชีได้ สามารถกรอกเนื้อหาในเอกสารทางบัญชีได้ และสามารถรับหรือส่งเอกสารทางบัญชีให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้อยู่ในระดับมาก เนื่องมาจากผู้ใช้งานระบบบัญชีมีความสนใจในการใช้เอกสารทางการบัญชีและมีข้อสงสัยในการกรอกข้อมูลก็จะมีการซักถามโดยทันที

ด้านการพัฒนาสมุดบัญชี ผู้ใช้งานระบบบัญชี สามารถแยกแยะชนิดของสมุดบัญชีได้ สามารถกรอกเนื้อหาในสมุดบัญชีได้ และสามารถเก็บตัวเลขในสมุดบัญชี เพื่อจัดทำรายงานการเงินได้อยู่ในระดับมาก เนื่องจากข้อมูลรายการทางบัญชียังไม่มีความซับซ้อนมาก การเกิดรายการค้ายังไม่มาก ทำให้การบันทึกบัญชีมีรายการค้าน้อย รวมไปถึงระบบบัญชีที่ออกแบบให้มีความง่าย ไม่ยุ่งยาก ขึ้นตรงกับความต้องการใช้งานของข้อมูลทางบัญชี

ด้านการพัฒนาทะเบียนคุม ผู้ใช้งานระบบบัญชี สามารถแยกแยะชนิดของทะเบียนคุมได้ สามารถกรอกเนื้อหาในทะเบียนคุมได้ และสามารถดูตัวเลขในทะเบียนคุมเพื่อเช็คยอดคงเหลือได้อยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากข้อมูลทางบัญชียังมีไม่มาก ยังไม่เกิดความซับซ้อน

ด้านการพัฒนารูปแบบรายงานทางการเงิน ผู้ใช้งานระบบบัญชี เข้าใจการเก็บตัวเลขจากสมุดบัญชี เพื่อจัดทำรายงานทางการเงิน เข้าใจประโยชน์จากการทำรายงานทางการเงิน อยู่ในระดับมาก เนื่องมาจากผู้ใช้งานมีความเข้าใจระบบบัญชีและทราบที่ไปที่มาของตัวเลข ขณะเดียวกันมีความสนใจมากเป็นพิเศษ และมีการศึกษาระดับปริญญาตรี รวมทั้งมีประสบการณ์การจัดทำบัญชีมาก่อน ระบบบัญชีที่พัฒนามีคู่มือการใช้งานระบบบัญชีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน แต่ไม่ได้คำนึงถึงระบบการควบคุมภายในอย่างเต็มที่ เนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องจำนวนผู้ใช้งานระบบบัญชี และยังเป็นกิจการขนาดเล็ก เน้นข้อมูลที่มีความจำเป็น และควรเป็นข้อมูลที่เข้าใจได้ง่ายไม่ยุ่งยาก เน้นการวัดผลการดำเนินงาน และข้อมูลที่ใช้สนับสนุนเงินทุนงบประมาณของหน่วยงานราชการ ไม่มีระบบภาษีเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากเป็นกิจการที่ได้รับการยกเว้นภาษีตามประกาศของกรมสรรพากร (ยุพดี ศิริวรรณ, 2557) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสรินยา สุภัทรานนท์ (2557) ที่พบว่าความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการโดยรวมอยู่ระดับมาก และรูปแบบระบบบัญชีควรเป็นแบบง่ายๆ ไม่ยุ่งยาก และเน้นที่การวัดผลการดำเนินงาน ต้องการทราบกำไรขาดทุนที่แท้จริง และสอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชญา ชีวะเกตุ (2545) ที่พบว่า มีหลักเกณฑ์การจัดทำบัญชีอย่างง่าย คือ การจัดทำบัญชีโดยใช้เกณฑ์เงินสด และมีสมุดบัญชีรายรับรายจ่าย รวมถึงสอดคล้องกับบทความวิจัยของ กุสุมา ดำพิทักษ์ มาลี จัตุรัส และนภาพร เตรียมมีฤทธิ์ (2552) พบว่า ระบบบัญชีของกลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP นี้ ไม่ได้ครอบคลุมถึงระบบภาษีมูลค่าเพิ่ม และไม่มีวัตถุประสงค์ เพื่อจัดทำบัญชีตามเกณฑ์ของกรมสรรพากร แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สามารถมีข้อมูลในการดำเนินงานเป็นประโยชน์ในการบริหารงานภายในเท่านั้น ระบบบัญชีที่พัฒนาขึ้นจึงเป็นระบบบัญชีอย่างง่ายที่สะดวกต่อการใช้งานและทำความเข้าใจ

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการขยายผลไปสู่กลุ่มอาชีพอื่น เพื่อให้ทุกกลุ่มอาชีพได้มีการพัฒนาระบบบัญชี การพัฒนาระบบบัญชีสามารถให้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือได้ และรายงานทางการเงินที่ชัดเจนมากขึ้น สามารถนำข้อมูลจากการพัฒนาระบบบัญชีมาใช้ในการวางแผนทางการเงิน การตัดสินใจลงทุนเพิ่ม การกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มอาชีพ รวมทั้งเป็นข้อมูลสนับสนุนให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการตัดสินใจสนับสนุนเงินทุนงบประมาณ อีกทั้งเพื่อให้กลุ่มอาชีพรู้ผลการดำเนินงาน ว่ากลุ่มอาชีพมีกำไรหรือขาดทุนจากการดำเนินงาน รู้ฐานะทางการเงิน ข้อมูลทางการเงินและบัญชีที่ได้มาจากการพัฒนาระบบบัญชี ช่วยส่งผลให้กลุ่มอาชีพมีความเข้มแข็งและยั่งยืน การพัฒนาระบบบัญชีดังกล่าวยังเป็นการส่งเสริมกลุ่มอาชีพมีความเจริญเติบโตสามารถพัฒนาก้าวขึ้นสู่การเป็นผู้ประกอบการในระดับสูง เช่น การพัฒนากลุ่มอาชีพ เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และก้าวไปสู่การเป็นผู้ประกอบกิจการขนาดย่อมและขนาดกลาง และจะส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเจริญเติบโตต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการยกระดับปริญญานิพนธ์เป็นงานวิจัยตีพิมพ์ งานสร้างสรรค์และงานบริการวิชาการสู่ชุมชน ประเภททุน HRM ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. 2557. **หลักการคิดในการพัฒนาชุมชน.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.franchisecb.com/content-หลักคิดในการพัฒนาชุมชน-4-105-2528-1.html (10 มกราคม 2557).

กุสุมา ดำพิทักษ์ มาลี จัตุรัส และนภาพร เตรียมมีฤทธิ์. 2552. **การพัฒนาระบบบัญชีสำหรับกลุ่มผลิตสินค้า OTOP กรณีศึกษากลุ่มอาหารจังหวัดปทุมธานี.** รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

บุญชม ศรีสะอาด. 2535. **การวิจัยเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุวีริยาสาส์น.

ปรีชญา ชีวะเกตุ. 2545. **แนวทางปฏิบัติทางบัญชีสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: กรณีศึกษา กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าอิสระ บัญชีมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เมธสิทธิ์ พูลดี. 2551. **ระบบบัญชี.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ลเอ็ดดูเคชั่น.

ยุพดี ศิริวรรณ. 2557. **การบัญชีภาษีอากร.** นนทบุรี: โรงพิมพ์โกลด์ เพาเวอร์ พริ้นติ้ง.

รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ. 2555. **การวางระบบบัญชี.** พิมพ์ครั้งที่ 1. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยพิษณุโลก.

วิภาวี ศรีคะ. 2546. **การจัดทำบัญชีธุรกิจชุมชน ภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในจังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าอิสระ บัญชีมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิไล วีระปรีย และจงจิตต์ หลีกภัย. 2551. **ระบบบัญชี.** พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สรินยา สุภัทรานนท์. 2557. **ระบบบัญชี: การบูรณาการการเรียนและบริการวิชาการเพื่อพัฒนาระบบบัญชี กรณีศึกษากลุ่มอาชีพ.** เอกสารในการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 52.

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองตาก. 2557ก. **รายงานการประชุมจัดตั้งกลุ่มอาชีพ.** 14 สิงหาคม 2557.

_____. 2557ข. **เอกสารการประชุมกรรมการบริหารกลุ่มอาชีพ ครั้งที่ 1/2557.** 10 กันยายน 2557.

_____. 2557ค. **รายงานการประชุมกลุ่มอาชีพบ้านหนองกะโห้.** 20 สิงหาคม 2557.

_____. 2557ง. **หนังสือรับรองการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ ที่ ตก.0119/35.** 14 มีนาคม 2557.

CHIANG MAI

RAJABHAT UNIVERSITY

Vol. 16 No. 2 April-December 2015

การศึกษาลวดลายจกแม่แจ่ม เพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง

THE STUDY OF CHOK MAE CHAEM'S PATTERNS FOR APPLYING KNITTED

จินตนา อินภักดี

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การศึกษาลวดลายจกแม่แจ่มเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง

THE STUDY OF CHOK MAE CHAEM'S PATTERNS FOR APPLYING KNITTED

จินตนา อินภักดี
ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาลวดลายจกแม่แจ่มเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลวดลายและเอกลักษณ์ของผ้าจกแม่แจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ 2) ออกแบบลวดลายผ้าถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และ 3) ทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้งที่ได้พัฒนาขึ้น โดยศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ 1) กลุ่มชาวบ้านไร่ หมู่ที่ 10 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม จำนวน 10 คน 2) กลุ่มตัวแทนชาวบ้านชุมชนบ้านไร่ เพื่อคัดเลือกลวดลายผ้าจกที่นำมาประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง จำนวน 5 คน 3) ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินลวดลายการถักนิตติ้งและคู่มือการถักนิตติ้ง จำนวน 3 คน 4) กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลองถักนิตติ้งจากคู่มือการถักนิตติ้ง จำนวน 12 คน 5) กลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย เพื่อทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ด้วยการสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 100 คน เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง แบบประเมินลวดลายการถักนิตติ้ง คู่มือการถักนิตติ้ง แบบประเมินคู่มือการถักนิตติ้ง และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า ลวดลายผ้าจกแม่แจ่มแบ่งตามลักษณะลายได้ 4 ลาย ได้แก่ 1) ลวดลายในอุดมคติ 2) ลวดลายคนและสัตว์ 3) ลวดลายพรรณพฤกษา และ 4) ลวดลายเปรียบเทียบสิ่งของใกล้ตัว ลักษณะลายมี 2 รูปแบบ คือ แบบลายโคม และแบบลายกุม โดยเอกลักษณ์ของผ้าทอตีนจกแม่แจ่มมีโทนสีเหลือง สีแดง และสีส้ม ซึ่งลวดลายที่ได้ออกแบบสำหรับนำมาประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง ได้แก่ ลายกุดขอเบ็ด ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย และลายขันเสี้ยนสำ ซึ่งเป็นรูปแบบลายโคม นำเฉพาะส่วนของลายโคมและลายขันมาทำการออกแบบลวดลาย เพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการออกแบบ และทำลวดลายผ้าจกบนผ้าถักนิตติ้งด้วยเทคนิคการปักลงบนผ้าตามผังลายที่ได้ออกแบบไว้ เมื่อนำผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ประเมินลวดลายการถักนิตติ้งพบว่า มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวม 4.17 และการประเมินคู่มือการถักนิตติ้งมีคะแนนเฉลี่ยโดยรวม 4.19 ซึ่งอยู่ในระดับมาก เมื่อนำคู่มือไปทดลองใช้กับนักเรียนโรงเรียนสันกำแพง ผลการประเมิน มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวม 4.53 อยู่ในระดับมากที่สุด สำหรับการทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ด้วยการสอบถามความพึงพอใจ พบว่า ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายให้คะแนนเฉลี่ย

ความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์โดยรวมที่ 4.42 โดยอยู่ในระดับมาก ซึ่งลวดลายที่ผู้บริโภคให้ความพึงพอใจสูงที่สุด ได้แก่ ลายขันเสี้ยนสำ มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.47 ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.42 และลายกุดขอเบ็ด มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.38 ตามลำดับ สรุปได้ว่าผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวมมากกว่า ระดับ 4.00 และผู้บริโภคให้ข้อเสนอแนะว่าควรใช้วัสดุในการถักที่หลากหลาย เช่น ไหมพรมเยื่อไผ่ เนื่องจากมีความนุ่ม เมื่อนำมาผลิตเป็นผ้าพันคอจะทำให้ผู้สวมใส่ไม่เกิดความระคายเคืองต่อผิวหนัง และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้มากกว่าไหมพรมอะคริลิก

คำสำคัญ: การออกแบบ การถักนิตติ้ง ลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม

ABSTRACT

The objectives of this research on the development of the Mae Chaem weaving motif designs for knitting application were 1) to examine the motif designs and identity of Mae Chaem hand-woven cotton in Mae Chaem District, Chiang Mai Province 2) to design the knitting designs based on the motif designs in order to add value to the knitting work according to the creative economy, and 3) to test the knitting products by investigating levels of satisfaction of the target consumers. The population and sample groups include 1) ten villagers from Ban Rai Village 10, Tambon Tha Pha, Mae Chaem District, by using the purposive sampling method to select those who could provide the information on the motif weaving patterns; 2) five village representatives to select the folk designs to be applied for knitting; 3) three experts to evaluate the knitting designs and the knitting manual; 4) twelve target members for the knitting experiment from the knitting manual; and 5) 100 target consumers for testing the knitting products. The research instruments were a semi-structured interview, a knitting design assessment, a knitting manual, a knitting manual assessment and a questionnaire. The quantitative data were statistically analyzed for percentage, mean, and standard deviation and the content analysis method was used to analyze the qualitative data. The analysis results revealed that the Mae Chaem designs are classified into four categories, namely idealistic, man and animal, flower, and daily-used utensil. There are two design aspects: lantern and coop. The identity of the weaving designs is in the shades of yellow, red and orange. The designs applied for knitting were *Kut Khor Bet, Chiang Saen Hong Ploy*, and *Khan Sian Sam*. The designs were of a lantern, but only its body and base were utilized to apply for the development of the knitted scarves by using a packaged computer program to design. Knitting patterns were printed on and embroidered. When the knitted scarves were assessed by the three experts, the result was found that the average scores were 4.17, and the knitting manual assessed it was found that the average score were 4.19, at a high level. When the experimental manual was implemented and assessed by students at San Kam Phaeng School, the average scores were 4.53, at the highest level. When the products were tested with the target consumers, the average scores of their satisfaction level were 4.42, at a high level. The designs with which they were most satisfied, ranked from high to low, were *Khan Sian Sam*, with the average scores of 4.47; *Chiang Saen Hong Ploy*, with the average scores of 4.42; and *Kut Khor Bet*, with the average scores of 4.38 respectively. Conclude that knitted scarf products can add value to the knitting work according to the creative economy. Which is based defined criteria it was found that the average scores were more 4.00. According from the results, the consumer suggested that knitting materials should be diverse. For instance, bamboo

tissue-based wool should be used to make scarves since it does not irritate the skin and can add more value to the products than acrylic wool.
Keywords : Design, Knitting, Chok Mae Chaem's Patterns

บทนำ

งานถักไหมพรมเป็นที่นิยมในสตรีเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการถักโครเชต์ หรือการถักนิตติ้ง ซึ่งเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สร้างความเพลิดเพลิน แต่งานถักเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียด และใช้เวลาค่อนข้างนาน (เบญจรัตน์ จันทร์โต, 2555) ซึ่งลักษณะเฉพาะของผ้าถักนิตติ้งคือ มีความยืดหยุ่น ทนยับได้ดี เมื่อยับสามารถคืนตัวให้เรียบได้ (ศรีกาญจนา พลอาสา, 2546) ผ้าถักส่วนใหญ่มีความจำกัดในเรื่องของลวดลาย ซึ่งต่างจากผ้าทอที่ช่างทอสามารถสร้างสรรค์ลวดลายได้ตามความชำนาญของตนเองที่เกิดจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่สั่งสมกันมา และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ดังเช่นผ้าทอตีนจก ซึ่งเป็นเทคนิคการทำลวดลายบนผืนผ้าบนเส้นพุ่งด้วยวิธีการสอดด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้าไปเป็นช่วงๆ โดยใช้ขนเม่นหรือเหล็กปลายแหลมช่วยในการจกหรือควักเส้นด้ายขึ้นมาบนผ้าที่ทออยู่ ลวดลายที่ทอจึงมีความสวยงาม ประณีต และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น นับเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนที่สะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น ปัจจุบันแม่แจ่มยังคงมีการทอผ้าพื้นเมืองและใช้เองเป็นส่วนใหญ่ และทอจำหน่ายเป็นอาชีพเสริม ผ้าทอแม่แจ่มมีอยู่มากมายหลายประเภท ทั้งที่เป็นเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ทั้งที่เป็นผ้าที่ทอขึ้นในชีวิตประจำวันและผ้าที่ใช้ในพิธีกรรม ซึ่งลวดลายต่างๆ มีการพัฒนาจนมีความหลากหลายมากขึ้นเรื่อยๆ (นุสรา เตียงเกตุ, 2545) จากการศึกษาเบื้องต้น ยังไม่พบว่ามีการนำลวดลายผ้าทอในท้องถิ่นมาออกแบบบนผ้าถักนิตติ้ง หากสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้งที่ผสมผสานกับลวดลายผ้าทอในท้องถิ่นได้ จะเพิ่มทางเลือกหนึ่งให้แก่ผู้บริโภค ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาลวดลายผ้าจกแม่แจ่มเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ อีกทั้งยังคงรักษาไว้ซึ่งลวดลายของผ้าจกแม่แจ่มนอกจากนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของผ้าทอจกแม่แจ่มต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลวดลายและเอกลักษณ์ของผ้าจกแม่แจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อออกแบบลวดลายผ้าถักนิตติ้งที่ประยุกต์จากลายผ้าจกแม่แจ่ม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
3. เพื่อทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้งที่ได้พัฒนาขึ้น โดยศึกษาความพึงพอใจของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา ได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. กลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านไร่ หมู่ที่ 10 ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเฉพาะผู้ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างทอผ้า และชาวบ้านในพื้นที่ จำนวน 10 คน
2. กลุ่มตัวแทนชาวบ้านชุมชนบ้านไร่ จำนวน 5 คน เพื่อคัดเลือกลวดลายผ้าจกแม่แจ่มที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง

3. ผู้เชี่ยวชาญในการประเมินลวดลายการถักนิตติ้งและคู่มือการถักนิตติ้ง จำนวน 3 คน โดยมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ ผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอ จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านการถักนิตติ้ง 1 คน และผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าจก จำนวน 1 คน

4. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการทดลองถักนิตติ้งจากคู่มือการถักนิตติ้ง เป็นนักเรียนโรงเรียนสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เรียนวิชาเลือกเสรี กลุ่มงานคหกรรม โดยศึกษาจากคู่มือการถักนิตติ้ง จำนวนทั้งหมด 12 คน

5. กลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย เพื่อทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ด้วยการสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) ตลาดไนท์บาร์ซ่า จำนวน 30 คน 2) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 30 คน และ 3) ถนนคนเดินท่าแพ จำนวน 40 คน รวมเป็น 100 คน ได้เลือกพื้นที่ที่แตกต่างกันเพื่อทดสอบความพึงพอใจของกลุ่มผู้บริโภค เนื่องจากตลาดไนท์บาร์ซ่าและถนนคนเดินท่าแพ ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่นที่วางจำหน่าย และหน่วยงานภาครัฐที่มีการรณรงค์การแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง ซึ่งบุคลากรมีความรู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าพื้นเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้การเก็บข้อมูลมีความละเอียดชัดเจนและบรรลุวัตถุประสงค์ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง แบบประเมินลวดลายการถักนิตติ้ง คู่มือการถักนิตติ้ง แบบประเมินคู่มือการถักนิตติ้ง และแบบสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อผ้าพันคอถักนิตติ้งลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 (R1) การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและสำรวจข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 (D1) การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ขั้นตอนที่ 3 (R2) การทดลองรูปแบบการพัฒนา และขั้นตอนที่ 4 (D2) การปรับปรุงรูปแบบการพัฒนา โดยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีวิธีการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 (R1) การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

เป็นขั้นตอนของการศึกษาลวดลายและเอกลักษณ์ของผ้าทอลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม รวมไปถึงข้อมูลการถักนิตติ้ง วิธีการปัก รูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้ง และรูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอที่มีการผลิตอยู่ในปัจจุบัน เพื่อสร้างแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ และสังเคราะห์แนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้ง โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ กลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านไร่ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม และเป็นตัวแทนในการคัดเลือกลวดลายผ้าจกเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง

2. ขั้นตอนที่ 2 (D1) การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

จากขั้นตอนที่ 1 นำลวดลายและเอกลักษณ์ของผ้าทอจกแม่แจ่มที่ได้รับการคัดเลือกในขั้นตอน (R1) รวมถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้ง และได้ดำเนินการออกแบบลวดลาย โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการออกแบบผังลายจำนวน 3 ลาย และทำลวดลายผ้าจกบนผ้าถักนิตติ้งด้วยเทคนิคการปักลวดลายลงบนผ้าถัก ตามผังลายที่ได้ออกแบบไว้ โดยใช้เทคนิคการปักแบบครอสติช ซึ่งปักตามลักษณะของห่วงผ้าถัก จากนั้นนำต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินลวดลายการถักนิตติ้ง เพื่อดูความใกล้เคียงของลวดลายความเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง และจัดทำคู่มือการถักนิตติ้ง

3. ขั้นตอนที่ 3 (R2) การทดลองรูปแบบการพัฒนา

นำคู่มือการถักนิตติ้งที่จัดทำขึ้นไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนสันกำแพง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เลือกเรียนวิชาเลือกเสรี กลุ่มงานคหกรรม จำนวน 12 คน โดยให้กลุ่มเป้าหมายทดลองถักนิตติ้งและปักลวดลายผ้าจกตามคู่มือ และนำผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งที่กลุ่มเป้าหมายได้ทดลองถักไปทดสอบผลิตภัณฑ์ใหม่กับกลุ่มลูกค้าเป้าหมายใน 3 พื้นที่ ได้แก่ 1) ตลาดไนท์บาร์ซ่า จำนวน 30 คน 2) หน่วยงานภาครัฐ จำนวน 30 คน และ 3) ถนนคนเดินท่าแพ จำนวน 40 คน เพื่อทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ด้วยการสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อการออกแบบ รูปแบบ ความสวยงาม ราคา ประโยชน์ใช้สอย การส่งเสริมการขาย และสถานที่จัดจำหน่าย โดยใช้แบบสอบถาม

ความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม ทั้งนี้ผลิตภัณฑ์ต้องมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับ 4.00 ขึ้นไป จึงจะสามารถวัดได้ว่า ผลิตภัณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้นนั้นสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ได้จริง

4. ขั้นตอนที่ 4 (D2) การปรับปรุงรูปแบบการพัฒนา

จัดทำรายงานการสรุปความคิดเห็นของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบในด้านต่างๆ เพื่อทำการปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของผ้าทอลายจกแม่แจ่ม และให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ด้านการถักนิตติ้ง และด้านผ้าทอลายจกแม่แจ่มพิจารณาตรวจสอบรูปแบบผลิตภัณฑ์และให้ข้อเสนอแนะ ตลอดจนสรุปแนวทางและรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบลวดลาย การจำแนกและจัดระบบข้อมูล

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบประเมินลวดลายการถักนิตติ้ง แบบประเมินคู่มือการถักนิตติ้ง และแบบสอบถามความพึงพอใจ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติบรรยาย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

การศึกษาลวดลายผ้าจกแม่แจ่มเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง สามารถสรุปผลได้ดังนี้

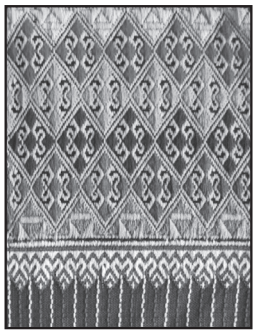
1. ผลจากการศึกษาลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม (ซึ่งอยู่ในขั้นตอน R1: การศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องและสำรวจข้อมูลพื้นฐาน) สามารถแบ่งลายจกตามลักษณะของลายได้ 4 ลาย ได้แก่ 1) ลวดลายในอุดมคติ 2) ลวดลายคนและสัตว์ 3) ลวดลายพรรณพฤกษา และ 4) ลวดลายเปรียบเทียบสิ่งของใกล้ตัว ซึ่งมีทั้งแบบลายโคมและลายกุม ลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม 16 ลาย ที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ลายโคมหัวหมอน ลายโคมรูปนก ลายนกนอนกุม ลายขันเอวอู ลายนาคกุม ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย ลายขันสามเอว ลายขันเสี้ยนสำ ลายเชียงแสนหลวง ลายเชียงแสนน้อย ลายละกอนหลวง ลายละกอนกลาง ลายละกอนน้อย ลายกุดขอเบ็ด ลายหงส์บี้ และลายนกกุม สำหรับองค์ประกอบของซิ่นตีนจกแม่แจ่มแบ่งออกเป็นส่วนสำคัญ 3 ส่วนคือ ส่วนเอวซิ่น ส่วนตัวซิ่น และส่วนที่เป็นตีนจกหรือตีนซิ่น โดยนำส่วนของตีนจกมาออกแบบเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง ดังภาพที่ 1

(ก)
ลายโคมหัวหมอน

(ข)
ลายโคมรูปนก

(ค)
ลายนกนอนกุม

(ง)
ลายขันเอวอู

(จ)
ลายละกอนน้อย

(ฉ)
ลายนกกุม

(ช)
ลายเชียงแสนน้อย

(ซ)
ลายเชียงแสนหลวง

(ฌ)
กุดขอเบ็ด

(ญ)
ลายละกอนกลาง

(ฎ)
ลายนาคกุม

(ฏ)
ลายละกอนหลวง

(ฐ)
ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย

(ฑ)
ลายขันสามเอว

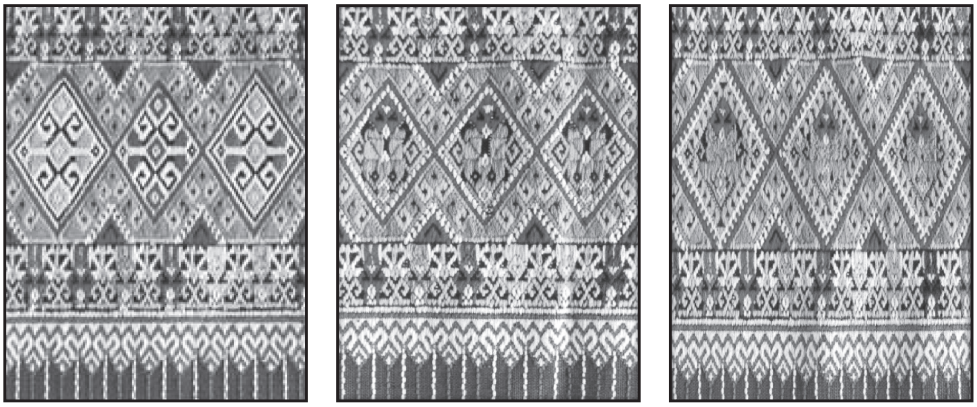
(ฒ)
ลายหงส์บิ้

(ณ)
ลายขันเสี้ยนสำ

ภาพที่ 1 ลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม 16 ลาย ที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

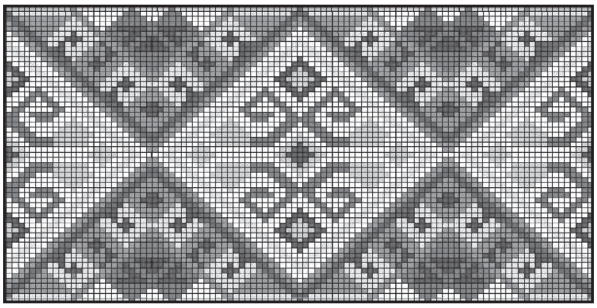
2. ผลจากการออกแบบลวดลายผ้าพันคอผ้าถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม (ซึ่งอยู่ในขั้นตอน D1: การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์) ผู้วิจัยได้สร้างแนวคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ โดยศึกษาเกี่ยวกับลวดลายและเอกลักษณ์ผ้าทอจกแม่แจ่มที่ถูกคัดเลือกโดยตัวแทนชาวบ้าน จำนวน 3 ลาย ได้แก่ ลายกุดขอเบ็ด ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย และลายขันเสี้ยนสำ โดยนำเฉพาะส่วนของลายแบบลายโคม และลายขัน ซึ่งเป็นองค์ประกอบของลายมาออกแบบ ดังภาพที่ 2

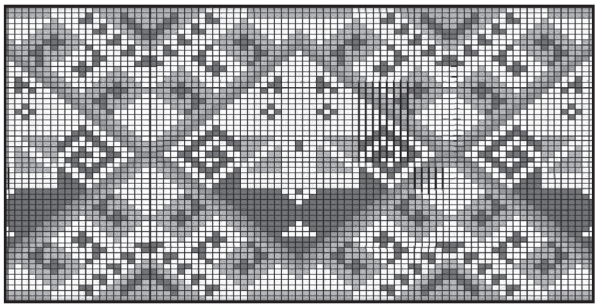
(ก) ลายกุดขอเบ็ด (ข) ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย (ค) ลายขันเสี้ยนสำ

ภาพที่ 2 ลวดลายผ้าจกแม่แจ่มที่ได้รับคัดเลือก

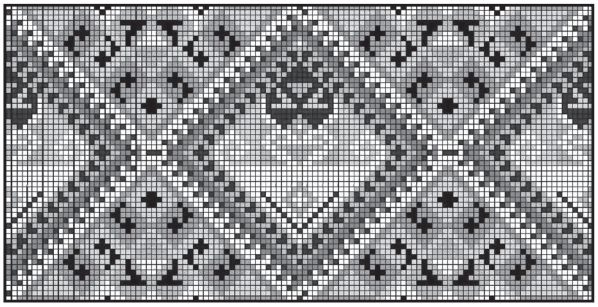
การออกแบบลวดลายผ้าจกสำหรับประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการออกแบบผังลาย สำหรับนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง ดังภาพที่ 3-5

ภาพที่ 3 การออกแบบลายกุดขอเบ็ด

ภาพที่ 4 การออกแบบลายเชียงแสนหงส์ปล่อย

ภาพที่ 5 การออกแบบลายขันเสี้ยนสำ

เมื่อออกแบบลวดลายผ้าจกเรียบร้อยแล้ว ได้พิจารณากลั่นกรองความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ที่พัฒนาขึ้น ซึ่งในขั้นตอนนี้ได้นำผังลายที่ออกแบบไว้ไปทดลองขึ้นตัวอย่างผลิตภัณฑ์ เพื่อดูความเป็นไปได้ของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ และให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประเมินความใกล้เคียงของผ้าถักนิตติ้งลายจกกับผ้าทอลายจกว่าลวดลายที่ทดลองถักนิตติ้งนั้นมีความเหมือนและมีความใกล้เคียงกับผ้าทอลายจกเพียงใด ซึ่งลวดลายที่ออกแบบไว้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งได้ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 ชิ้นงานสำเร็จของผ้าพันคอถักนิตติ้ง

เมื่อได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งแล้วนำต้นแบบให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน ประเมินลวดลายการถักนิตติ้งเพื่อดูความใกล้เคียงของลวดลาย ความเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้ง สรุปผลได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินลวดลายการถักนิตติ้งโดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการที่ประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	แปลค่า
ลวดลายผ้าจกแม่แจ่มมีความเหมาะสมต่อการนำไปประยุกต์ใช้	4.00	0.55	มาก
ลวดลายที่ประยุกต์ในการถักนิตติ้งมีความใกล้เคียงกับลวดลายผ้าทอ	4.33	0.89	มาก
ผลิตภัณฑ์มีการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม	4.67	0.89	มากที่สุด
ความเหมาะสมของวัสดุที่ใช้ในการถักนิตติ้ง	3.00	0.55	ปานกลาง
ความเหมาะสมของขนาดผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง	4.00	0.55	มาก
ความเหมาะสมของประโยชน์ใช้สอย	4.33	0.89	มาก
ผลิตภัณฑ์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้	4.67	0.89	มากที่สุด
ความพึงพอใจโดยรวมของผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง	4.33	0.89	มาก
รวม	**4.17**	**0.76**	**มาก**

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน มีความคิดเห็นโดยรวมที่ระดับค่าเฉลี่ย 4.17 อยู่ในระดับมาก โดยให้ความคิดเห็นในด้านผลิตภัณฑ์มีการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม และผลิตภัณฑ์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.67 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ลวดลายที่ประยุกต์ในการถักนิตติ้งมีความใกล้เคียงกับลวดลายผ้าทอ ความเหมาะสมของประโยชน์ใช้สอย และความพึงพอใจโดยรวมของผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งมีระดับคะแนนเฉลี่ย 4.33 อยู่ในระดับมาก ลวดลายผ้าจกแม่แจ่มมีความเหมาะสมต่อการนำไปประยุกต์ใช้ และความเหมาะสมของขนาดผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง มีระดับคะแนนเฉลี่ยที่เท่ากันคือ 4.00 อยู่ในระดับมาก ส่วนความเหมาะสมของวัสดุที่ใช้ในการถักนิตติ้ง มีระดับคะแนนเฉลี่ย 3.00 อยู่ในระดับปานกลาง

เมื่อนำคู่มือการถักนิตติ้งให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน สรุปผลได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินคู่มือการถักนิตติ้งโดยผู้เชี่ยวชาญ

รายการที่ประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	แปลค่า
รูปแบบของคู่มือมีความน่าสนใจ	4.67	0.47	มากที่สุด
เนื้อหามีความครบถ้วน ครอบคลุม ชัดเจน	4.00	0.00	มาก
ความเหมาะสมของขนาดตัวหนังสือที่ใช้	4.67	0.47	มากที่สุด
ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้	4.00	0.00	มาก
ความเหมาะสมของรูปภาพที่ใช้สื่อความหมาย	4.00	0.82	มาก
ขั้นตอน วิธีการทำ มีความชัดเจน เข้าใจง่าย	4.00	0.00	มาก
ความเหมาะสมของการลำดับขั้นตอนการทำชัดเจน	4.00	0.00	มาก
การจัดภาพกับเนื้อหามีความเหมาะสมกัน	4.00	0.82	มาก
คู่มือสามารถศึกษาและปฏิบัติเองได้	4.33	0.47	มาก
รวม	**4.19**	**0.34**	**มาก**

ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน มีความพึงพอใจโดยรวมที่ระดับค่าเฉลี่ย 4.19 อยู่ในระดับมาก ซึ่งให้ความคิดเห็นตรงกันว่ารูปแบบของคู่มือมีความน่าสนใจ และความเหมาะสมของขนาดตัวหนังสือที่ใช้มีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.67 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ คู่มือสามารถศึกษาและปฏิบัติเองได้ มีระดับคะแนนเฉลี่ย 4.33 อยู่ในระดับมาก เนื้อหามีความครบถ้วน ครอบคลุม ชัดเจน ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ ความเหมาะสมของรูปภาพที่ใช้สื่อความหมาย ขั้นตอนวิธีการทำ มีความชัดเจน เข้าใจง่าย ความเหมาะสมของการลำดับขั้นตอนการทำชัดเจน และการจัดภาพกับเนื้อหามีความเหมาะสมกัน มีระดับคะแนนเฉลี่ยที่เท่ากันคือ 4.00 อยู่ในระดับมาก

เมื่อนำคู่มือไปทดลองใช้กับนักเรียนโรงเรียนสันกำแพง สรุปผลได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินคู่มือการถักนิตติ้ง โดยผู้ทดลองใช้

รายการที่ประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	แปลค่า
รูปแบบของคู่มือมีความน่าสนใจ	4.42	0.64	มาก
เนื้อหามีความครบถ้วน ครอบคลุม ชัดเจน	4.25	0.72	มาก
ความเหมาะสมของขนาดตัวหนังสือที่ใช้	4.67	0.47	มากที่สุด
ความเหมาะสมของภาษาที่ใช้	4.67	0.62	มากที่สุด
ความเหมาะสมของรูปภาพที่ใช้สื่อความหมาย	4.33	0.85	มาก
ขั้นตอน วิธีการทำ มีความชัดเจน เข้าใจง่าย	4.50	0.76	มากที่สุด
ความเหมาะสมของการลำดับขั้นตอนการทำชัดเจน	4.75	0.53	มากที่สุด
การจัดภาพกับเนื้อหามีความเหมาะสมกัน	4.33	0.85	มาก
คู่มือสามารถศึกษาและปฏิบัติเองได้	4.83	0.37	มากที่สุด
รวม	**4.53**	**0.64**	**มากที่สุด**

ผู้ทดลองใช้คู่มือการถักนิตติ้ง มีความพึงพอใจต่อคู่มือการถักนิตติ้งโดยรวมที่ระดับคะแนนเฉลี่ย 4.53 อยู่ในระดับมากที่สุด และให้ความคิดเห็นว่าคู่มือสามารถศึกษาและปฏิบัติเองได้มีระดับคะแนนเฉลี่ย 4.83 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ความเหมาะสมของการลำดับขั้นตอนการทำชัดเจน มีระดับคะแนน 4.75 อยู่ในระดับมากที่สุด ความเหมาะสมของขนาดตัวหนังสือที่ใช้ และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ มีระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากันคือ 4.67 อยู่ในระดับมากที่สุด ขั้นตอน วิธีการทำ มีความชัดเจน เข้าใจง่าย มีระดับคะแนนเฉลี่ย 4.50 อยู่ในระดับมากที่สุด รูปแบบของคู่มือมีความน่าสนใจ มีระดับคะแนนเฉลี่ย 4.42 อยู่ในระดับมาก ความเหมาะสมของรูปภาพที่ใช้สื่อความหมาย และการจัดภาพกับเนื้อหามีความเหมาะสมกัน มีระดับคะแนนเฉลี่ยที่เท่ากันคือ 4.33 อยู่ในระดับมาก และเนื้อหามีความครบถ้วน ครอบคลุม ชัดเจน มีระดับคะแนนเฉลี่ย 4.25 มีความพึงพอใจในระดับมาก

3. ผลจากการทดสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์ด้วยการสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผ้าพันคอถักนิตติ้ง (ซึ่งอยู่ในขั้นตอน R2: การทดลองรูปแบบการพัฒนา) ผู้บริโภคให้ความสนใจกับผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งลวดลายผ้าจกแม่แจ่มเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิง ร้อยละ 86.00 มีสถานภาพโสด ร้อยละ 54.00 มีอายุระหว่าง 36-40 ปี ร้อยละ 23.00 มีอาชีพรับราชการ/พนักงานของรัฐ ร้อยละ 47.00 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ร้อยละ 45.00 และมีรายได้ต่อเดือนอยู่ในช่วง 20,001-30,000 บาท ร้อยละ 47.00 และผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม สรุปผลได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งที่ประยุกต์จากลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม

รายการประเมิน	ลายกุดขอเบ็ด			ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย			ลายขันเสี้ยนสำ		
	$\overline{X}$	S.D.	แปลค่า	$\overline{X}$	S.D.	แปลค่า	$\overline{X}$	S.D.	แปลค่า
ด้านผลิตภัณฑ์	4.43	0.75	มาก	4.47	0.69	มาก	4.55	0.60	มากที่สุด
ด้านราคา	3.93	1.00	มาก	4.08	0.85	มาก	4.14	0.85	มาก
ด้านการส่งเสริมการขาย	4.46	0.79	มาก	4.47	0.73	มาก	4.50	0.67	มากที่สุด
ด้านสถานที่จัดจำหน่าย	4.68	0.53	มากที่สุด	4.66	0.58	มากที่สุด	4.69	0.53	มากที่สุด
รวม	**4.38**	**0.77**	**มาก**	**4.42**	**0.71**	**มาก**	**4.47**	**0.66**	**มาก**

ผู้บริโภคมีความพึงพอใจทั้ง 3 ลายอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งลายขันเสี้ยนสำผู้บริโภคมีความพึงพอใจสูงที่สุด มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.47 รองลงมา ได้แก่ ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.42 และลายกุดขอเบ็ด มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.38 ตามลำดับ สรุปได้ว่าผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวมอยู่ที่ระดับ 4.00 ขึ้นไป

นอกจากนี้ผู้บริโภคยังได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย (ซึ่งอยู่ในขั้นตอน D2: การปรับปรุงรูปแบบการพัฒนา) โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งเป็นงานฝีมือ กว่าจะผลิตได้ 1 ผืน ต้องใช้ระยะเวลานาน ดังนั้นราคาที่ผู้วิจัยตั้งไว้เพื่อเสนอขายในราคา 850 บาท เป็นราคาที่ถูกเกินไปสำหรับงานฝีมือ อีกทั้งงานฝีมือดังกล่าวเป็นนวัตกรรมใหม่ที่ไม่เคยพบจากที่ใดมาก่อน ผู้วิจัยควรให้คุณค่ากับการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ให้ราคาในการจัดจำหน่ายมีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ และควรใช้วัสดุในการถักที่หลากหลาย เช่น ไหมพรมเยื่อไผ่ ด้ายฝ้าย เป็นต้น เนื่องจากวัสดุดังกล่าวมีความนุ่ม เมื่อนำมาผลิตเป็นผ้าพันคอจะทำให้ผู้สวมใส่ไม่เกิดความระคายเคืองต่อผิวหนัง และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้มากกว่าไหมพรมอะคริลิก จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาสรุปเพื่อปรับปรุงผลิตภัณฑ์ สำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ต่อไป

สรุปผล

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาลวดลายและเอกลักษณ์ของผ้าจกแม่แจ่ม ผลการวิจัย พบว่า ผ้าทอจกแม่แจ่ม แบ่งตามลักษณะลายได้ 4 ลาย ได้แก่ 1) ลวดลายอุดมคติ 2) ลวดลายคนและสัตว์ 3) ลวดลายพรรณพฤกษา 4) ลวดลายเปรียบเทียบสิ่งของใกล้ตัว ซึ่งมีทั้งแบบลายโคมและลายกุม สำหรับองค์ประกอบของซิ่นตีนจกแม่แจ่ม แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนเอวซิ่น ส่วนตัวซิ่น และส่วนที่เป็นตีนจกหรือตีนซิ่น โดยเอกลักษณ์ของผ้าทอตีนจกแม่แจ่มมีโทนสีเหลือง สีแดง และสีส้ม สามารถผสมสีอื่นได้เล็กน้อย

2. การออกแบบลวดลายผ้าถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลวดลายผ้าจกแม่แจ่ม ผลการวิจัย พบว่า ลวดลายผ้าจกแม่แจ่มสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้งตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปในการออกแบบผังลาย และลวดลายที่ได้นำมาออกแบบ ได้แก่ ลายกุดขอเบ็ด ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย และลายขันเสี้ยนสำ ซึ่งเป็นลายจกแบบลายโคม โดยนำส่วนของลายโคมและลายขันมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ ทำลวดลายจกบนผ้าถักนิตติ้งด้วยเทคนิคการปักลงบนผ้าตามผังลายที่ได้ออกแบบไว้ เมื่อได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์แล้ว ได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 คน ทำการประเมิน พบว่า ผลการประเมิน มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวม 4.17 และผลการประเมินคู่มือการถักนิตติ้ง มีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวม 4.19 ซึ่งอยู่ในระดับมาก เมื่อนำคู่มือไปทดลองใช้กับนักเรียนโรงเรียนสันกำแพง ผลการประเมินมีค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวม 4.53 อยู่ในระดับมากที่สุด

3. การทดสอบความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้ง ผลการวิจัย พบว่า ลวดลายที่ผู้บริโภคพึงพอใจสูงที่สุด ได้แก่ ลายขันเสี้ยนสำ มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.47 ลายเชียงแสนหงส์ปล่อย มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.42 และลายกุดขอเบ็ด มีค่าคะแนนเฉลี่ย 4.38 และให้ข้อเสนอว่าควรใช้วัสดุในการถักที่หลากหลาย เช่น ไหมพรมเยื่อไผ่ เนื่องจากมีความนุ่ม เมื่อนำมาผลิตเป็นผ้าพันคอจะทำให้ผู้สวมใส่ไม่เกิดความระคายเคืองต่อผิวหนัง และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ได้มากกว่าไหมพรมอะคริลิก

การอภิปรายผล

จากผลการศึกษาข้างต้นมีประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากผลการวิจัยที่พบว่าผ้าทอจกแม่แจ่ม แบ่งตามลักษณะลายได้ 4 ลาย ได้แก่ 1) ลวดลายอุดมคติ 2) ลวดลายคนและสัตว์ 3) ลวดลายพรรณพฤกษา 4) ลวดลายเปรียบเทียบสิ่งของใกล้ตัว ซึ่งได้รับการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าจากรุ่นสู่รุ่น สอดคล้องกับระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไหม (ม.ป.ป.) ได้เขียนอธิบายไว้ว่า แม่แจ่มเป็นหนึ่งในชุมชนที่ยังคงรักษาและสืบทอดมรดกพื้นเมือง ซิ่นตีนจกเป็นศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่า มีเอกลักษณ์เฉพาะตน องค์ประกอบของซิ่นตีนจกแม่แจ่มมีลวดลายต่างๆ เช่น โคม ขัน นาค หงส์ น้ำต้น สะเปา เอกลักษณ์ของผ้าตีนจกแม่แจ่มมีโทนสีเหลือง สีแดง และสีส้ม สามารถผสมสีอื่นได้เล็กน้อย สอดคล้องกับเฮือนสืบสานผะหญาแม่แจ่ม (2555) ได้เขียนอธิบายไว้ว่า การที่ผ้าตีนจกแม่แจ่มได้รับการอนุรักษ์ไว้จนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวแม่แจ่มได้ตระหนักถึงความวิริยะและอุตสาหะในการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษที่ส่งต่อสืบทอดมรดกทางหัตถกรรมอันล้ำค่ามิให้สูญหายไปตามกาลเวลา

2. จากการวิจัยที่พบว่าลวดลายจกแม่แจ่มสามารถนำไปออกแบบเพื่อประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้งผ้าพันคอตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยใช้เทคนิควิธีการถักและการปักตามลักษณะของห่วงผ้าถัก ทำให้ส่วนของผ้าพันคอมีลักษณะผิวสัมผัสที่หนาบริเวณลายที่ปัก เช่นเดียวกับลักษณะของลวดลายผ้าทอตีนจก ถือเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ไม่มีวางจำหน่ายในท้องตลาด ซึ่งสอดคล้องกับ ฉัตยาพร เสมอใจ (2549) ได้เขียนว่ามนุษย์จะมีความต้องการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามสภาพแวดล้อม เมื่อความต้องการหรือความนิยมของลูกค้าเปลี่ยนแปลง ต้องนำผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาดเพื่อตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนแปลงของลูกค้า ปัจจุบันผลิตภัณฑ์สิ่งทอที่ได้จากการถักนิตติ้งเป็นที่นิยมใช้มาก เนื่องจากมีคุณสมบัติที่ดีเฉพาะหลายประการ เช่น ทนต่อการยับ มีความยืดหยุ่นตัวสูง คืนสภาพได้ดี สอดคล้องกับ มณฑา จันทร์เกตุเลี้ยด (2541) ได้กล่าวว่า ผ้าถักนิตติ้งเป็นผ้าที่มีช่องว่างระหว่างเส้นด้ายหรือในเนื้อผ้ามาก อากาศหมุนเวียนผ่านได้ ถ้าเป็นเสื้อผ้าฤดูหนาวก็ให้ความอบอุ่น จึงให้ความสบายในการสวมใส่ทุกฤดูกาล ทำให้ผู้สวมใส่เคลื่อนไหวได้โดยอิสระ ผ้าไม่ยับง่าย คล้ายคลึงกับ ศจี สุวรรณศรี (2551) ได้เขียนอธิบายไว้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ประสบผลสำเร็จและมีคุณภาพที่เป็นมาตรฐานนั้น นอกจากผู้ผลิตจะต้องมีความตื่นตัวในการค้นคว้า วิจัย และพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่องแล้ว ผู้ผลิตยังต้องคำนึงถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค

3. จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายมีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอถักนิตติ้งอยู่ในระดับมาก โดยมีความพึงพอใจในหัวข้อลวดลายที่ประยุกต์สื่อถึงการดำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ลวดลายจกบนผ้าถักนิตติ้งและผ้าทอมีความใกล้เคียงกัน และผลิตภัณฑ์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ สหวัฒน์ แน่นหนา (2556) ได้กล่าวว่า การนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อสร้างประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่ชุมชนและประชาชนนั้น ต้องร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การธำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ดั้งเดิม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (2552) ได้ให้นิยามเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไว้ว่า แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ สอดคล้องกับ Kulakova (2012) ที่ได้ศึกษาการรักษาลวดลายถุงมือในลัตเวีย พบว่า โรงเรียนและครอบครัวมีส่วนสำคัญอย่างมากในการช่วยรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน จากการสำรวจพบว่าปัจจุบันถุงมือถูกนำมาใช้สำหรับให้ความอบอุ่นในฤดูหนาว ซึ่งมีความสวยงามและมีความทันสมัย โดยใช้วัสดุจากธรรมชาติในการทำถุงมือและใช้วิธีการถัก นอกจากนี้ยังพบว่า ถุงมือไม่เพียงแต่จะใช้สวมใส่ในฤดูหนาวเท่านั้น แต่ยังใช้ในงานพิธีสำคัญๆ ในลัตเวียอีกด้วย เช่น พิธีแต่งงาน พิธีฝังศพ เป็นต้น และชาวลัตเวียควรเก็บรักษาลวดลายดั้งเดิมของถุงมือไว้สำหรับคนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. จากผลการวิจัยที่พบว่าลวดลายจกแม่แจ่มสามารถประยุกต์ใช้ในการถักนิตติ้งได้ โดยใช้เทคนิคการถักและการปักผสมผสานกัน ซึ่งเทคนิคนี้ยังไม่เคยถูกนำไปใช้กับผ้าถักอย่างแพร่หลาย จึงควรถ่ายทอดวิธีการและเทคนิคให้บุคคลที่สนใจ เช่น จัดฝึกอบรม การบริการวิชาการ การจัดหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จากงานวิจัยในการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น สร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว และสามารถนำไปต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ได้ ถือเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับหัตถกรรม ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและสะดวกต่อการศึกษาต่อไปในอนาคต

2. จากผลการวิจัยที่พบว่ากลุ่มลูกค้าเป้าหมายเห็นว่าผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้งที่ถักด้วยไหมพรมอะคริลิกมีผิวสัมผัสที่หยาบ เมื่อใช้ไปสักระยะไหมพรมจะเกิดขุย หากนำไปพันที่คออาจทำให้เกิดการระคายเคืองได้ จึงควรเปลี่ยนวัสดุอื่นในการถัก เช่น เส้นด้ายฝ้าย ไหมพรมเยื่อไผ่ เส้นด้ายไหม เป็นต้น ซึ่งวัสดุดังกล่าวนอกจากจะทำให้ผลิตภัณฑ์ผ้าถักนิตติ้งมีความนุ่มแล้ว ยังสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์มากกว่าไหมพรมอะคริลิก

3. จากผลการวิจัยที่พบว่าผลิตภัณฑ์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ยังไม่เคยมีวางจำหน่ายในท้องตลาด จึงควรมีการส่งเสริมการขาย และมีช่องทางการจำหน่ายที่หลากหลาย เช่น ร้านขายสินค้าที่เกี่ยวกับผ้าพื้นเมือง ถนนคนเดิน ฯลฯ เพื่อให้ผู้บริโภครู้จักผลิตภัณฑ์ให้มากยิ่งขึ้น

4. ควรมีการส่งเสริมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ จากผ้าถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลวดลายผ้าทอในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนในเรื่องการฝึกอบรมจากหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา รวมทั้งองค์กรเอกชน เพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีความสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสืบสานและอนุรักษ์ลวดลายผ้าทอที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาการถักนิตติ้งที่ประยุกต์ลวดลายผ้าทออื่นๆ เช่น ลายผ้ามัดหมี่ ลายผ้าขิด ลายยกดอก เป็นต้น เพื่อให้ลวดลายบนผ้าทอเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบสานลวดลายผ้าทอพื้นบ้านได้อย่างต่อเนื่อง

2. ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้าถักนิตติ้งที่ประยุกต์มาจากลายจกแม่แจ่มให้มีความหลากหลาย เช่น ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋า เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ เพื่อให้ผู้บริโภคมีทางเลือกในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจเป็นแนวทางการขยายโอกาสทางการตลาดได้อีกทางหนึ่ง

3. ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับหัตถกรรมในท้องถิ่น โดยการสร้างยุทธศาสตร์และวิสัยทัศน์ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบูรณาการและการต่อยอดงานหัตถกรรมท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนให้เติบโตอย่างมีเสถียรภาพ

4. ควรมีการวิจัยถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานในการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค

เอกสารอ้างอิง

ฉัตยาพร เสมอใจ. 2549. **การบริหารการตลาด.** กรุงเทพฯ: ส. เอเชียเพรส (1987).

นุสรา เตียงเกตุ. 2545. **ลายจกแม่แจ่ม.** เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.

เบญจรัตน์ จันทร์โต. 2555. **การถักผ้าพันคอไหมพรม.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล http://productbodin4.blogspot.com/ (19 ตุลาคม 2556).

มณฑา จันทร์เกตุเลี้ยด. 2541. **วิทยาศาสตร์สิ่งทอเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไหม. (ม.ป.ป). **ผ้าจกแม่แจ่ม.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล http://www.qsds.go.th/silkcotton/k_21.php (15 ตุลาคม 2556).

ศจี สุวรรณศรี. 2551. **เอกสารประกอบการสอน หลักการพัฒนาผลิตภัณฑ์และการประเมินคุณภาพทางประสาทสัมผัส.** พิษณุโลก: ภาควิชาอุตสาหกรรมเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ศรีกาญจนา พลอาสา. 2546. **การจัดการสินค้าเสื้อผ้า.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด.

สหวัฒน์ แน่นหนา. 2556. **การเพิ่มมูลค่าให้แก่ทุนทางวัฒนธรรม.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: www.finearts.go.th/system/files/cultural.doc (7 กันยายน 2556).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ. 2552. **รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บี. ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด.

เฮือนสืบสานผะหญาแม่แจ่ม. 2555. **ตีนจก 16 ลาย.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล http://hsp-mj.com/ (15 ตุลาคม 2556).

Kulakova, M. 2012. **Preserving the Tradition of Patterned Mittens in Latvia.** International Federation of Home Economics XXII World Congress. 16-21 July 2012. Melbourne Australia.

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

Vol. 16 No. 2 April-December 2015

การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

IRRIGATION SYSTEM MANAGEMENT BY INTEGRATED BUDDHIST PRINCIPLES: A CASE STUDY OF MAE-TAENG OPERATION AND MAINTENANCE PROJECT, CHIANG MAI PROVINCE

ภัทวี ดวงจิตร

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

IRRIGATION SYSTEM MANAGEMENT BY INTEGRATED BUDDHIST PRINCIPLES: A CASE STUDY OF MAE-TAENG OPERATION AND MAINTENANCE PROJECT, CHIANG MAI PROVINCE

ภัทวี ดวงจิตร
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามหลักพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการบริหารจัดการระบบชลประทานในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง และ 3) เพื่อพัฒนาให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ จากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ ผู้นำท้องถิ่น และนักวิชาการ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าหน้าที่ และกลุ่มผู้ใช้น้ำ รวมทั้งสิ้น 135 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อพรรณนาข้อมูล จากผลการศึกษา มีดังนี้

การวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า แนวคิดการบริหารจัดการทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดไปได้โดยให้ความสำคัญในด้านของการบริหารจัดการตน คน งาน และสิ่งแวดล้อม ส่วนแนวคิดและวิธีการบริหารจัดการระบบชลประทานในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ที่ได้นำการบริหารจัดการระบบการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการชลประทานภาครัฐและการบริหารจัดการชลประทานระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชนของล้านนามาใช้ ซึ่งเป็นการยึดคติความเชื่อรากฐานดั้งเดิมของคนในชุมชน แบบฉันพี่น้องเครือญาติที่นำไปสู่ความร่วมมือในระบบเหมืองฝายที่ทุกคนรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

การวิจัยเชิงปริมาณ จากข้อมูลการศึกษาวิจัยตั้งแต่ ปี 2552-2555 พบว่า ค่าประสิทธิภาพการชลประทานของโครงการฯ ค่าประสิทธิผล และค่าความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมมีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้นการบริหารระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการของโครงการฯ แม่แตง ในรูปแบบที่พัฒนาเป็น หยี โมเดล (YEE Model) จึงเกิดรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการประยุกต์เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ซึ่งการบริหารจัดการระบบชลประทานที่ดีควรมีการประสานบูรณาการของหลักศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และการบริหารจัดการภาครัฐที่ทุกฝ่ายควรเห็นความสำคัญและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจัง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ ระบบชลประทาน เชิงพุทธบูรณาการ

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the concept of management based on the principles of Buddhism, 2) to study the concept and the irrigation system management method in the Mae-Taeng operation and maintenance project, and 3) to develop a new model of Irrigation system Management by Integrated Buddhist Principles.

The qualitative research methods were used in this research by ways of in-depth interviews on the monks, expert officials, community leaders and Academics. Quantitative research method was a survey with purposive sampling method, 135 persons were sampled. Percentage, mean and standard deviation were used to analyze and describe data.

The qualitative research showed that the conceptual thinking of management in Buddhism can bring to the sustainable development by priority of self-management, man management, work management and environment management. The management idea of Mae-taeng operation and maintenance project applied Public Sector Management Quality Award (PMQA) to manage the irrigation system and the wier-irrigation system management with cultural traditions of Lanna has been the way over into the community which hold traditional beliefs of the community foundation. The fraternal kinship leading to cooperation in the wier-irrigation system that everyone feels the shared ownership as well as recognition of the value of water, forest and nature that should be protected from all sides.

The quantitative research showed that the Irrigation efficiency values, the Effectiveness values and the Participation values of Mae-Taeng operation and maintenance project; (B.E. 2552-2555) had increased values tendency. The research result had made a new model for the irrigation system management by integrated Buddhist principles that was called “YEE Model”. This model is appropriate for managing the irrigation project following the real performance. Good irrigation system management should have coordination integration of religious, cultural traditions, and public sector management. All parties should see the importance and continuous practice seriously.

Keywords: Management, Irrigation System, Integrated Buddhist

บทนำ

บทความนี้มุ่งเสนอผลการวิจัยการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ โดยงานวิจัยดังกล่าวได้นำแนวทางการบริหารจัดการตามหลักทางพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนจนนำไปสู่กระบวนการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและคำนึงถึงธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังได้นำแนวทางการบริหารชลประทานระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมวิถีชุมชนชาวล้านนามาใช้ร่วมกับการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการระบบชลประทานภาครัฐของกรมชลประทาน (กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมชลประทาน, 2555) เพื่อเป็นการยกระดับคุณภาพมาตรฐานในการทำงาน

จากข้อมูลแหล่งน้ำพบว่า พื้นที่โลกทั้งหมดเป็นน้ำสองในสามส่วน (Riley, 2550) เป็นน้ำจืดที่สามารถนำมาใช้ในการอุปโภคบริโภค เพียงร้อยละ 2.5 (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ม.ป.ป.) เท่านั้น นอกจากนี้น้ำยังเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตทุกสรรพสิ่งบนโลกมากมาย ในทางพระพุทธศาสนาน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญของสิ่งมีชีวิตและมนุษย์ เรียกว่า อาโปธาตุ ดังที่กล่าวไว้ในสุตตันตปิฎก เล่ม 13 มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จะเห็นได้ว่า

น้ำเป็นสิ่งที่สำคัญของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย แต่ปริมาณที่สามารถนำมาใช้ได้กลับมีน้อยมาก ปัจจุบันสถานการณ์น้ำในภาพรวมพบว่ามีปัญหาการขาดแคลนน้ำต้นทุน รวมทั้งโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ก็เป็นโครงการหนึ่งที่ประสบปัญหาดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าส่วนหนึ่งมาจากปัญหาเรื่องการบริหารจัดการระบบชลประทานยังขาดความสมบูรณ์และปัญหาของบุคคลทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการระบบชลประทานยังขาดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาระบบการบริหารจัดการระบบชลประทานให้มีประสิทธิภาพประสิทธิผลอย่างยั่งยืนและยกระดับการมีส่วนร่วมของบุคลากร รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของโครงการฯ ให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพ ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการแก้ไขปัญหาโดยการนำแนวทางการบริหารจัดการที่คำนึงถึงหลักความรู้การบริหารจัดการแนวพุทธมาใช้ในการพัฒนาตน คน งาน และสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับหลักการบริหารจัดการตามแนววิถีล้านนา เพื่อให้เกิดการหล่อหลอมจิตใจสร้างสัมพันธภาพที่ดี จนกลายเป็นพลังทางสังคมและการบริหารจัดการภาครัฐให้มีความเชื่อมโยงแบบบูรณาการ เพื่อปลูกฝังให้เกิดทัศนคติที่ดีของกลุ่มผู้บริหาร นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกลุ่มผู้ใช้น้ำ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลทำให้การทำงานตามแผนการบริหารคุณภาพภาครัฐ สำเร็จบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเกิดการร่วมมือร่วมใจกันอย่างเข้มแข็ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามหลักพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการบริหารจัดการระบบชลประทานในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง
3. เพื่อพัฒนาให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

2. กลุ่มประชากรในการวิจัย คือ ผู้นำชุมชนและกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง จำนวน 14,177 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 148 คน พระสงฆ์ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ จำนวน 5 รูป และนักวิชาการ ซึ่งหมายถึงผู้ทรงความรู้ที่เคยดำรงตำแหน่งหรือกำลังปฏิบัติหน้าที่ในหน่วยงานของกรมชลประทาน จำนวน 17 คน

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ประกอบด้วย

3.1 ช่วงที่ 1 เป็นการสัมภาษณ์ด้านความรู้และทัศนคติ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย

- พระสงฆ์ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ จำนวน 5 รูป (ตัวแทนการบริหารจัดการเชิงพุทธ)
- ข้าราชการโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ระดับหัวหน้าฝ่าย จำนวน 7 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน (ตัวแทนการบริหารจัดการชลประทานระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชน)
- นักวิชาการ จำนวน 17 คน (ตัวแทนการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการชลประทานภาครัฐ)

3.2 ช่วงที่ 2 เป็นการสอบถามเจ้าหน้าที่ จำนวน 15 คน และสัมภาษณ์กลุ่มผู้ใช้น้ำ จำนวน 120 คน รวมจำนวนทั้งหมด 135 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ประกอบด้วย

4.1 ช่วงที่ 1 เป็นแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์และพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ

4.2 ช่วงที่ 2 ได้รูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามเจ้าหน้าที่ และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ใช้น้ำ (แบบกลุ่ม)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการการบริหารจัดการระบบชลประทานตามรูปแบบ KAP Model มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1 ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือวิชาการ เอกสารงานวิจัย และข้อมูลจากสื่อออนไลน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องใน 3 แบบ ได้แก่ 1) การบริหารจัดการเชิงพุทธ 2) การบริหารจัดการชลประทานระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชน และ 3) การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการชลประทานภาครัฐ

5.2 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ทั้ง 3 แบบ มาทำการสัมภาษณ์ และสอบถามทัศนคติแบบไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อศึกษาแนวความรู้ ทัศนคติกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 แบบ ได้แก่ 1) แนวคิดหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทางด้านตน คน งาน และสิ่งแวดล้อม ได้ทำการสัมภาษณ์พระสงฆ์ 2) แนวคิดและวิธีการบริหารจัดการระบบชลประทานตามวิถีล้านนาหรือระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชน ได้ทำการสอบถาม สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้าราชการระดับหัวหน้าฝ่าย และผู้นำชุมชน และ 3) การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการชลประทานภาครัฐ ได้ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐและนักวิชาการผู้ทรงความรู้ทางด้านการบริหารจัดการระบบชลประทาน โดยสามารถเขียนลงกระดาษตอบคำถามหรือพูดเพื่อบันทึกลงในเครื่องบันทึกเสียงสัมภาษณ์โดยตรง ตามทัศนะ ประสบการณ์ ภูมิความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน จากการปฏิบัติงานด้านการบริหารจัดการระบบชลประทาน ทั้งทางด้านวิชาการและการบริหารมาอย่างยาวนาน

5.3 นำข้อมูลที่ได้ทั้ง 3 แบบ มาทำการจัดระเบียบข้อมูล ตามแนวคิดที่สัมพันธ์สอดคล้องเชื่อมโยงกับงานวิจัย และนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ

5.4 ทำการสัมภาษณ์ และสอบถามทัศนคติแบบไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 แบบ และแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐกับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ใช้น้ำ (แบบกลุ่ม) ใช้วิธียกมือโหวต

5.5 ทำการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ข้อคิดเห็นที่เป็นเชิงเสนอแนะที่มีประโยชน์ต่องานวิจัย และรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากการสอบถามเป็นข้อมูลสะท้อนกลับ คิดเป็นค่าร้อยละ รวมทั้งรวบรวมผลที่ได้จากการปฏิบัติงานจริงด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และการมีส่วนร่วม ตามรายงานเอกสารประกอบการประเมินการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการโครงการชลประทานประจำปีของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง (คณะทำงาน PMQA, 2552-2555) มาทำการวิเคราะห์ แยกแยะ สรุปข้อมูลที่ได้ให้มีความชัดเจนมากขึ้น แล้วจัดทำเป็นรูปเล่มรายงานผล

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามหลักพระพุทธศาสนา และการบริหารจัดการระบบชลประทานของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตงในปัจจุบัน จากพระไตรปิฎก หนังสือตำราทางพระพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา เอกสารการเรียนการสอน บทความในวารสาร บทความทางวิชาการ หนังสือ เอกสาร รายงานต่างๆ ของกรมชลประทาน และของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ข้อมูลจากระบบเครือข่ายสารสนเทศ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา แล้วนำผลที่ได้มาเขียนบรรยายเชิงพรรณนาประกอบการยกตัวอย่าง และแผนภูมิ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2

6.2 ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกที่เกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติพื้นฐานร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำผลที่ได้เขียนนำเสนอด้วยการบรรยาย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อ 3

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป ข้าราชการ จำนวน 7 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน และนักวิชาการ จำนวน 17 คน เพื่อสอบถามความรู้และทัศนคติ ทั้ง 3 แบบ พบว่า

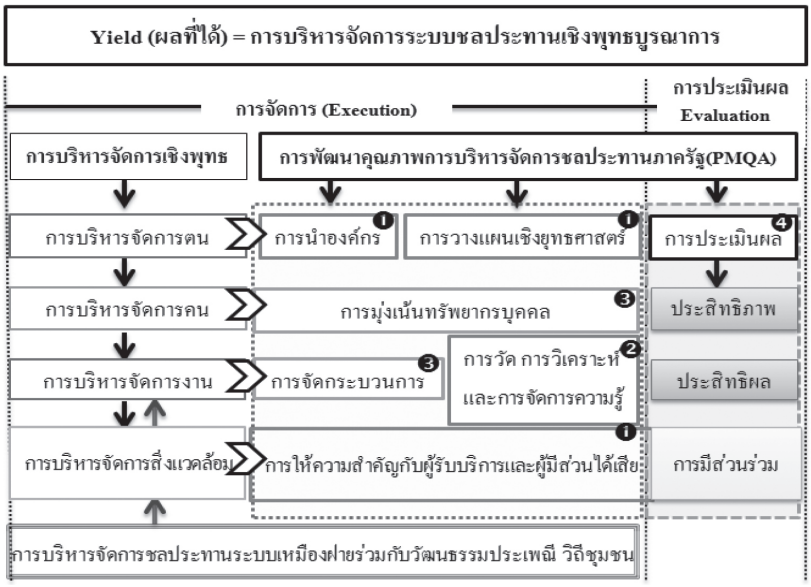
แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามหลักพระพุทธศาสนานั้น จะให้ความสำคัญกับตัวเองเป็นหลัก เริ่มต้นในการบริหารจัดการตนเองก่อนตามหลักของการเป็นที่พึ่งแห่งตน คือ เน้นพัฒนาตัวเอง โดยใช้แนวทางตามหลักในสัปปุริสธรรม 7 ในการตรวจสอบประเมินตนเอง เพื่อจะได้รู้แนวทางในการฝึกตน เป็นผู้ปฏิบัติดี มีศีล มีคุณธรรมประจำใจ เพราะการฝึกตนดีแล้วย่อมสามารถเป็นที่พึ่งของผู้อื่น นั่นหมายถึงว่ามีภาวะของความเป็นผู้นำอยู่ด้วย และใช้หลักของไตรสิกขา สติปัฏฐาน 4 ที่จะนำไปสู่เส้นทางการปฏิบัติที่มองโลกด้วยปัญญาตามสภาวะเป็นจริง มีเมตตากรุณาต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย สิ่งที่ได้จากการพัฒนาตนตามหลักพุทธนั้นก็คือ การใช้ชีวิตอย่างมีแบบแผน การมองและการแก้ไขปัญหาได้ดี การเข้าถึงจิตใจของผู้อื่น การได้รับเครื่องป้องกันภัยและหากเป็นผู้นำหรือผู้บริหารองค์กรที่จะต้องบริหารคนให้ทำงาน บริหารงานให้เกิดความสำเร็จสัมฤทธิผล ผู้นำต้องมีจิตสำนึกแห่งคุณค่าของบุคคลแต่ละด้าน แต่ละฝ่ายอย่างศรัทธาจริงใจ และรู้จักหน้าที่ที่จะพึงปฏิบัติต่อทุกคนด้วยการเสียสละ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และการวางตัวได้อย่างเหมาะสม โดยน้อมนำหลักธรรมไปใช้ ได้แก่ วุฒิธรรม 4 ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 รวมทั้งนำแนวทางของสติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 มรรคมีองค์ 8 และสาราณียธรรม 6 มาใช้ในการบริหารจัดการงาน ผลที่ได้ก็คือ ลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชามีสภาวะจิตใจที่ดี มีกำลังใจในการทำงานด้วยความมุ่งมั่นอย่างเต็มที่ มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ อยู่ภายใต้กรอบระเบียบวินัย และมุ่งสู่เป้าหมายความสำเร็จขององค์กร ผลงานมีคุณภาพในระดับสากล และเกิดพฤติกรรมในองค์กรในลักษณะที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความรัก เมตตา เอื้อเฟื้อต่อกัน ประการสุดท้ายคือการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด เพื่อให้เห็นคุณค่าและตระหนักต่อทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดการปรับสมดุล มีความน่าอยู่ มีความเจริญ เกิดความยั่งยืนตลอดไป ซึ่งจะใช้หลักธรรมในด้านของการมีจิตสำนึกที่ดี ได้แก่ เมตตากรุณา กตัญญูกตเวที การเป็นผู้มีศีล อีกทั้งยังจะต้องมีวัฑฒิธรรม 5 ที่ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ผลที่ได้ก็คือ การปกป้องคุ้มครอง การปกปักรักษา การปรับสมดุล การได้รับประโยชน์ ก่อให้เกิดการพัฒนาที่นำไปสู่ความเจริญอย่างยั่งยืน

แนวคิดและวิธีการบริหารจัดการระบบชลประทานในเขตโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ซึ่งแนวคิดการบริหารจัดการจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ บุคลากรและองค์กรผู้ใช้น้ำ ที่ในปัจจุบันได้มีการจัดกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานจำนวน 14 กลุ่ม มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและกิจกรรมการใช้น้ำชลประทานร่วมกับภาครัฐ เช่น การบริหารการส่งน้ำและบำรุงรักษา ตั้งแต่การวางแผนจัดสรรน้ำ การสำรวจความต้องการใช้น้ำ การจัดประชุมเพื่อรับทราบข้อมูลต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้การบริหารองค์กรผู้ใช้น้ำที่จะต้องมีการกำหนดระเบียบข้อบังคับ การจัดทำสัญญา การคัดเลือกหัวหน้าคูคลองให้ดำรงตำแหน่งตามวาระ รวมทั้งหน้าที่ของคณะกรรมการในการเป็นตัวแทนของสมาชิกผู้ใช้น้ำที่จะต้องทำงานประสานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันบริหารน้ำชลประทานอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นธรรม ส่วนวิธีการบริหารจัดการมี 2 แนวทาง คือ ได้นำการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA) ของสำนักงาน ก.พ.ร. มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับการปฏิบัติราชการของกรมชลประทาน ที่ยังคงมีแนวคิดในการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทั่วถึง เป็นธรรมอย่างยั่งยืน และมีการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา การบริหารน้ำทุกระดับอย่างบูรณาการ โดยใช้การแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบไว้อย่างชัดเจน ตามโครงสร้างสายการบังคับบัญชา ที่สามารถควบคุม ตรวจสอบสั่งการ สื่อสารได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และได้นำแนวทางปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชนของชาวล้านนาในด้านระบบเหมืองฝายที่มีมานานแล้ว มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตตามคติความเชื่อที่ยึดถือตามรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิม สิ่งเหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่กันแบบพี่น้องเครือญาติ โดยได้รับประโยชน์อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน สิ่งที่แสดงให้เห็นก็คือ ความร่วมมือร่วมใจในระบบเหมืองฝายที่ทุกคนมีความรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ตลอดจนการระลึกถึงคุณค่าแห่งน้ำ ป่าไม้ และธรรมชาติ ที่ควรได้รับการปกป้องคุ้มครองจากทุกฝ่าย

การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ

สำหรับแนวคิดและวิธีการบริหารจัดการของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ที่แต่เดิมได้นำ 2 แนวทางมาใช้ ได้แก่ การบริหารจัดการชลประทานระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชน และการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการชลประทานของภาครัฐ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากวิถีชีวิตภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านหรือผู้ใช้น้ำและให้เกิดการประสานการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ มุ่งสู่การบริหารจัดการระบบชลประทานอย่างมีส่วนร่วม แต่กระนั้นชาวบ้านในพื้นที่ก็ยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำต้นทุนอยู่ ดังนั้นเพื่อเป็นการเติมเต็มการมีส่วนร่วมของบุคลากรและผู้ใช้น้ำให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ที่จะสามารถผลักดันให้เกิดการทำงานอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การแก้ปัญหาภัยแล้งจากการประเมินประสิทธิภาพด้านการชลประทานในแต่ละปี

ผู้วิจัยจึงได้นำการบริหารจัดการเชิงพุทธมาผสมผสานในกระบวนการทำงานและอาศัยกระบวนการความรู้ (Knowledge: K) และทัศนคติ (Attitude: A) ของกลุ่มตัวอย่างต่างๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงาน (Practice: P) ของบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มการนำองค์กร กลุ่มปฏิบัติการ และกลุ่มพื้นฐานของระบบ ซึ่งรวมถึงผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ก็คือ ผู้ใช้น้ำด้วย ซึ่งการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ รูปแบบหยีโมเดล (YEE Model) (Y: Yield, E: Execution, E: Evaluation) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขององค์กรในทิศทางที่ดีขึ้น โดยดูจากการประเมินผลในด้านประสิทธิภาพการชลประทาน ประสิทธิผลด้านรายได้ ผลผลิตการเกษตร และความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำ ดังที่แสดงในภาพที่ 1 และภาพที่ 2 ตามลำดับ ดังนี้

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ แบบหยีโมเดล

หมายเหตุ

ส่วนการจัดการ (Execution: E) ประกอบด้วย การบริหารจัดการเชิงพุทธ การบริหารจัดการชลประทานระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมประเพณี วิถีชุมชน และการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการชลประทานของภาครัฐ (PMQA) แบ่งออกเป็นดังนี้

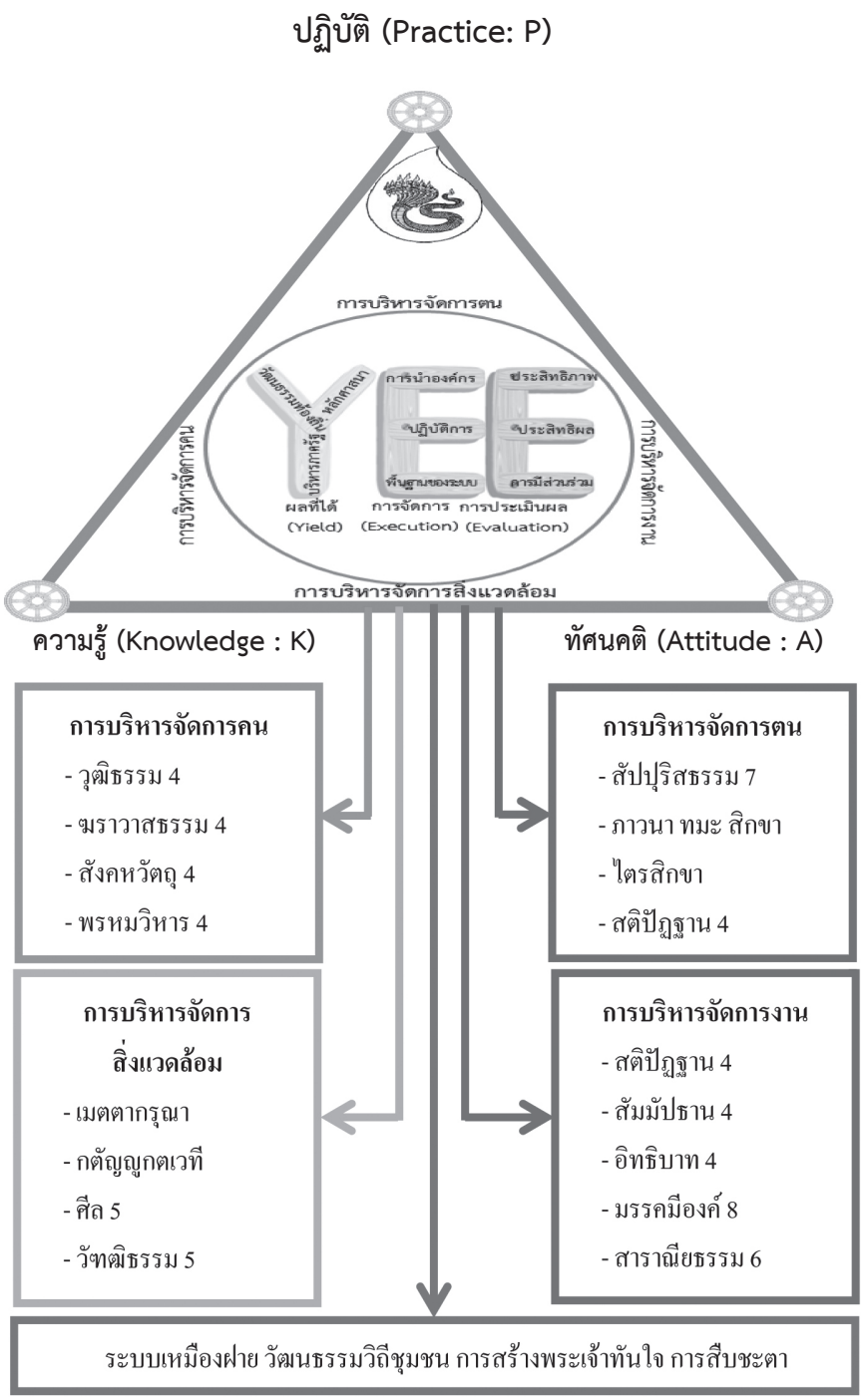
❶ = กลุ่มการนำองค์กร ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ และ 3) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

❷ = กลุ่มพื้นฐานระบบ ได้แก่ 1) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้

❸ = กลุ่มปฏิบัติการ ได้แก่ 1) การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล และ 2) การจัดกระบวนการ

ส่วนการประเมินผล (Evaluation: E)

❹ = การประเมินผล ได้แก่ 1) ประสิทธิภาพ 2) ประสิทธิผล และ 3) การมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2 การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ แบบหยีโมเดล

1. Yield (ผลที่ได้) คือ การบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ

2. Execution (การจัดการ) เป็นการบูรณาการ การบริหารจัดการแนวพุทธและการบริหารจัดการภาครัฐเข้าด้วยกัน เริ่มจากด้านการจัดการตน โดยการตรวจสอบตนเองจากหลักธัมมัญญูสูตรหรือสัปปุริสธรรมและมีการฝึกฝนตามหลักของภาวนา ทมะ สิกขา หลักไตรสิกขา หลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อนำมาใช้ในการนำองค์กร และการวางแผนยุทธศาสตร์ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์เบื้องหน้าและประโยชน์สูงสุด การบริหารจัดการเชิงพุทธด้านการจัดการคน โดยใช้หลักธรรมของผู้นำองค์กร เช่น หลักวุฒิธรรม 4 หลักฆราวาสธรรม 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อนำมาใช้บริหารการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล ต่อมาเป็นการบริหารจัดการเชิงพุทธด้านการจัดการงาน โดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4

และมรรคมีองค์ 8 นอกจากนี้ยังได้นำหลักสาราณียธรรม เพื่อนำมาใช้ในส่วนของการจัดกระบวนการ รวมทั้งการวัด การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ เพื่อให้การทำงานเกิดความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร สุดท้ายก็คือการบริหารจัดการเชิงพุทธด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักธรรม ได้แก่ ความเมตตากรุณา กตัญญูกตเวที ศีล 5 และวัฑฒิธรรม 5 เพื่อนำมาใช้กับกลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งนำการบริหารจัดการระบบเหมืองฝายร่วมกับวัฒนธรรมวิถีชุมชน เช่น การสร้างพระเจ้าทันใจ การสืบชะตาให้เกิดศรัทธา อันประกอบด้วยปัญญา เกิดความร่วมมือร่วมใจกันอย่างสร้างสรรค์

3. Evaluation คือ การประเมินผลของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ตั้งแต่ปี 2552-2555 พบว่า

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพการชลประทานปี 2552-2555

ด้านการชลประทาน	ปี 2552	ปี 2553	ปี 2554	ปี 2555
ฤดูฝน (%)	42.98	55.46	53.80	58.77
ฤดูแล้ง (%)	46.84	58.50	80.49	54.74

(ที่มา: เอกสารประกอบการประเมินฯ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง, 2552-2555)

จากตารางที่ 1 พบว่าด้านประสิทธิภาพการชลประทาน โดยภาพรวมมีแนวโน้มสูงขึ้น ซึ่งในฤดูฝนช่วงปี 2554 ลดลง เนื่องจากได้เกิดปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ของโครงการฯ และค่อยๆ ฟื้นตัวในปี 2555 ส่วนฤดูแล้งมีแนวโน้มสูงขึ้น โดยช่วงปี 2554 เนื่องจากได้เกิดปัญหาอุทกภัยในพื้นที่ของโครงการฯ จึงทำให้พื้นที่การเกษตรมีความชื้นในดินสูง ทำให้เกิดผลดีต่อการเจริญเติบโตของพืช จากนั้นได้ลดลงในปี 2555 เนื่องจากยังอยู่ในช่วงของการปรับปรุงซ่อมแซมระบบการชลประทานที่เสียหายจากอุทกภัยเมื่อปีที่ผ่านมา

ตารางที่ 2 ประสิทธิผลด้านรายได้ผลผลิตการเกษตร ปี 2552-2555

ประสิทธิผล	ปี 2552	ปี 2553	ปี 2554	ปี 2555
รายได้ผลผลิตการเกษตร (ล้านบาท)	847	948	984	1,595
ปริมาณน้ำที่ใช้ทั้งหมด (ล้านลูกบาศก์เมตร)	510.36	633.25	1,168.10	592.47
ประสิทธิผลด้านรายได้ผลผลิตการเกษตร (บาท/ลูกบาศก์เมตร)	1.66	1.50	0.84	2.69

(ที่มา : เอกสารประกอบการประเมินฯ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง, 2552-2555)

จากตารางที่ 2 พบว่า แม้รายได้ผลผลิตการเกษตรของกลุ่มเกษตรกรในเขตโครงการฯ มีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อยๆ ทุกปี แต่ประสิทธิผลด้านรายได้ผลผลิตการเกษตรตั้งแต่ปี 2552 จนถึงปี 2555 กลับมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากปริมาณน้ำที่ใช้เป็นปัจจัยผันแปรและส่งผลต่อค่าของประสิทธิผลที่ได้ ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือการเกิดอุทกภัยปลายปี 2554 จึงต้องเร่งระบายน้ำผ่านคลองส่งน้ำเป็นปริมาณมาก ประกอบกับการนำน้ำดีไปไล่น้ำเสีย ซึ่งเป็นผลมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจในยุคบริโภคนิยม จึงมีการทิ้งของเสีย ระบายน้ำเสียจากชุมชนลงสู่ทางระบายน้ำเป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีการใช้น้ำในระบบมากขึ้นและส่งผลกระทบโดยตรงต่อประสิทธิผลด้านรายได้ผลผลิตการเกษตร

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจด้านการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำ ปี 2552-2555

ด้านการมีส่วนร่วม	ปี 2552	ปี 2553	ปี 2554	ปี 2555
ร้อยละความพึงพอใจของผู้ใช้น้ำ	80.52	90.26	76.55	81.51

(ที่มา: เอกสารประกอบการประเมินฯ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง: 2552-2555)

จากตารางที่ 3 พบว่าค่าที่ได้มีความผันผวน ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงปลายปี 2552 ทางโครงการฯ ได้มีการจัดสร้างพระเจ้าทันใจ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์จักรี ในวโรกาสทรงมีพระชนมายุ 82 พรรษา เรียกว่า พระเจ้าทันใจ 982 ณ ฝายหัวงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และปลายปี 2554 ได้จัดสร้างพระเจ้าทันใจ 984 ขึ้น ณ ศูนย์อำนวยการโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นผลให้ในปีถัดไปตัวเลขความพึงพอใจมีระดับสูงขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการฯ ที่น้อมนำความศรัทธาร่วมใจกันของเจ้าหน้าที่ ประชาชน และกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีต่อพระพุทธศาสนาและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชผนวกเข้าด้วยกัน เป็นการถวายความจงรักภักดี อันจะนำมาซึ่งความสัมพันธ์อันดี สังคมมีความสมานฉันท์ สามารถลดปัญหาความขัดแย้งและร่วมใจกันอนุรักษ์จารีตประเพณีอันงดงามของชาติ

จากผลการสอบถามข้อมูลสะท้อนกลับในกลุ่มผู้ใช้น้ำ จำนวน 120 คน พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการสามารถนำไปใช้ได้จริง คิดเป็นร้อยละ 85 ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในภาพรวมและทำให้เกิดความสุข อยู่ในเกณฑ์ระดับมาก มีค่าคะแนนเท่ากับ 7.792 และ 7.717 ตามลำดับ รวมทั้งยังพร้อมให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานตามรูปแบบการบริหารจัดการเชิงพุทธบูรณาการ คิดเป็นร้อยละ 90 ซึ่งมีความสอดคล้องกับกลุ่มนักวิชาการ พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ที่เห็นด้วยว่ารูปแบบดังกล่าวสามารถนำไปใช้ได้จริง

การอภิปรายผล

โครงสร้างและการบริหารจัดการขององค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ของรัฐนั้น แต่ละแห่งจะต้องมีผู้นำองค์กรตามสายการบังคับบัญชาที่ทำหน้าที่สั่งการ ควบคุม วางแผน และตัดสินใจในด้านต่างๆ เพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ซึ่งโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง ก็เป็นหน่วยงานหนึ่งของกรมชลประทาน สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จากแนวทางการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งแต่เดิมอาจจะมีการนำหลักพุทธศาสนามาใช้อยู่บ้างเพียงแต่ไม่ได้เด่นชัดนัก ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายเลิศวิโรจน์ โกวัฒนะ (18 มิถุนายน 2557) โดยผู้วิจัยได้นำมาใช้ในส่วนของการดำเนินงานตามกรอบการบริหารภาครัฐแบบ PMQA ที่ประกอบด้วย 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มการนำองค์กร กลุ่มพื้นฐานของระบบ และกลุ่มปฏิบัติการ อันดับแรกเป็นกลุ่มการนำองค์กรที่นำโดย นายภัทวี ดวงจิตร ผู้อำนวยการโครงการฯ และเป็นผู้วิจัยที่ได้มีการจัดทำวิสัยทัศน์ ค่านิยม เป้าประสงค์ ระบบกำกับดูแลตนเองที่ดี เพื่อใช้เป็นทิศทางในการปฏิบัติงานที่ชัดเจนควบคู่ไปกับการบริหารอย่างมีเป้าหมายที่ผลสัมฤทธิ์ขององค์กรอย่างชอบธรรม มุ่งประโยชน์สุขกับทุกฝ่าย ไม่เบียดเบียนกัน มีความเป็นธรรมเสมอกันในทุกมิติ ประกอบกับมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ใฝ่ศึกษาที่สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์พระราชสิงหวรมุนี (โสภณ) (1 มีนาคม 2557) เช่น การศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก (สาขาพระพุทธศาสนา) การฝึกอบรมสัมมนาผู้บริหารยุคใหม่ การฝึกอบรมการคิดอย่างเป็นระบบ การเข้าร่วมสัมมนาและสนทนาธรรมกับพระเถระต่างๆ ในเขตโครงการฯ ตามโอกาสอันควร เป็นต้น ซึ่งใช้แนวทางการส่งเสริมบุคลากรให้เกิดทัศนคติและการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง มีหลักการ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์พระครูกัลยาณวัตรสุนทร (2 กุมภาพันธ์ 2557) ตามกระบวนการส่งผ่านความรู้ ทัศนคติที่ได้รับของผู้นำองค์กร ด้วยการถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมก่อนการประชุมหรือหลังการประชุมทุกครั้ง แก่เจ้าหน้าที่และกลุ่มผู้ใช้น้ำ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ

เช่น การน้อมนำหลักฆราวาสธรรม 4 มาใช้สำหรับกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน โดยให้คำนึงถึงสัจจะหรือการเคารพกติกาข้อกฎหมายบังคับใช้เกี่ยวกับเหมืองฝายร่วมกัน มีความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท การละเมิดกติกา และความอดทนต่อปัญหาอุปสรรคโดยใช้ความเพียรในการร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติการแก้ไขอย่างเอื้ออาทรจริงใจ สิ่งสำคัญคือ ต้องให้อภัยกันหากเกิดข้อผิดพลาดขึ้น ด้วยการใช้วาจาสื่อสารที่เป็นมิตร มีความซื่อตรง จริงใจ และให้เกิดความสามัคคีปรองดองต่อกัน นำไปสู่การบริหารจัดการงานที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพของคนกับประสิทธิผลของงาน ดังที่สอดคล้องกับงานวิจัยของนายศุภชัย รุ่งศรี (2553) ที่ได้กล่าวว่าสุดยอดของการบริหารงานคือการจัดการคน สุดยอดของการจัดการคนคือ การจัดการความรู้ อีกประเด็นหนึ่งได้มีการจัดกิจกรรม เพื่อเป็นการส่งเสริมด้านความรู้ของบุคลากรก็คือ การฝึกอบรมให้ความรู้ทั้งด้านวิชาการเฉพาะสาขา ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎระเบียบ โครงการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีการนิมนต์พระเถระมาให้ความรู้ทางด้านธรรมะเพื่อการกล่อมเกลาจิตใจและมีการฟังธรรมตามวัดหรือสถานที่ต่างๆ ส่วนในช่วงเทศกาลประเพณีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ทางโครงการฯ ได้เข้าร่วมเป็นประจำสม่ำเสมอ เพื่อให้บุคลากรแต่ละคนเกิดการพัฒนาตนและการสืบสานประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ควบคู่ไปกับวัฒนธรรมประเพณีทางท้องถิ่นแบบล้านนาผสมผสานกับความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินของไทย เช่น การจัดสร้างพระเจ้าทันใจ 982 และทำพิธีสืบชะตาล้านนา ในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2552 มีพระภิกษุสงฆ์มาร่วมในพิธี จำนวน 109 รูป ณ ฝายหัวงานโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง และการจัดสร้างพระเจ้าทันใจ 984 และทำพิธีสืบชะตาล้านนา ในวันที่ 11 และ 19 พฤศจิกายน 2554 มีพระภิกษุสงฆ์มาร่วมในพิธี จำนวน 133 รูป ณ ศูนย์อำนวยการโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ อำเภอสันป่าตอง ภายในงานมีพิธีทำบุญเลี้ยงพระ ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายภูวเมศฐ์ อัศวมงคลพงษ์ (5 กุมภาพันธ์ 2557) ที่ว่าการนำจารีตประเพณีเข้ามาสามารถนำไปสู่การประสานแห่งการมีส่วนร่วมทางจิตใจให้เกิดความสัมพันธ์ในรูปแบบของเครือญาติที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ และสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของนายวิทยา สวนแก้วมณี (3 มีนาคม 2557) ว่าทำให้เกิดความเคารพนับถือผู้นำ ผู้อาวุโส เคารพกฎกติกา จิตอาสา ความร่วมมือที่ไม่ต้องใช้เทคโนโลยีสูง เช่น การจัดพิธีรดน้ำดำหัวในวันปี๋ใหม่เมือง การจัดสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม มีการจัดตั้งศูนย์คลินิกชลประทาน การเผยแพร่งานชลประทานแก่บุคลากรทุกระดับทั้งสายงานหลักและสายงานสนับสนุน มีการจัดการความรู้ (KM) และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง (LO) รวมทั้งมีการจัดตั้งทีมสอนงาน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในองค์กรอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่องและเกิดการพัฒนาการปฏิบัติงาน กล่าวคือ เป็นการปฏิบัติงานด้วยความราบรื่น มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันด้วยความผูกพันของบุคลากรที่แน่นแฟ้น มีการจัดกิจกรรมกีฬาสีภายในโครงการฯ การไปทัศนศึกษา การสันทนาการนอกสถานที่ การประชุมสัญจรเวียนตามเขตความรับผิดชอบของฝ่ายส่งน้ำต่างๆ เป็นต้น

กล่าวได้ว่าความสำเร็จของคนทั้งองค์กรที่จะต้องอาศัยหลักการบริหารจัดการตั้งแต่การวางแผนยุทธศาสตร์ การจัดคนในองค์กร การสั่งการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตรงตามเป้าหมาย สิ่งสำคัญก็คือโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง เป็นองค์กรที่ดำเนินการเกี่ยวกับการบริหารจัดการชลประทาน ดังนั้นบุคลากรในองค์กรควรจะต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการบริหารจัดการชลประทานเป็นอย่างดี และใช้หลักการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ไปจนถึงร่วมกันประเมินผลโครงการด้วย สิ่งที่ได้ก็คือความเจริญก้าวหน้าของส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของพระครูธรรมาภิรม (อินถา) (2 กุมภาพันธ์ 2557) ดังนั้นบุคลากรในองค์กรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรจะต้องหมั่นฝึกฝนตนอย่างมีสติ ตั้งมั่นในหลักของสติปัฏฐาน 4 และพร้อมมีจิตเสียสละ มุ่งประโยชน์ในงานของส่วนรวมด้วยแรงแห่งความสามัคคี ความพร้อมเพรียงที่สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของพระครูปัญญาวิเชียร (2 กุมภาพันธ์ 2557) และหลักของสาราณียธรรม รวมทั้งหากได้นำอิทธิบาท 4 มาช่วยสนับสนุนอีกแรงหนึ่ง ผลที่ได้ก็คืองานบังเกิดความสำเร็จ เช่น ประสิทธิภาพการชลประทาน ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนที่เป็นเปอร์เซ็นต์ระหว่างปริมาณน้ำสุทธิที่จะให้แก่พืชต่อปริมาณน้ำทั้งหมดที่ต้องให้แก่พืช โดยมีหน่วยเป็นความลึกหรือปริมาตรทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งตั้งแต่ปี 2552-2555 มีแนวโน้มสูงขึ้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงปริมาณน้ำมีความเพียงพอต่อความต้องการของพืช ทั้งนี้ ทางโครงการได้ให้เกษตรกรและผู้ใช้น้ำได้มีส่วนร่วมในการบริหารการส่งน้ำของโครงการฯ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับระบบ วิธีการ และระเบียบข้อปฏิบัติด้านการชลประทาน เพื่อร่วมกันพัฒนาระบบชลประทานให้มีความเหมาะสมกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ

ตลอดจนเป็นการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าหน้าที่ของภาครัฐกับราษฎรในพื้นที่ โดยได้มีการพบปะเกษตรกรผู้ใช้น้ำอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการตรวจสอบระบบชลประทานในพื้นที่จริง และวางแผนปรับปรุงบำรุงรักษาอาคารชลประทาน ร่วมกันซ่อมแซม ขุดลอกคลอง การสันทนาการ วัฒนธรรมประเพณีตามวาระเทศกาลต่างๆ รวมทั้งการบริหารจัดการที่คำนึงถึงธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด เนื่องจากต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องกับรายได้ผลผลิตการเกษตรที่มีแนวโน้มขึ้นทุกปี จาก 847 ล้านบาท ในปี 2552 มาเป็น 1.595 ล้านบาทในปี 2555 (คณะทำงาน PMQA, 2552-2555) ประกอบกับยังมีปัจจัยหลายด้านที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดรายได้สูงขึ้น เช่น ผลผลิตที่เพิ่มปริมาณมากขึ้น และแผนนโยบายของทางภาครัฐบาลในการแทรกแซงกลไกทางการตลาด เช่น โครงการรับจำนำข้าว เป็นต้น ในขณะที่ค่าของประสิทธิผลด้านรายได้ผลผลิตการเกษตรกลับมีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ทางโครงการฯ ได้ประสบปัญหาอุทกภัยเมื่อปี 2554 จึงทำให้มีการใช้ปริมาณน้ำในระบบมากขึ้นและส่งผลต่อค่าประสิทธิผลดังกล่าว ส่วนค่าความพึงพอใจของผู้ใช้น้ำ พบว่าจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาชาวบ้านและผู้ใช้น้ำได้ประสบปัญหาอุทกภัยในพื้นที่เป็นอย่างมาก ประกอบกับในปี 2552 และ 2554 ทางโครงการฯ ได้มีการจัดกิจกรรมสร้างพระเจ้าทันใจ หากปีใดสร้างก็เป็นผลให้ปีต่อมามีค่าความพึงพอใจสูงขึ้น ผลที่ได้จึงมีความผันผวนอยู่บ้าง

ดังนั้นจากการนำรูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ แบบหยีโมเดล (YEE Model) ไปใช้ทำให้เกิดการยอมรับจากทุกภาคส่วนที่เหมาะสมสำหรับการประยุกต์เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ซึ่งเริ่มจากการบริหารจัดการตน คน งาน และสิ่งแวดล้อม ที่จะต้องคำนึงถึงหลักพุทธธรรม วัฒนธรรมประเพณี การบริหารจัดการภาครัฐเข้าประสานบูรณาการอย่างกลมกลืนต่อเนื่อง และควรคำนึงถึงกฎธรรมชาติที่มีความแปรปรวน ทำให้ยากต่อการพยากรณ์ ซึ่งรูปแบบการบริหารจัดการนี้เป็นแบบพลวัต สามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของการนับถือศาสนา นโยบายขององค์กรในแต่ละยุค วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการสร้างความเข้มแข็ง ความร่วมมือของการมีส่วนร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำศาสนา ผู้นำของรัฐ ผู้นำท้องถิ่น ผู้บริหารโครงการชลประทาน เจ้าหน้าที่ ผู้ใช้น้ำ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ผลการวิจัยเป็นรูปแบบที่ดี นำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารจัดการระบบชลประทาน นอกจากนี้จากทัศนะของนายรังสิต จันทร์ศิริปิติกุล (17 ตุลาคม 2557) ผู้อำนวยการโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง (ปัจจุบัน) เห็นว่ารูปแบบ YEE Model ยังมีความสอดคล้องกับแนวทางนโยบายของกรมชลประทานที่มีแนวคิดในการบูรณาการมีส่วนร่วมในทุกภาคการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นการใช้กุศโลบายที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้อย่างน่าชื่นชม เนื่องจากนำความเชื่อ ความศรัทธามาใช้ในการบริหารจัดการทำให้เกิดความสมานสามัคคีในการใช้น้ำ ตั้งแต่ระดับโครงการจนถึงระดับแปลงนา สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มบริหารการใช้น้ำที่เข้มแข็ง และสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของอาจารย์ ดร.ปราโมทย์ ไม้กลัด (17 มีนาคม 2557) ที่เห็นว่าเป็นการดีที่ได้บูรณาการศาสตร์ต่างๆ เพื่อนำมาวางเป็นรากฐานเริ่มต้นตั้งแต่ จิตใจ พฤติกรรม ขนบธรรมเนียมและวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมให้มีหลักยึดในการดำเนินการอย่างราบรื่น ซึ่งสอดแทรกด้วยแกนหลักทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งพิธีทางสงฆ์ พิธีทางพราหมณ์ ลัทธิบูชาผี เพื่อเป็นกุศโลบายให้ผู้คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำ พัฒนาฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร การอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมร่วมกันซึ่งพระครูอาทรวิสุทธิคุณ (4 กุมภาพันธ์ 2557) ได้แสดงความเห็นด้วยที่ให้ทุกฝ่ายร่วมช่วยกันอนุรักษ์ธรรมชาติ จนถึงการจัดสรรน้ำใช้ในการเพาะปลูก สำหรับความคิดเห็นของ รองศาสตราจารย์ สนิท สัตโยภาส (22 กุมภาพันธ์ 2558) ผู้ทรงคุณวุฒิวิจารณ์ดุษฎีนิพนธ์ เห็นว่าเป็นงานวิจัยที่มีความดี จากการบูรณาการศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาหรือหลักของธรรมะมาใช้ในการบริหารจัดการน้ำ เพื่อการพัฒนาคนในภาคการเกษตรอย่างยั่งยืน เกิดประโยชน์ในวงกว้างที่มีผลทำให้คนสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติให้ดีขึ้นได้ โดยการพัฒนาที่ใจตนเองก่อนและร่วมกันปฏิบัติ รวมทั้งภูมิปัญญาของเหมืองฝายก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความคิดของบุคคลทุกกลุ่มเกิดการพัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างสร้างสรรค์และบูรณาการ ดังนั้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้บริหารจัดการ จะต้องคำนึงถึงทุกมิติ มีความครอบคลุมรอบด้านให้เกิดการพัฒนาเจริญงอกงาม เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมส่วนรวม ประเทศชาติ จะมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ บุคคล กระบวนการทำงานและสิ่งที่ต้องการให้เกิดการพัฒนา ซึ่งจะต้องอาศัยความสามัคคีเป็นแกนนำหลัก ส่วนปัญหาที่ทำให้ไม่ประสบความสำเร็จภายในองค์กรก็คือ ความเห็นแก่ตัว การยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตนเอง การขาดเหตุผล หรือเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ ของบุคคลในองค์กร

สำหรับปัญหาและแนวโน้มการนำรูปแบบการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการแบบหยีโมเดล (YEE Model) ไปใช้ จากคำแนะนำของนายวิฑูรย์ ฐิติธนภัค (20 มกราคม 2557) เห็นว่า ผู้นำองค์กรจะต้องใช้ความพยายามอย่างมากที่จะปลูกจิตสำนึกของคนทั้ง 3 กลุ่ม และหากกลุ่มพื้นฐานของระบบเกิดความรัก หวงแหนในระบบชลประทาน แสดงพลังที่ร่วมกันดูแล ส่งน้ำ บำรุงรักษา ซ่อมแซมได้เอง ในโมเดลนี้คนอีก 2 กลุ่ม คือกลุ่มผู้นำและกลุ่มปฏิบัติ จะเปลี่ยนบทบาทจากการบริหารจัดการมาเป็นผู้อำนวยการ และผู้สนับสนุน มีการถ่ายโอน มอบอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่ ก็จะทำให้โมเดลนี้ดำเนินการต่อไปได้ แต่สิ่งที่สำคัญและไม่ควรมองข้ามก็คือการยอมรับจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ในองค์กรที่จะยอมพัฒนาตนเองก่อน เนื่องจากถึงแม้ว่าผู้นำองค์กรจะให้การยอมรับ แต่หากกลุ่มผู้ปฏิบัติการไม่ยอมรับโมเดลนี้ด้วยจิตสำนึกที่ดี หรือปฏิบัติแบบไม่ต่อเนื่อง ผลก็คือ เมื่อเปลี่ยนผู้นำองค์กร การปฏิบัติตามโมเดลก็จะไม่ถูกนำไปใช้อีก จึงทำให้ไม่เกิดความยั่งยืนได้ อีกประการหนึ่งในทัศนะของนายสุเทพ น้อยไพโรจน์ (18 มิถุนายน 2557) กล่าวว่าการนำศาสนาพุทธมาใช้ในการบริหารจัดการถือว่าเป็นเรื่องที่ดี แต่มีขอบเขตจำกัดเฉพาะในเขตพื้นที่ที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธเท่านั้น ดังนั้น ควรจะต้องคำนึงในข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศไทยยังมีบางพื้นที่ที่นับถือศาสนาอื่นๆ จึงเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณาด้วย ดังนั้น หลักศาสนาจึงควรปรับให้ยืดหยุ่นตามคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยอมรับ จึงเห็นว่าหากสามารถทำการบริหารจัดการได้อย่างกลมกลืนครอบคลุมในทุกพื้นที่ ก็คาดว่าจะเป็นแนวทางการบริหารจัดการที่ยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรทางพระพุทธศาสนาควรส่งเสริมและสนับสนุนพระภิกษุสงฆ์ให้มีความตระหนักรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาแหล่งน้ำและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยทางการศึกษาและการเผยแพร่ปลูกฝังเป็นรากฐานแก่เยาวชนในสังคม

2. รัฐบาลควรมีการประยุกต์รูปแบบการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับใช้ในกระบวนการบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

3. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรนำรูปแบบ YEE Model ประชาสัมพันธ์สู่สาธารณชน เพื่อการประยุกต์ใช้พุทธบูรณาการสร้างสันติสุขให้สังคมเกษตรกรรมสู่ความยั่งยืน

4. องค์กรภาครัฐควรให้ความสำคัญกับหลักการจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการ และส่งเสริมเป็นแนวนโยบายเพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้เป็นกัลยาณชน มีวิสัยทัศน์อันชอบธรรม สามารถสร้างผลสัมฤทธิ์ของงานตามเป้าประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์สุขแห่งตนและประโยชน์ในสังคมโดยรวม ทั้งนี้ภาครัฐจะต้องมีความจริงใจและสร้างแรงจูงใจในการสร้างขวัญกำลังใจแก่เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักธรรมาภิบาล

5. สถาบันการศึกษาต่างๆ ที่มีหลักสูตรเกี่ยวกับการบริหารจัดการ สามารถนำหลักการที่วิจัยแล้วนี้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทที่เหมาะสม เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่สัมพันธ์และเป็นประโยชน์กับการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วม

2. ควรมีการศึกษาการวางรากฐานการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่ในทศวรรษหน้า

3. ควรมีการศึกษาการบริหารจัดการระบบชลประทานเชิงบูรณาการ ในกรณีศึกษาพื้นที่ซึ่งเกษตรกรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนับถือศาสนาต่างกัน หรือมีชาติพันธุ์ต่างกันในแต่ละภูมิสังคม เพื่อนโยบายขจัดความขัดแย้งแบ่งพวกของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร กรมชลประทาน. 2555. **เกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา และโครงการชลประทาน.** กรุงเทพฯ: กรมชลประทาน.

คณะทำงาน PMQA. 2552-2555. **เอกสารประกอบการประเมินการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการโครงการชลประทานประจำปี สำนักชลประทานที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.** เชียงใหม่: โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. ม.ป.ป. **แหล่งน้ำ.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://th.wikipedia.org/ (25 พฤศจิกายน 2553).

ศุภชัย รุ่งศรี. 2553. การจัดการความรู้ กรมชลประทาน วงล้อที่หมุนไป. ใน **สัมมนาวิชาการและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้สู่การบริหารจัดการน้ำสมัยใหม่ ครั้งที่ 2 (13-16 มิถุนายน 2553).** กรุงเทพฯ: ศูนย์วิศวกรรมการชลประทาน กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

Riley, P. 2550. **100 Things you should know about planet earth.** (ชวธีร์ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: แพรวเยาวชน.

การสัมภาษณ์

ปราโมทย์ ไม้กลัด. (17 มีนาคม 2557). สมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ. สัมภาษณ์.

พระครูกัลยาณวัตรสุนทร. (2 กุมภาพันธ์ 2557). เจ้าคณะอำเภอแม่แตง. สัมภาษณ์.

พระครูธรรมาภิรม (อินถา). (2 กุมภาพันธ์ 2557). เจ้าคณะอำเภอสันป่าตอง. สัมภาษณ์.

พระครูปัญญาวิเชียร. (2 กุมภาพันธ์ 2557). เจ้าคณะอำเภอแม่ริม. สัมภาษณ์.

พระครูอาทรวิสุทธิคุณ. (4 กุมภาพันธ์ 2557). เจ้าคณะอำเภอหางดง. สัมภาษณ์.

พระราชสิงหวรมุนี (โสภณ). (1 มีนาคม 2557). เจ้าคณะอำเภอเมือง. สัมภาษณ์.

ภูวเมศฐ์ อัศวมงคลพงษ์. (5 กุมภาพันธ์ 2557). นายช่างชลประทาน อาวุโส โครงการชลประทานชัยนาท. สัมภาษณ์.

รังสิต จันทร์ศิริปิติกุล. (17 ตุลาคม 2557). ผู้อำนวยการโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาแม่แตง. สัมภาษณ์.

เลิศวิโรจน์ โกวัฒนะ. (18 มิถุนายน 2557). อธิบดีกรมชลประทาน. สัมภาษณ์.

วิฑูรย์ ฐิติธนภัค. (20 มกราคม 2557). ผู้อำนวยการส่วนวิศวกรรมบริหาร สำนักชลประทานที่ 2. สัมภาษณ์.

วิทยา สวนแก้วมณี. (3 มีนาคม 2557). ผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมชลประทาน สำนักชลประทานที่ 1. สัมภาษณ์.

สนิท สัตโยภาส. (22 กุมภาพันธ์ 2558). อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. สัมภาษณ์.

สุเทพ น้อยไพโรจน์. (18 มิถุนายน 2557). รองอธิบดี ฝ่ายบำรุงรักษา กรมชลประทาน. สัมภาษณ์.

รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

THE MODEL AND PROCESS OF BUDDHA-DHAMMA COMMUNICATION THROUGH SOCIAL MEDIA OF BUDDHIST MONKS IN THAILAND

พระมหาธนิต สิริวฒฺฑโน

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

THE MODEL AND PROCESS OF BUDDHA-DHAMMA COMMUNICATION THROUGH SOCIAL MEDIA OF BUDDHIST MONKS IN THAILAND

พระมหาธนิต สิริวฒฺฑโน
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

บทคัดย่อ

ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง รูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ผลการวิจัย พบว่า พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ เช่น การโพสต์ภาพ อัพโหลดวิดีโอ เป็นการปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ได้แก่ การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม ในด้านการตอบปัญหาเป็นการตอบปัญหาทั้งในรูปแบบของข้อความ และเป็นรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย มีความทันยุคทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน โดยกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ประกอบไปด้วย หลักทฤษฎีการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง สื่อ ผู้รับสาร และที่สำคัญต้องมีเจตนาของการส่งสารข้อมูลที่เป็นเรื่องจริง ไม่บิดเบือน ไม่แต่งแต้มใส่สี เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา แต่ในบางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่าบางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจไม่เป็นที่ชอบใจของคนบางกลุ่ม บางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วต้องก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชน ตลอดจนรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ประกอบไปด้วยรูปแบบสื่อทัศน์ รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน์ ควรมีองค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะถูกต้อง ถูกใจ และท้ายที่สุดต้องมีการประเมินตรวจสอบรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมด้วยการตรวจสอบจากความมั่นคง และความคงอยู่ของเฟซบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ และทำการประเมินตรวจสอบการกดไลค์ (Like) และการแบ่งปันข้อมูล (Share) เป็นต้น

คำสำคัญ: รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม

Abstract

The dissertation entitled 'The Model and Process of Buddha-Dhamma Communication through Social Media of Buddhist Monks in Thailand' consists of 3 objectives as: 1) to study the Buddhist monks' communication behavior of Buddha-Dhamma through the online social media in Thailand, 2) to investigate the process of Buddha-Dhamma communication through the online social media of the Buddhist monks in Thailand and 3) to explore the model of Buddha-Dhamma communication through the online social media of the Buddhist monks in Thailand.

The results revealed that the Buddhist monks' communication behavior of Buddha-Dhamma through the online social media in Thailand, they have communicated Dhamma by the www.facebook.com, www.youtube.com, the websites viz. through posting photos and uploaded video. In addition, the Buddhist mission in Thailand and foreign countries were used the Dhamma Discussion included answer the Dhamma questions through massage and multimedia. Regarding to the Buddha-Dhamma communication process, through social media of the Thai Buddhist monks, it is composed of the principles of communication that are sources, messages, channels, and receivers. Especially, the intention of the senders, they must send the statement of truth. The model of Buddha-Dhamma communication through social media of the monks in Thai society, it is composed of the empirical communication media both audiovisual material and screen media. The appropriated patterns of Dhamma communication are as follows: the essence of Dhamma must be true, pleasant, and appropriate to the current event and benefit to all people. In addition, the Dhamma must be presented on target and easy to understand, thus, it needs the expert or the Dhamma communicators who have the perfect knowledge and expert in Dhamma propagation and the pattern of Buddha-Dhamma communication. The pattern of Buddha-Dhamma communication and to examine the stability and persistence of the Facebook, YouTube and websites and monitoring on the Like and Share and so on

Keyword: The Model of Buddha-dhamma Communication

บทนำ

การเผยแผ่ธรรมในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่โดยอาศัยสภาพสิ่งแวดล้อม บุคคล และวัตถุสิ่งของ รวมถึงหมู่คณะ จารีตประเพณี สามัญสำนึก อุปนิสัย และระดับภูมิปัญญาของผู้ฟังว่าอยู่ระดับไหน ควรฟังธรรมเบาหรือหนัก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการเผยแผ่อย่างสุขุมคัมภีรภาพ อธิบายให้คนฟังได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ชักจูงให้คนฟังได้สนใจอยากจะฟังมีจิตใจคล้อยตามรสแห่งพระธรรมเทศนามากยิ่งขึ้น (ที.ปา. เล่มที่ 11/ข้อที่ 312/หน้าที่ 292) การเจริญเติบโตทางด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ (พระจักรพงศ์ วิสุทฺธสีโล, 2542) ได้ส่งผลครอบคลุมผู้ใช้ถึง 50 ล้านคนทั่วโลก รวมทั้งพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ทั้งในด้านที่เป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้า การทำวิจัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการสื่อสารสนทนาสั่งสอนธรรมะกับบุคคลต่างๆ เนื่องจากมีความสะดวกสบาย ประหยัด และรวดเร็ว ผู้สื่อข่าวของหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ได้ทดลองเข้าไปในเว็บไซต์เฟซบุ๊ก โดยค้นหาคำว่า พระ หลวงพี่ พระมหา และ phra เป็นต้น พบว่ามีพระสงฆ์ที่ใช้เฟซบุ๊กในการสื่อสารอยู่จำนวนมาก ขณะที่พระสงฆ์บางรูปได้ใช้ชื่อเล่น เพื่อไม่ให้ค้นพบได้ง่าย แต่กลับนำรูปถ่ายของตัวเองแสดงไว้ในเฟซบุ๊ก พระภิกษุส่วนมากใช้ในทางที่เหมาะสมต่อสมณสารูป เป็นประโยชน์

ต่อพระพุทธศาสนา แต่ยังมีพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่งที่ใช้ระบบสื่อสังคมออนไลน์ เช่น อีเมล เฟซบุ๊ก แชท ฯลฯ ในทางที่ไม่เหมาะสม สร้างความไม่สบายใจแก่พุทธศาสนิกชนบางกลุ่มจนมีการร้องเรียนดังปรากฏเป็นข่าว (พระธรรมโกศาจารย์, 2548)

เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดความเจริญทางเทคโนโลยี มีการสื่อสารสมัยใหม่ คือ สังคมออนไลน์ ซึ่งได้เข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก ทำให้การเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยเปลี่ยนแปลงไปทั้งรูปแบบและวิธีการ ตลอดจนการประยุกต์เนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อประโยชน์แก่สังคม มีรูปแบบ วิธีการ และพฤติกรรมการนำเสนอที่แตกต่างกัน เช่น การโพสต์รูปภาพ การอัพโหลดวิดีโอ การแบ่งปัน และการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น พระนักเผยแผ่ธรรมะแต่ละรูป มีรูปแบบและวิธีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันไป เพราะได้แสดงบทบาทในฐานะนักสื่อสารมวลชน มีการบูรณาการเนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันและใช้สื่อออนไลน์ให้เกิดประโยชน์ในสังคมออนไลน์ซึ่งไม่ต่างกับสังคมทั่วไป (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, 2549) ปรากฏกิจกรรมได้หลายรูปแบบ เช่น ในเฟซบุ๊กจะพบในรูปแบบสื่อทัศน์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ บทความ และภาพนิ่ง รูปแบบสื่อโสต ได้แก่ สื่อที่มีการนำเสนอแต่เสียงเช่น ไฟล์เสียง audio mp3 wave เป็นต้น รูปแบบสื่อโสตทัศน์ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ วิดีโอ วิดีโอดิสก์ ทั้งฟังและมองเห็น ตลอดจนถึงหลักพุทธธรรมของคนที่สนใจ และต้องการศึกษาสารธรรมแบบกะทัดรัด รวดเร็วทันใจ ต้องเข้าไปศึกษาในเฟซบุ๊ก ถ้าต้องการศึกษาสารธรรมที่เป็นวิชาการ เนื้อหาครบถ้วน มีแหล่งที่มาอ้างอิง ต้องเข้าไปศึกษาในเว็บไซต์ ถ้าต้องการดูคลิปวิดีโอ ทั้งภาพและเสียง ต้องเข้าไปศึกษาในยูทูป

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมที่ประกอบไปด้วย การโพสต์ภาพ การอัพโหลดวิดีโอ การแสดงความคิดเห็น การตอบปัญหา การสื่อสารกับกลุ่มบุคคล การสนทนา การหาข้อมูลข่าวสาร การแบ่งปัน และกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ตลอดจนรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยที่ใช้ในการประกาศพระศาสนาผ่านช่องทางเฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์ ให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป เพราะถ้าหากใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ซึ่งโน้มเอียงไปทางบริโภคนิยมมากขึ้นทุกวัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย
3. เพื่อศึกษารูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาจากข้อมูลดังนี้

1. ขั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

2.1 เอกสาร/ตำราวิชาการ ประกอบไปด้วย

- การเผยแผ่เชิงรุก โดย พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
- หลักการบริหารและจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์ โดย พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
- ยุทธศาสตร์การทำงานเผยแผ่ของคณะสงฆ์ไทย โดย พระครูสุนทรธรรมโสภณ

- การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดย พระจักรพงศ์ วิสุทฺธสีโล
- เครือข่ายสังคมออนไลน์ก่อกำเนิดสื่อออนไลน์ โดย ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
- Social Network สังคมออนไลน์ สังคมลวงโลก โดย สุนันทา พุทธวรรณะ

2.2 งานวิจัย ประกอบไปด้วย

- ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน โดย พระมหาบุญไทย ปุญญมโน (ด้วงวงศ์)
- การเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชปัญญาเมธี โดย พระมหาบุญหลาย ถาวโร
- ภาพยนตร์: สื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ศาสนา โดย วสุ ศักดินันท์
- การใช้สื่อเทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา คณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดย พระธนิต สิริวฑฺฒโน (ลูนละวัน)
- เครือข่ายสังคมออนไลน์: แนวโน้ม ปรากฏการณ์ และจริยธรรม โดย วิยะดา ฐิติมัชฌิมา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรม ประกอบไปด้วย
   - การโพสต์ภาพ/การอัพโหลดวิดีโอ
   - การแสดงความคิดเห็น
   - การตอบปัญหา
   - การสื่อสารกับกลุ่มบุคคล
   - การสนทนา
   - การหาข้อมูลข่าวสาร
   - การแบ่งปัน
2. กระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ประกอบไปด้วย
   - ผู้ส่งสาร
   - สาร
   - ช่องทาง
   - ผู้รับสาร
3. รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม ประกอบไปด้วย
   - รูปแบบสื่อทัศน์
   - รูปแบบสื่อโสต
   - รูปแบบสื่อโสตทัศน์

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

1. เฟซบุ๊ก ประกอบไปด้วย
   - https://www.facebook.com/ThanavuddhoStory?fref=ts (พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ)
   - https://www.facebook.com/v.vajiramedhi?fref=ts (พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี)
   - https://www.facebook.com/pages/fanpage?fref=ts (พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต)
   - https://www.facebook.com/visalo?fref=ts (พระไพศาล วิสาโล)
   - https://www.facebook.com/Buddhadasa.in.th?fref=ts (พุทธทาสภิกขุ)
   - https://www.facebook.com/P.A.Payutto?fref=ts (พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต))
   - https://www.facebook.com/pages41261819236?fref=ts (พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ))
   - https://www.facebook.com/ajarntong?fref=ts (พระธรรมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อทอง สิริมงฺคโล))
   - https://www.facebook.com/sdsface?fref=ts (เสถียรธรรมสถาน)

2. ยูทูป ประกอบไปด้วย
   - พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ
   - พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี
   - พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต
   - พระไพศาล วิสาโล
   - พุทธทาสภิกขุ
   - พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)
   - พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ)
   - พระธรรมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อทอง สิริมงฺคโล)
   - เสถียรธรรมสถาน
3. เว็บไซต์ ประกอบไปด้วย
   - http://www.bodhiyalai.org
   - http://www.dhammadelivery.com
   - http://www.visalo.org
   - http://watprayoon.org
   - http://www.mcu.ac.th
   - http://www.watnyanaves.net/th/home
   - http://www.sdsweb.org/sdsweb
   - http://www.watpahsunan.org
   - http://www.dmc.tv
   - http:/www.buddhadasa.com

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. วิธีการเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ศึกษาพฤติกรรมของสื่อ ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์ที่กำหนดไว้ในขอบเขต และนำเสนอพฤติกรรมของแต่ละสื่อ

2. วิธีการเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ศึกษากระบวนการสื่อสารพุทธธรรมในเฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์ที่กำหนดไว้ในขอบเขต

3. วิธีการเก็บข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ทำการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยการนำเอารูปแบบที่สังเคราะห์แล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิในแต่ละด้านร่วมกันวิพากษ์ ประกอบไปด้วย

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา

1. พระมหาดวงจันทร์ คุตฺตสีโล, ดร.
2. พระอาจารย์ วิสิทธิ์ วงศ์ใส, ดร.
3. พระครูสมุห์อินทร์วงค์ อิสฺสรภาณี, ดร.

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านคอมพิวเตอร์

1. รศ.ดร.ตรัสพงศ์ ไทยอุปถัมภ์
2. ดร.นราธิป เที่ยงแท้
3. ผศ.ดร.ศันสนีย์ เอื้อพันธ์วิริยะกุล

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร

1. รศ.ดร.วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์
2. รศ.จักรภพ วงศ์ละคร
3. ผศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านจิตวิทยา

1. รศ.ดร.นรินทร์ชัย พัฒนพงศา
2. ผศ.ดร.ปรีชา เจ็งเจริญ
3. ดร.ณรงค์ศักดิ์ จันทร์นวล

ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านเว็บมาสเตอร์/นิเทศศาสตร์

1. พนมธรรม อมรเลิศวิทย์
2. พีราวิชญ์ ภาคนนท์กุล
3. มัณฑนา ภาคสุวรรณ์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย สามารถสรุปได้ดังนี้

1. พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรม หมายถึง การแสดงออกด้านต่างๆ ในการสื่อสารพุทธธรรมผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น การแสดงหรือการแบ่งปันข้อความ รูปภาพ วิดีโอ คำถาม-คำตอบ ไฟล์ การแสดงความคิดเห็น การสื่อสารกับกลุ่มบุคคล การสนทนา การหาข้อมูลข่าวสาร โดยแสดงพฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านทางเฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์ ในรูปแบบของการนำเสนอพุทธธรรม เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ และการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นต้น

พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านทางเฟซบุ๊ก พบว่า การโพสต์ภาพ การอัพโหลดวิดีโอ ส่วนใหญ่แล้วทั้งรูปภาพและวิดีโอเป็นการปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ได้แก่ การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม กิจกรรมอื่นๆ ฯลฯ ส่วนพระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ แสดงออกด้วยการโพสต์รูปภาพ/วิดีโอ การนำเสนอพุทธธรรมด้วยภาพนิ่งการ์ตูน 3D ทันยุคทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน อธิบายความหมายเข้าใจง่าย ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ สามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ ตลอดจนถึงพระไพศาล วิสาโล พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พระราชธรรมนิเทศ มีการนำเสนอพุทธธรรมด้วยภาพนิ่ง ส่วนใหญ่เป็นภาพนิ่งโดยทั่วไป มีความเรียบง่าย ทันยุคทันสมัยต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ส่วนเนื้อหาของธรรมะโดยภาพรวมแล้ว มีการนำเสนอทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาบาลี ซึ่งการนำเอาสำนวนหลักพุทธธรรมมาใช้มี 5 ประเภท คือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำคม คำกลอน และการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อเผยแผ่ธรรมะ ส่วนการแสดงความคิดเห็น พบว่า ผู้ดูแลระบบไม่ได้ออกมาแสดงความคิดเห็นใดๆ พบแต่ผู้ที่เข้ามาศึกษาแสดงความคิดเห็นไปตามความคิดของตัวเอง ด้านการตอบปัญหา พบว่า มีการตอบปัญหาทั้งในรูปแบบของข้อความ และตอบเป็นรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย ด้านการสื่อสารกับกลุ่มบุคคลไม่พบหรือปรากฏแต่อย่างใด ด้านการสนทนาเป็นการสนทนาของผู้รับสารฝ่ายเดียว ส่วนผู้ดูแลระบบ ไม่ได้มีการสนทนาโต้ตอบ ด้านการหาข้อมูลข่าวสาร ไม่ปรากฏแต่อย่างใด ส่วนการแบ่งปัน พบเป็นจำนวนมากในการแบ่งปันข้อมูลเพื่อการศึกษาเรียนรู้สืบต่อไป

พฤติกรรมการสื่อสารพุทธธรรมผ่านทางยูทูป พบว่า พฤติกรรมส่วนใหญ่แสดงออกด้วยการอัพโหลดวิดีโอ และการตอบปัญหาเป็นไปในรูปแบบสื่อมัลติมีเดีย เช่น การปาฐกถา การบรรยาย การสัมมนา การสัมภาษณ์ ฯลฯ แล้วนำเสนอพุทธธรรมด้วยการอัพโหลดวิดีโอในรูปแบบที่เป็นสื่อมัลติมีเดียลงในยูทูป และจากการสำรวจยังพบว่ามีผู้ติดตาม และเข้าชม

เป็นจำนวนมาก เพราะความมีชื่อเสียงของตัวบุคคล ตลอดจนมีสื่อมัลติมีเดียที่มีเนื้อหาและข้อมูลที่ทันสมัย เมื่อนำไปเผยแผ่ลงในยูทูป ซึ่งเป็นสื่อที่มีคนดูจำนวนมาก สามารถดูย้อนหลัง และดาวน์โหลดเก็บไว้ได้ เครื่องมือสื่อสารและอินเทอร์เน็ตจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น คนที่อยู่ต่างประเทศ สามารถฟังธรรมะผ่านทางอินเทอร์เน็ตได้ จึงทำให้สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปได้ทั่วโลก เป็นต้น

2. กระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ในปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ทำให้การรับทราบข้อมูลของกันและกันระหว่างปัจเจกบุคคล และระหว่างปัจเจกบุคคลกับพหุบุคคล เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว รวมถึงในแง่เศรษฐกิจก็สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการสื่อสารได้มากกว่าการสื่อสารประเภทอื่นๆ การถือกำเนิดขึ้นของระบบออนไลน์ จึงเป็นการปริวรรตการสื่อสารของมนุษย์ครั้งสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงองคาพยพต่างๆ ของมนุษย์ทั่วโลก และเป็นที่แน่นอนด้วยว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิก (พุทธบริษัท) อย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะบรรดาพุทธศาสนิกมีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเพื่อการสื่อสาร ซึ่งการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนสร้างสรรค์ (constructive implement) และส่วนทำลาย (destructive implement) หากไม่มีการคำนึงถึงปทัฏฐาน คือ หลักธรรมวินัยต่างๆ

อีกทั้งผู้ทรงวุฒิได้นำเสนอแนวคิดในกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม โดยเน้นถึงกระบวนการดังต่อไปนี้คือ

1) ผู้ส่งสาร (sender) หรือแหล่งสาร (source) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการส่งสารหรือเป็นแหล่งกำเนิดสารที่เป็นผู้เริ่มต้นส่งสารด้วยการแปลสารนั้นให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นแทนความคิด ในงานวิจัยเรื่องนี้ผู้ส่งสาร ประกอบไปด้วย พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พระไพศาล วิสาโล พุทธทาสภิกขุ พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) พระธรรมมังคลาจารย์ (หลวงพ่อทอง สิริมงฺคโล) และเสถียรธรรมสถาน

คุณสมบัติผู้ส่งสารธรรมที่ดีควรประกอบไปด้วย 1) มีความสามารถ ได้แก่ ความรู้ ความสามารถในข้อมูลข่าวสารหรือเรื่องที่จะสื่อสาร และเรื่องการส่งสารของผู้ส่งสาร รวมทั้งความสามารถในการจัดการควบคุมสถานการณ์ในการสื่อสาร 2) บุคลิกลักษณะ ถ้าผู้ส่งสารมีบุคลิกลักษณะที่ไม่ดี ไม่น่าไว้วางใจ ผู้รับสารก็จะพยายามหลีกเลี่ยงที่จะรับสาร 3) ความสุขุมเยือกเย็น การไม่มีอาการที่แสดงความตื่นเต้นหวาดกลัว สามารถควบคุมความรู้สึกขณะที่ทำการสื่อสาร 4) การเป็นที่ยอมรับทางสังคม การเป็นคนมีชื่อเสียงหรือเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไปนั้น จะทำให้ได้รับความรู้สึกที่ดี ส่วนใหญ่ความเชื่อถือของผู้รับสารก่อนที่จะมีการสื่อสาร เป็นความรู้สึกที่ทำให้ผู้รับสารสนใจในตัวสาร 5) การเป็นคนเปิดเผย เป็นสิ่งที่จะช่วยสร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับผู้รับสาร ทำให้เกิดความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ทราบและเข้าใจวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารได้ง่าย

2) สาร (message) หมายถึง เรื่องราวที่มีความหมาย หรือสิ่งต่างๆ ที่อาจอยู่ในรูปของข้อมูล ความรู้ ความคิด ความต้องการ อารมณ์ ฯลฯ ในงานวิจัยเรื่องนี้ สาร ประกอบไปด้วย ขันธ์ 5 อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ 3 กฎแห่งกรรม พรหมวิหาร 4 อัปปมาท สังคหวัตถุ 4 ฆราวาสธรรม 4 บุญกิริยาวัตถุ 10 สัปปุริสธรรม 7 มรรค 8 และพุทธศาสนสุภาษิต

3) สื่อ หรือช่องทาง (media or channel) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการสื่อสาร หมายถึงสิ่งที่เป็นพาหนะของสาร ทำหน้าที่นำสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารต้องอาศัยสื่อหรือช่องทางทำหน้าที่นำสารไปสู่ผู้รับสาร ในงานวิจัยเรื่องนี้ สื่อ หรือช่องทาง ประกอบไปด้วย เฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์

4) ผู้รับสาร (receiver) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือมวลชนที่รับเรื่องราวข่าวสารจากผู้ส่งสาร และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) ต่อผู้ส่งสาร หรือส่งสารต่อไปถึงผู้รับสารคนอื่นๆ ตามจุดมุ่งหมายของผู้ส่งสาร ในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้รับสาร ประกอบไปด้วย กลุ่ม Generation Z มีอายุอยู่ระหว่าง 6-10 ปี (กลุ่มเด็ก) กลุ่ม Generation Y และ Generation D (Digital) มีอายุระหว่าง 15-30 ปี (วัยรุ่น นักเรียน นักศึกษา และกลุ่มวัยเริ่มทำงาน) กลุ่ม Generation X มีอายุระหว่าง 30-45 ปี (กลุ่มคนวัยทำงาน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักการเมือง นักสื่อสารมวลชน) และกลุ่มทั่วไป

3. รูปแบบสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ประกอบไปด้วยรูปแบบสื่อทัศน์ รูปแบบโสต รูปแบบโสตทัศน์ ที่สำคัญต้องมีองค์ประกอบของรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรม คือ เนื้อหาธรรมะถูกต้อง ถูกใจ

สมสมัยและได้ประโยชน์สำหรับผู้รับสาร มีการนำเสนอที่ตรงเป้าหมาย เข้าใจง่าย ตัวผู้สื่อสารธรรมจำต้องเป็นผู้รู้ดี มีความชำนาญในการเผยแผ่ โดยรูปแบบต้องมีความเชื่อมโยง สัมพันธ์ และดำเนินตามกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม คือ รูปแบบต้องมีเจตนาการสื่อสารพุทธธรรมที่เด่นชัด รูปแบบต้องมีการสื่อสารพุทธธรรมที่โดนใจ ตลอดจนรูปแบบของเนื้อหาการสื่อสารพุทธธรรมต้องโดดเด่น และรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมต้องมีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารพุทธธรรม ซึ่งองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะรูปแบบจะสมบูรณ์หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ท้ายที่สุดต้องมีการประเมินตรวจสอบรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมด้วยการตรวจสอบจากความมั่นคง และความคงอยู่ของเฟซบุ๊ก ยูทูป เว็บไซต์ และทำการประเมินด้วยการตรวจสอบการกดไลค์ (Like) อย่างน้อย 2 ปีขึ้นไป และการแบ่งปัน (Share) เป็นต้น

การอภิปรายผล

ในปัจจุบันการใช้สื่อออนไลน์กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ทำให้การรับทราบข้อมูลของกันและกันระหว่างปัจเจกบุคคล และระหว่างปัจเจกบุคคลกับพหุบุคคลเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว รวมถึงในแง่เศรษฐกิจก็สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายในการสื่อสารได้มากกว่าการสื่อสารประเภทอื่นๆ การถือกำเนิดขึ้นของระบบออนไลน์จึงเป็นการปริวรรตการสื่อสารของมนุษย์ครั้งสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงองคาพยพต่างๆ ของมนุษย์ทั่วโลก และเป็นที่แน่นอนด้วยว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนาและพุทธศาสนิก (พุทธบริษัท) อย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะบรรดาพุทธศาสนิกมีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเพื่อการสื่อสาร ซึ่งการใช้เครื่องมือเหล่านี้มีทั้งส่วนสร้างสรรค์ (constructive implement) และส่วนทำลาย (destructive implement) หากไม่มีการคำนึงถึงปทัฏฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง ภาพยนตร์: สื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ศาสนา (วสุ ศักดินันท์, 2551) ที่ได้ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับสื่อภาพยนตร์กับการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งถือเป็นสื่อสมัยใหม่ที่ผู้รับชมได้รับประโยชน์ในการชมหลายด้านและในปัจจุบันคนส่วนใหญ่ก็หันมาสนใจชมภาพยนตร์กันมากขึ้น เนื่องจากมีเนื้อหาสาระและเรื่องราวแปลกใหม่เพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต โดยสื่อที่ได้รับความนิยมจากผู้ชมภาพยนตร์ส่วนใหญ่เป็นสื่อวีซีดี ดีวีดี และสื่อจากโรงภาพยนตร์ ภาพยนตร์จึงเป็นสื่อสมัยใหม่ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าผู้ที่นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารไปใช้งานก็จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการที่จะรับฟังข้อมูลข่าวสาร ซึ่งในปัจจุบันโดยเฉพาะระยะไม่กี่ปีมานี้ เมื่อมีกรณีความขัดแย้งเกิดขึ้น ในเรื่องที่เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร หรือเกิดประเด็นที่ว่าควรจะเชื่อใคร หรือเชื่อสิ่งใด เพราะสื่อใหม่ๆ มีช่องทางที่จะส่ง “สาร” ต่างๆ ให้ถึงตัวผู้รับสารได้ตลอดเวลา อีกทั้งสื่อต่างๆ ดังกล่าว ยังเพิ่มปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ ในยุคดิจิทัลแห่งข่าวสารนี้ แต่ในขณะเดียวกัน กระบวนการ “รับรู้” ของผู้รับสารอาจจะยังไม่ได้รับการปรับให้เท่าทันในการพิจารณาตีความจากสารต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างทันท่วงที ดังนั้นเราจึงควรมีโอกาสได้ใช้ “กาลามสูตร” เป็นหลักพิจารณาการรับข่าวสารในยุคดิจิทัลนี้ได้อย่าง “รู้เท่าทัน” ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศจากสื่ออินเทอร์เน็ตของนักศึกษาระดับปริญญาตรี (ณัฐนันท์ ศิริเจริญ, 2557) ที่ได้กล่าวไว้ว่า จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก จะเห็นได้ว่าสื่ออินเทอร์เน็ตมีอิทธิพลต่อการรับรู้ ความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนที่ยังขาดวุฒิภาวะ ขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์เนื้อหาที่มากับสื่ออย่างเหมาะสม ยังขาดทักษะในการอ่านและเขียนสื่อ ซึ่งหมายถึงการวิเคราะห์และผลิตสื่อด้วยวิจารณญาณของตนเอง หากไม่สามารถอ่านและเขียนสื่อได้อย่างเหมาะสมแล้วก็มีโอกาสที่จะตกเป็นเหยื่อของการปลูกฝังความคิดความเชื่อตามที่สื่อนำเสนอ แม้ว่าจะมีความสามารถทางวิชาการในระดับดีก็ตาม

การส่งต่อข้อมูลข่าวสารแบบ Word-of-mouth หรือ “ปากต่อปาก” และข้อมูลที่มีการส่งต่อกันทางออนไลน์จากเพื่อน ครอบครัว หรือบุคคลใกล้ชิดนั้นเป็นกลวิธีในการเผยแพร่ข้อมูลที่ทรงอิทธิพลและก่อให้เกิดความไว้วางใจต่อผู้รับสารเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้รับสารจะเกิดความรู้สึกว่าผู้ให้ข้อมูลข่าวสารไม่ได้รับประโยชน์จากการนำเสนอข้อมูล

ข่าวสารนั้นๆ จึงไม่น่าแปลกใจที่คนส่วนใหญ่เลือกที่จะให้น้ำหนักกับข้อมูลจากบุคคลเหล่านี้ ซึ่งเป็นบุคคลที่ตนเองรู้จัก สนิทสนม คุ้นเคย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีที่ทันสมัยในการสอนให้เราฝึกการไตร่ตรองด้วยสติ โดยลำดับด้วยตนเอง ในการที่จะเชื่อถือในข่าวสารเหล่านั้น นอกจากนี้เมื่อคนเรามีความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ในแง่ใดแง่หนึ่งแล้ว ก็มักชอบค้นหาข้อมูลมาสนับสนุนความคิดเห็นของตนเพียงอย่างเดียว และเลือกที่จะไม่เปิดรับฟังข้อมูลข่าวสารที่ขัดแย้งกับความเชื่อของตนเองและในขณะเดียวกันก็จะหาข้อมูลมาสนับสนุนสมมติฐานของตนเองว่าถูกต้อง ซึ่งพระพุทธเจ้าจะทรงสอนเรื่องความเชื่อเพื่อไม่ให้เราเกิดความหลง นั่นก็คือ ความมีสติเพื่อที่จะพิจารณาว่าข่าวสารข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือเพียงใด เพราะลักษณะดังกล่าวนี้เป็นอันตรายต่อการตัดสินใจ และมีผลต่อพฤติกรรมของเราเป็นอย่างมาก หากเรามีอคติในการยืนยันความเชื่อของตน โดยปักใจเชื่อว่าสิ่งที่เราเชื่อเท่านั้นคือสิ่งที่ถูกต้อง เราจะค้นหาเฉพาะข้อมูลที่สนับสนุนความคิดดังกล่าว แม้จะมีข้อมูลจากแหล่งที่น่าเชื่อถือว่าการกระทำนั้นอาจส่งผลเสียก็ตาม แต่เมื่อเราไม่เปิดรับหรือเชื่อถือข้อมูลดังกล่าวเลย ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจะมีมากน้อยเพียงใด พระพุทธองค์สอนให้เราพิจารณาอย่ายึดถือถ้อยคำที่ได้ยินมา แม้จะมาจากครู อาจารย์ อย่ายึดถือว่าเป็นความจริงเสมอไป ดังนั้นการเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่ดีที่สุด คือการเปิดรับข้อมูลข่าวสารให้รอบด้าน พยายามลดอคติที่เกิดขึ้นในใจ รับฟังข้อมูลข่าวสารด้วยสติ และไม่ใช้อารมณ์ในการประเมินข้อมูล พิจารณาพึงรู้ด้วยตนเอง โดยฝึกตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ เมื่อใดที่ปราศจากธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อไม่หลง มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงรู้ได้ด้วยตนเอง เมื่อเจอข้อมูลใหม่ควรจะมีวิธีพิจารณาอย่างไรนั่นเอง เชื่อโดยใช้ปัญญาเหมือนอย่างที่เหล่ากาลามชนทั้งหลายได้สดับรับฟังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีความสอดคล้องกับงานวิจัย เรื่อง ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน (พระบุญโชค ชยธมฺโม, 2548) ได้นำเสนอไว้ว่า รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1. รูปแบบการใช้สื่อบุคคล ได้แก่ ตัวท่านอันเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญในการทำให้ผู้อื่นได้รับสาร และสาร คือ พระธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การให้โอวาท และการกล่าวสัมโมทนียกถา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอ 5 วิธี คือ (1) นำเสนอโดยตรง (2) นำเสนอโดยการเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย (3) นำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง (4) นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ (5) นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม โคลง คำกลอนประกอบ 2. รูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ 3. รูปแบบการใช้สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การสร้างวัตถุมงคล บทความ

ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วโลกภายใต้บริบทและแนวโน้มของประชากรโลกที่จะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องผ่านเครื่องมือต่างๆ ทั้งคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ดังนั้น ประเทศไทยควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศให้เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาโลก แต่การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่เป็นการบิดเบือนพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎก

บทสรุป

จากการศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ทำให้เนื้อหาสารธรรมเผยแพร่ไปทั่วโลก ปัจจุบันเฟซบุ๊กมีผู้ใช้งานเป็นจำนวนมาก การบรรยายธรรมสามารถเข้าถึงผู้ชมได้มาก และข่าวสารยังกระจายไปอย่างรวดเร็วกว้างไกล สำหรับยูทูป มีภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียง สามารถดึงดูดให้ผู้ชมมาสนใจในการบรรยายธรรมได้ ส่วนเว็บไซต์ ซึ่งเป็นคลังข้อมูลขนาดใหญ่ รวบรวมข้อธรรมได้มาก มีบอร์ดแลกเปลี่ยนพูดคุยสนทนา เสวนาธรรมด้วยการเชื่อมโยงกันในเว็บไซต์ ไม่ว่าจะเป็นการเข้าใช้ด้วยการค้นหาจากกูเกิล (google) การเข้าผ่านหน้าเว็บไซต์โดยตรงถือเป็นอีกทางเลือกที่น่าสนใจ เป็นเวทีสาธารณะ ไม่มีขอบเขตและข้อจำกัดในการถาม-ตอบ ผู้ถามและผู้ตอบต่างเป็นอิสระต่อกัน ไม่ต้องรู้จักกันก็สามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนซึ่งมีความสนใจในสื่อออนไลน์ และกลุ่มคนที่ไม่สามารถเขาหาหลักธรรมได้ด้วยข้อจำกัดด้านเวลา และสถานที่ สื่อออนไลน์จะทำให้คนกลุ่มนี้มีโอกาสเข้าถึงหลักธรรมได้อย่างสะดวกรวดเร็ว สามารถศึกษาได้ด้วยตนเองโดยอาศัยการกระจายและการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันอย่างหลากหลาย ทำให้พุทธธรรมเข้าถึงคนทั่วทั้งโลก ไม่เฉพาะแต่ในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น

รูปแบบที่เหมาะสม คือ ถ้าต้องการสื่อที่มีรูปแบบกะทัดรัด รวดเร็ว ควรใช้เฟซบุ๊ก ถ้าต้องการสื่อที่เป็นวิชาการ มีเนื้อหาครบถ้วน ควรใช้เว็บไซต์ ถ้ามุ่งกลุ่มที่สนใจจริง ต้องการสีสัน ควรใช้ยูทูป โดยรูปแบบขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมาย ความเหมาะสมของวัย แล้วตามด้วยกระบวนการ หรือรูปแบบการอบรม หรือวัตถุประสงค์ของผู้จัดโครงการว่าต้องการปลูกฝังคุณธรรมในด้านใดเป็นพิเศษ จึงจัดกระบวนการอบรมให้ตรงความต้องการของโครงการ

ดังนั้น รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยมีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในรูปแบบของบทความ ธรรมบรรยาย การสนทนาธรรม การเสวนาธรรม การตอบปัญหาธรรม โดยใช้ช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ในการนำเสนอผ่าน 3 ช่องทาง ได้แก่ เฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์ ขยายและเผยแผ่กว้างขวางออกไป ทำให้แพร่หลายเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน หรืองานในหน้าที่ของพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนตามสถานที่ต่างๆ ในหลายรูปแบบ เป็นการสื่อสารเพื่อการพัฒนาบุคคลทางด้านจิตใจให้มีความเคารพเลื่อมใสในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลก ประสานสังคมให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ โดยการใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมให้มีความเป็นธรรมในสังคม ซึ่งพุทธธรรมเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ที่มีความสำคัญต่อความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าของสังคมในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารูปแบบและกระบวนการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย มีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. รูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ที่ปรากฏในเฟซบุ๊ก ยูทูป และเว็บไซต์ ควรมีเชิงอรรถของเอกสาร มีแหล่งที่อ้างอิงของพุทธวจนะนั้นๆ และที่สำคัญที่สุดควรระบุว่ามาจากพระไตรปิฎกเล่มใด เพื่อความเลื่อมใสศรัทธา และง่ายต่อการสืบค้นข้อมูลสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาหลักธรรมอย่างละเอียดลึกซึ้ง

2. ผู้ดูแลเว็บไซต์หรือเว็บเพจ ควรประกอบไปด้วยบุคคลอย่างน้อย 2 ท่านขึ้นไป โดยแต่ละท่านควรจะเป็นผู้รู้ในเรื่องพระพุทธศาสนา เช่น ด้านการปฏิบัติธรรม ด้านความรู้วิชาการ ด้านพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งผู้ดูแลควรมีความรู้เฉพาะทางหรือเอตทัคคะในเรื่องนั้นๆ หรือถ้ามีความรู้ทุกเรื่องยิ่งดีเป็นอย่างมาก เพราะกลุ่มบุคคลที่เข้ามาศึกษาข้อมูลเว็บไซต์หรือเว็บเพจส่วนใหญ่จะใช้เวลากับการศึกษาหรือการทำงาน จึงใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อผ่อนคลายจากความเหนื่อยล้า และความเครียดที่สะสมมาทั้งวัน และต้องการได้รับการแนะนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสมที่สุด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์ในสังคมไทยกับสังคมตะวันตก

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการสื่อสารพุทธธรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระสงฆ์กรณีศึกษาหลวงพ่อพุทธทาสภิกขุกับพระราชธรรมนิเทศ (พยอม กัลยาโณ)

เอกสารอ้างอิง

ณัฐนันท์ ศิริเจริญ. 2557. **การสื่อสารเพื่อการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศจากสื่ออินเทอร์เน็ตของนักศึกษาระดับปริญญาตรี.** ดุษฎีนิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

พระจักรพงศ์ วิสุทฺธสีโล. 2542. **การใช้เทคโนโลยีกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: บริษัทธีระฟิล์ม และไซเท็กซ์ จำกัด.

พระธรรมโกศาจารย์. 2548. **การเผยแผ่เชิงรุก.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระบุญโชค ชยธมฺโม. 2548. **ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน.** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. 2549. **ศึกษาบทบาทการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธา ธิบดี (วีระ ภทฺทจารี).** วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วสุ ศักดินันท์. 2551. **ภาพยนตร์: สื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ศาสนา.** สารนิพนธ์ ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนศึกษา) วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

THE DEVELOPMENT OF THE MODEL IN HEALTH PROMOTION TO THE SENIOR CITIZENS BY THE LOCAL WISDOM AND COMMUNITY PARTICIPATION OF BANKLANG MUNICIPALITY, BANKLANG SUBDISTRICT, SANPATONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

มุจลินท์ แปงศิริ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

THE DEVELOPMENT OF THE MODEL IN HEALTH PROMOTION TO THE SENIOR CITIZENS BY THE LOCAL WISDOM AND COMMUNITY PARTICIPATION OF BANKLANG MUNICIPALITY, BANKLANG SUBDISTRICT, SANPATONG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE

มุจลินท์ แปงศิริ
ภาควิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจ กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาการดูแลสุขภาพตนเอง ได้แก่ ตัวแทนผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 66 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้านบริบทชุมชน ประกอบด้วย แผนที่ชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ ได้แก่ แบบบันทึกการประชุม แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกการสังเกต แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยหาความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการดำเนินงาน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ และการมีส่วนร่วมชุมชน พบว่า ผู้สูงอายุมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการดำเนินงาน การรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมมีส่วนให้ผู้สูงอายุเกิดความตระหนักในปัญหาสุขภาพ สามารถวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา เกิดพลังอำนาจในตนเองอันจะนำไปสู่การมีสุขภาพดีและมีชีวิตยืนยาวต่อไป

การพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุตามกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจ โดยรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยของคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้พลังอำนาจของตนเอง และพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุหลังการดำเนินงานเพิ่มขึ้นสูงกว่าก่อนการดำเนินงานในทุกด้าน ซึ่งสรุปได้ว่ากิจกรรมที่ดำเนินงานนี้สามารถช่วยสร้างเสริมพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองได้ดีขึ้น
คำสำคัญ: การสร้างเสริมสุขภาพ ผู้สูงอายุ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน

ABSTRACT

This was an action research for the development of the model in health promotion to the senior citizens by the local wisdom and community participation of Banklang municipality, Banklang subdistrict, Sanpatong district, Chiang Mai province by the empowerment process. The number of people in this research was the senior citizens in Banklang municipality, Sanpatong 66 attended development procedure for research.

The data collection tools for an assortment the community were included community map, community history and in-depth interview. The Tools in this research were the empowerment process, meeting and group conversations recorded the observation, questionnaire and in-depth interview. The quantitative data were statistically analyzed for a frequency, mean, standard deviation and compared the mean of the data before and after the activities. The qualitative data were analyzed for the content analysis method.

Results of the study revealed that the empowerment and community involvement were help to build the power and health in the aged community. They were realized and awarded to the health problem. The age community would come across to seek and solve the problems. This process would bring good health and the ability of long life.

The development of self-care behaviors of the elderly people by the empowerment process shown that the average of all process were observed at a high level. The average of self-esteem to recognize the power of their own and self-care behaviors of the elderly behind the empowerment was higher than before the operation on all sides. It can be concluded that this activity could help empower older people had better self-care behaviors.
Keywords: Health Promotion, Senior Citizens, Local Wisdom, Community Participation

บทนำ

ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานด้านสาธารณสุขในประเทศไทยที่ผ่านมา มีผลทำให้อัตราการตายของประชากรลดลง และผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น จากสัดส่วนผู้สูงอายุในปี พ.ศ.2533 ซึ่งมีผู้สูงอายุร้อยละ 6.1 ในปี พ.ศ.2543 มีผู้สูงอายุร้อยละ 8.6 ในปี พ.ศ.2552 มีผู้สูงอายุร้อยละ 10.5 ของประชากรทั้งประเทศ จนถึงในปี พ.ศ.2568 คาดว่าจะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 15.7 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2552) โดยปัจจุบันผู้สูงอายุไทยมีจำนวน 6.6 ล้านคน อายุขัยเฉลี่ยที่อายุ 60 ปี สำหรับผู้ชายเท่ากับ 67.9 ปี ผู้หญิงเท่ากับ 75.0 ปี ซึ่งจากการที่จำนวนประชากรสูงอายุเพิ่มมากขึ้น และอายุขัยเฉลี่ยยืนยาวมากขึ้นอาจส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม เศรษฐกิจได้ รวมทั้งวัยสูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกาย จิตใจ สังคม อาจนำมาซึ่งภาวะเสี่ยงและปัญหาด้านสุขภาพ รวมทั้งพบว่าผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพในหลายๆ ระบบมากกว่าวัยอื่น

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกายของผู้สูงอายุที่เป็นไปในทางเสื่อมสมรรถภาพ การทำงานของอวัยวะต่างๆ ลดลง ทำให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพจากการศึกษาภาวะเจ็บป่วยของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีโอกาสเกิดโรคมากกว่าวัยอื่นถึง 4 เท่า และผู้สูงอายุร้อยละ 40 เป็นโรคเรื้อรังอย่างน้อย 1 โรค ดังนั้นการชะลอความเสื่อมของผู้สูงอายุโดยการสร้างเสริมสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีเรี่ยวแรง ทำสิ่งที่ต้องการ พึ่งตนเองได้ และมองโลกในแง่ดีตรงต่อความเป็นจริง นอกจากนี้ปัญหาของการเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่อยู่ในวัยต้องพึ่งพิง (Dependency population) จำเป็นที่จะต้องดูแลให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี ได้แก่ การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาสุขภาพจิต และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อการมีครอบครัวมีสุข ไม่เป็นภาระของลูกหลานในการดูแล ตลอดไปถึงการเอาใจใส่การดูแลของเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้เกี่ยวข้องในการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุที่เหมาะสมและตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ

การดำเนินงานสาธารณสุขของประเทศไทยตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการดูแลตนเองที่ต่อเนื่องไปจนถึงการเริ่มต้นให้มีการพัฒนาคุณภาพที่ดีของประชาชน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้เริ่มมีการมุ่งเน้นพัฒนาคน และเริ่มมีโครงการและมาตรการด้านผู้สูงอายุ ต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้เริ่มเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การปรับระบบบริการสาธารณสุขซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน ให้เกิดโครงสร้างความเข้มแข็งด้านสุขภาพของประชาชนในแต่ละขั้นพื้นฐานให้มีสุขภาพดี สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและพอประมาณอย่างมีเหตุผล สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกัน และรู้เท่าทันโลก อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญา การเรียนรู้สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคมที่มีความสมานฉันท์ เอื้ออาทรต่อกันอันจะเป็นรากฐานการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณธรรมและยั่งยืน สำหรับกระทรวงสาธารณสุขได้มีการปรับเปลี่ยนบทบาทการทำงานและพัฒนาสุขภาพภายใต้การรักษา การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสภาพ โดยเน้นเรื่องการสร้างเสริมสุขภาพ การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) และการมีส่วนร่วมของชุมชนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เพื่อเป็นการเสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็งด้านครอบครัว เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ในเขตพื้นที่รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีเครือข่ายบริการปฐมภูมิที่รับผิดชอบร่วมกัน คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านสันห่าว โดยมีประชากรทั้งหมด 3,941 คน แบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน มีผู้สูงอายุจำนวน 706 คน เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ 636 คน จากข้อมูลการประเมินความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยใช้ดัชนีบาร์เธลเอดีแอล (Barthel ADL index) ผู้สูงอายุในปี 2556 จำนวน 636 คน ได้รับการตรวจสุขภาพจำนวน 591 คน ร้อยละ 83.71 โดยประเมินแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุติดสังคม กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน กลุ่มผู้สูงอายุติดเตียง พบสภาวะสุขภาพต่างๆ ได้แก่ ป่วยด้วยโรคความดันโลหิตสูง ร้อยละ 36.95 ป่วยด้วยโรคเบาหวาน ร้อยละ 13.36 โรคหัวใจ ร้อยละ 4.87 และผู้สูงอายุที่เป็นอัมพาต อัมพฤกษ์ ร้อยละ 2.99 โดยจากสถานการณ์การเจ็บป่วยดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ

เพราะสภาวะของการเจ็บป่วยอาจนำมาซึ่งปัญหาของภาวะซึมเศร้า รู้สึกไร้ค่าในผู้สูงอายุได้ โดยการดูแลปัญหาต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นนั้น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลสันห่าว ซึ่งเป็นหน่วยงานปฐมภูมิที่รับผิดชอบผู้สูงอายุในพื้นที่ได้จัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ คือ การตรวจสุขภาพประจำปี การจัดประชุมกรรมการผู้สูงอายุปีละ 4 ครั้ง เพื่อวางแผนการดูแลในระยะยาว กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเฉพาะโรคโดยทีมสุขภาพ การจัดการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาทุกวันพระและประเพณี และการรวมกลุ่มออกกำลังกายโดยการรำฟ้อนเจิงและรำวงมาตรฐาน โดยการปฏิบัติส่วนใหญ่ยังคงเน้นที่ผู้นำสามารถเป็นต้นแบบสุขภาพในผู้สูงอายุ แต่จากการติดตามเยี่ยมบ้าน ยังคงพบปัญหาว่าผู้สูงอายุบางรายขาดผู้ดูแล มีปัญหาทางเศรษฐกิจ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพในการดูแลตนเอง ขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวข้างต้น แต่ด้วยศักยภาพของผู้สูงอายุที่ได้ผ่านการอบรมที่เป็นแกนนำที่สามารถทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานการศึกษา อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในเขตตำบล และมีการประสานงานของชมรมผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการพัฒนาศักยภาพการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) จากการประยุกต์แนวคิดการเสริมพลังอำนาจ ร่วมกับการมีส่วนร่วมของชุมชนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) เพื่อให้ผู้สูงอายุเพิ่มพูนความสามารถในการดูแลตนเอง มองเห็นคุณค่าในตนเอง มีการรับรู้พลังอำนาจในการดูแลตนเองให้สามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการดูแลสุขภาพของตนเองและผู้อื่นได้ ช่วยให้มีพฤติกรรมการดูแลตนเองได้ดีขึ้น และการที่ได้สร้างเสริมพลังอำนาจต่อตัวผู้สูงอายุโดยตรงนั้น มิใช่กระทำต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ โดยอ้อม จะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและต่อเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษารูปแบบการพัฒนาและเสริมสร้างพลังอำนาจ การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ครอบครัว และชุมชนโดยบูรณาการร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ
2. เพื่อให้ได้รูปแบบการดูแลตนเอง และการสร้างเสริมสุขภาพของตนเองในระยะยาวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการดูแลผู้สูงอายุ ทฤษฎีการสร้างเสริมพลังอำนาจ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมชุมชนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้สูงอายุในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จาก 5 หมู่บ้าน จำนวน 709 คน ทำการคัดเลือกตัวแทนผู้สูงอายุทั้ง 5 หมู่บ้าน โดยจะต้องเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ได้ผู้สูงอายุจำนวน 66 คน

กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ได้แก่

1. ผู้ดูแลผู้สูงอายุ แกนนำชุมชน ชมรมผู้สูงอายุ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 16 คน
2. ครูและนักเรียนโรงเรียนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ (โรงเรียนวัดบ้านใหม่สามหลัง และโรงเรียนบ้านท่ากาน) จำนวน 52 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ชุดที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ศึกษาบริบทของชุมชน ประกอบด้วย

1. แบบบันทึกสภาพทางภูมิศาสตร์ คุณลักษณะทางประชากร วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม
2. แบบสัมภาษณ์สถานะสุขภาพของผู้สูงอายุ

ชุดที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการวินิจฉัยปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ แบบบันทึกการประชุมประชาคม หรือเวทีชุมชน
2. ขั้นตอนการวางแผนงานปฏิบัติงาน ได้แก่ บันทึกการประชุม
3. ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติงาน โดยประยุกต์ใช้การสร้างเสริมพลังอำนาจ 5 ขั้นตอน ได้แก่ บันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม
4. ขั้นตอนการประเมินผล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกประจำวันของคณะผู้วิจัย
5. ขั้นตอนการปรับปรุงผลที่ได้จากการปฏิบัติ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกประจำวันของคณะผู้วิจัย

ชุดที่ 3 เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลด้านผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจในการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามการเห็นคุณค่าของตนเอง ได้แก่ การยอมรับนับถือตนเอง และความเชื่อมั่นในตนเอง
2. แบบสอบถามการรับรู้พลังอำนาจของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความสามารถควบคุมหรือจัดการสถานการณ์ได้ ความพึงพอใจในความสามารถของตนเอง การพัฒนาตนเอง การมีเป้าหมายและมีความหมายในชีวิตตนเอง
3. แบบสอบถามพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านจิตวิญญาณ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บข้อมูลบริบทชุมชน โดยการสัมภาษณ์ และศึกษารวบรวมจากเอกสารการวินิจฉัยชุมชน 7 ชนิด
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ตามกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ เพื่อพัฒนารูปแบบการดูแลตนเอง มี 5 ขั้นตอน ได้แก่

- ขั้นตอนการวินิจฉัยปัญหาของผู้สูงอายุในชุมชน โดยบันทึกการประชุมประชาคม หรือเวทีชุมชนและสอบถามผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ ในชุมชน
- ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติงาน โดยการจดบันทึกการประชุม
- ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติงาน โดยประยุกต์ใช้การสร้างเสริมพลังอำนาจ ใช้การสนทนากลุ่ม และบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ขณะสนทนาจะมีผู้ร่วมวิจัยทำการจดบันทึกอย่างละเอียด
- ขั้นตอนการประเมินผล โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก
- ขั้นตอนการปรับปรุงผลที่ได้จากการปฏิบัติ โดยการบันทึกการสนทนากลุ่ม การจดบันทึก และสังเกตการมีส่วนร่วม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจในการพัฒนาสุขภาพผู้สูงอายุ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลด้านบริบทชุมชน ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ข้อมูลบริบทของชุมชน ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสร้างเสริมพลังอำนาจ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา สำหรับข้อมูลสถานะสุขภาพผู้สูงอายุใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และหาค่าความถี่

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวินิจฉัยปัญหาของผู้สูงอายุ การวางแผนปฏิบัติงาน การลงมือปฏิบัติงานโดยประยุกต์ใช้การสร้างเสริมพลังอำนาจ การประเมินผล และการปรับปรุงการเรียนรู้ ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลผลลัพธ์จากกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจผู้สูงอายุ ได้แก่ ข้อมูลด้านการเห็นคุณค่าของตนเองของผู้สูงอายุ ข้อมูลด้านการรับรู้พลังอำนาจตนเองของผู้สูงอายุ ข้อมูลพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ วิเคราะห์ด้วยการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์บริบทและความเป็นมาของชุมชน

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง มีอาณาเขตความรับผิดชอบทั้งหมด 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านปวงสนุก (บางส่วน) หมู่ที่ 5 บ้านท่ากาน หมู่ที่ 7 บ้านสันห่าว หมู่ที่ 8 บ้านใหม่สามหลัง และหมู่ที่ 10 บ้านสันกอเก็ต โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสันห่าวรับผิดชอบดูแลด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน มีจำนวนประชากรทั้งหมด 3,941 คน แยกเป็นประชากรชายจำนวน 1,846 คน ประชากรหญิง 2,095 คน สำหรับกลุ่มประชากรมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชนอายุตั้งแต่ 5 ปีถึง 29 ปี จำนวน 1,576 คน ส่วนกลุ่มที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด ได้แก่ กลุ่มเด็กเล็ก จำนวน 669 คน กลุ่มประชากรผู้สูงอายุ มีจำนวน 709 คน คัดเลือกเป็นตัวแทนผู้สูงอายุร่วมกิจกรรมจำนวน 66 คน ประชากรส่วนใหญ่จะพูดภาษายอง นับถือศาสนาพุทธ แต่ละหมู่บ้านมีวัดประจำทุกหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาในวันสำคัญต่างๆ ความสัมพันธ์ของประชากรเป็นแบบเครือญาติ ลูกหลานส่วนใหญ่เคารพนับถือผู้สูงอายุ และมักให้ความช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุอย่างเต็มใจ

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง มีกลุ่มองค์กรต่างๆ ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ช่วยให้การดำเนินงานสร้างเสริมพลังอำนาจ และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

ตอนที่ 2 กระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจ โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ

ในการเสริมสร้างพลังอำนาจในการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการศึกษาเพื่อเพิ่มพลังอำนาจในการทำกิจกรรมกับกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อให้สามารถดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลตนเองให้มีพลังความสามารถในการระบุปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุ และความเป็นมาของปัญหา พร้อมทั้งหาแนวทางการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ตลอดจนสามารถจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ที่นำไปปฏิบัติได้ต่อไป โดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพที่วิเคราะห์ได้จากขั้นตอนที่ 1 และมีรูปแบบการสร้างเสริมพลังอำนาจ 3 ประการคือ

1. การสร้างความตระหนักในการดูแลตนเอง โดยการสร้างเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง ผู้วิจัยร่วมกับทีมวิทยากร และกลุ่มผู้ร่วมประชุม ซึ่งประกอบด้วย ผู้สูงอายุ 66 คน ร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการโรงเรียนในเขตรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้รับผิดชอบงานผู้สูงอายุ โดยที่ประชุมได้เสนอปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุที่ตนเองประสบมาเล่าให้เพื่อนๆ ฟัง และระบุว่าเป็นปัญหาจากสาเหตุใด มีการซักถามแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน แล้วกลุ่มช่วยกันสรุปวิเคราะห์หาสาเหตุและความเป็นมาของปัญหา ทำความเข้าใจปัญหาร่วมกัน

หัวข้อที่วิทยากรได้ให้ความรู้เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจ ได้แก่ โภชนาการท้องถิ่น จิตบำบัดท้องถิ่น และอารมณ์เสริมความสุข เมื่อผู้สูงอายุได้รับฟังการบรรยายแล้ว ผู้วิจัยจะสรุปการประชุมโดยการอภิปรายสั้นๆ ให้ผู้สูงอายุเข้าใจในภาพรวม รวมทั้งมีการบันทึกเป็นเอกสารและภาพถ่าย

2. การสร้างเสริมพลังอำนาจในการดูแลสุขภาพตนเอง

2.1 การพัฒนาการเห็นคุณค่าตนเอง และการพัฒนาการรับรู้ในความสามารถของตนเอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการด้วยตนเองโดยใช้เทคนิคการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยให้ผู้สูงอายุที่เข้าประชุมกลุ่มได้เสนอปัญหาสุขภาพที่ตนเองประสบมาเล่าให้เพื่อนๆ ฟัง โดยหมุนเวียนให้พูดคุยกันทุกคนจนครบแล้วระบุปัญหาว่าเกิดจากสิ่งใด เปิดโอกาสให้ผู้อื่นซักถามและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามให้กลุ่มตอบและช่วยกันวิเคราะห์ หลังจากนั้นให้กลุ่มช่วยกันสรุปวิเคราะห์หาสาเหตุและความเป็นมาของปัญหา ซักถามโต้แย้ง และทำความเข้าใจปัญหาร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน พบว่า ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพของตนเองได้ ความรู้สึกมีคุณค่าต่อบุตรหลาน การเป็นที่พึ่งของบุตรหลานได้ ความภูมิใจในตนเอง การยอมรับในความสามารถของตนเอง และความสำเร็จในการดูแลสุขภาพตนเองให้ผู้ร่วมประชุมทราบ ทำให้ทุกคนเชื่อมั่นในตนเองที่ได้แสดงว่าตนเองมีข้อดีและข้อด้อยอย่างไร จะนำข้อดีของตนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร กิจกรรมนี้ได้สร้างพลังในการดูแลตนเอง และสร้างพลังในการประชุมกลุ่มครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้สรุปการประชุมให้ผู้สูงอายุเข้าใจในภาพรวม อีกทั้งมีการบันทึกเป็นเอกสารและภาพถ่าย

2.2 การสร้างเสริมพลังอำนาจในการพัฒนาพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง โดยการประชุมกลุ่มได้เน้นการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาสุขภาพผู้สูงอายุ ในการประชุมกลุ่มย่อย มีกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นศึกษาร่วมกันเป็นกลุ่ม มีการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ปัญหาในแต่ละด้านล้วนมีผลต่อการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ ดังนี้

ด้านร่างกาย พบว่า อาหารบางอย่างที่ผู้สูงอายุต้องรับประทานโดยที่ลูกหลานซื้อมาจากตลาด ไม่เป็นที่ถูกใจและผู้สูงอายุกลัวจะได้รับสารปนเปื้อนจากภูมิปัญญา พบว่า ผู้สูงอายุแนะนำ สนับสนุนให้รับประทานพืชผักพื้นบ้าน ได้แก่ ตำลึง ชะอม นำมาปรุงตามตำรับพื้นบ้านที่สืบทอดกันมา ผู้ร่วมประชุมกลุ่มเห็นด้วยกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้นๆ เพื่อเป็นต้นแบบแก่บุตรหลาน

ด้านจิตใจ พบว่า มีสาเหตุมาจากบุตรหลานบางท่านไม่เชื่อฟัง ปัญหาความยากจนทำให้บุตรหลานไม่มีเวลาอยู่ดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน ที่ประชุมนำเสนอแนวทางให้ตั้งศูนย์หรือโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกัน ผู้สูงอายุจะได้ร่วมกันดูแลซึ่งกันและกันได้ เช่น กิจกรรมสวดมนต์ร่วมกัน เป็นต้น

ด้านอารมณ์ พบว่า ผู้สูงอายุบางท่านไม่สนใจเรื่องราวใดๆ ของผู้อื่นเลย ที่ประชุมเสนอว่า การเข้าร่วมกลุ่มและรับทราบปัญหาซึ่งกันและกันจะช่วยให้ตระหนักในการดูแลกัน

ด้านสังคม พบว่า ผู้สูงอายุบางท่านไม่มีเวลามาประชุม ไม่เห็นความสำคัญของการเข้าร่วมชมรม ชอบอยู่คนเดียว ไม่ชอบการมาประชุม ที่ประชุมเสนอแนวทางขอความร่วมมือ หรือให้กลุ่มผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน กระตุ้นการทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางศาสนา และเน้นให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพทางภูมิปัญญาของตนเองเมื่อเข้าร่วมกิจกรรม เช่น งานใบตอง งานอาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

ตอนที่ 3 การติดตามและประเมินผล

ภายหลังการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้ติดตามการทดลองปฏิบัติตามรูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า แกนนำกลุ่มได้นำรูปแบบไปจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุในชุมชน ได้แก่ การจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อจัดพื้นที่ในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ในโอกาสต่อไป ด้านการออกกำลังกาย พบว่า มีการออกกำลังกายของผู้สูงอายุโดยการรำวงมาตรฐานที่ศาลาอเนกประสงค์ของแต่ละหมู่บ้านทุกวันตอนเย็น ด้านอาหาร พบว่า มีการเชิญชวนให้ผู้สูงอายุทำอาหารพื้นบ้านมาแลกเปลี่ยนกันรับประทาน เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในกลุ่ม การวิเคราะห์พฤติกรรมการดูแลตนเอง พบว่า ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการดูแลตนเองทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ และด้านสังคม โดยรวมและรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อทำการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยจากผลการดำเนินงานตามกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจก่อนและหลังการดำเนินงาน สรุปได้ตามตารางดังนี้

ตัวแปร	ก่อนการดำเนินงาน		หลังการดำเนินงาน	
	$\overline{X}$	S.D.	$\overline{X}$	S.D.
1. การเห็นคุณค่าในตนเอง	2.69	0.53	2.92	0.58
2. การรับรู้พลังอำนาจของตนเอง	2.77	0.64	2.83	0.55
3. พฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง	2.70	0.55	2.90	0.60
รวม	**2.72**	**0.56**	**2.88**	**0.57**

จากตาราง พบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนการเห็นคุณค่าในตนเอง การรับรู้พลังอำนาจของตนเอง และพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุหลังการดำเนินงานเพิ่มขึ้นสูงกว่าก่อนการดำเนินงานในทุกด้าน ซึ่งสรุปได้ว่ากิจกรรมที่ดำเนินงานนี้สามารถช่วยสร้างเสริมพลังอำนาจให้ผู้สูงอายุมีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองได้ดีขึ้น

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อเสนอแนะในรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน คือ การวิเคราะห์บริบทกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ การติดตามผลการดำเนินงาน จากการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. การวิเคราะห์บริบท ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มแกนนำหมู่บ้าน โดยวิเคราะห์ถึงจุดอ่อนของชุมชน เพื่อจะได้นำข้อมูลที่ได้มาวางแผนร่วมกันในการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้สูงอายุ โดยใช้จุดแข็งดึงศักยภาพของชุมชนออกมา รวมทั้งร่วมกันหาจุดอ่อน จุดบกพร่อง และแนวทางแก้ไข สิ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สมโบว์ ฉัตรดำรง และคณะ (2545) ที่ว่า การใช้กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมสามารถทำให้สมาชิกมีความเข้มแข็งขึ้น

2. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การดำเนินงาน การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพในครั้งนี้มีการดำเนินงานไปพร้อมกับการให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพตนเองอย่างง่าย สามารถช่วยให้ผู้สูงอายุรับรู้ปัญหาไปพร้อมกับการปฏิบัติตนให้เกิดพฤติกรรมที่ดีได้ สอดคล้องกับ คงกฤช ถูกแผน (2548) ที่ว่า การให้ชุมชนรับรู้ข่าวสารพร้อมกับการหาแนวทางกระจายข้อมูลข่าวสารในหมู่บ้าน ช่วยให้ชุมชนมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการดำเนินงานได้ดีขึ้น

3. การสร้างเสริมพลังอำนาจ จะดำเนินงานได้ดีถ้าผู้สูงอายุเข้ามาร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ เพราะผลการดำเนินงานจะส่งผลต่อผู้สูงอายุโดยตรง ทั้งยังส่งผลให้เกิดพลังในการดูแลตนเอง ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความสามารถร่วมคิดร่วมทำตลอดจนแสดงออกถึงความสามารถของตนเอง ผู้สูงอายุจะเกิดพลังของตนเองอย่างไม่รู้ตัว จนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และจะปฏิบัติพฤติกรรมการดูแลตนเองที่ดีออกมา สอดคล้องกับ นันทวดี ปินปันคง (2548) ที่ว่า รูปแบบการสร้างเสริมพลังอำนาจในการค้นพบและยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตนเอง การสร้างความตระหนักและความเชื่อมั่น และการสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมทำให้ผู้ติดเชื้อโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง มีพลังอำนาจในการดูแลตนเองเพิ่มขึ้น

4. การติดตามประเมินผล กระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุควรมีการติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะเพื่อติดตามความต่อเนื่องในการพัฒนาศักยภาพการดูแลตนเองของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่มีความพร้อมต่อการสร้างเสริมพลังอำนาจจะสามารถแนะนำและส่งเสริมผู้อื่นได้ดี ควรกระตุ้นการเป็นผู้นำในการทำกิจกรรม สำหรับผู้สูงอายุที่มีความพร้อมต่อการสร้างเสริมพลังอำนาจแต่อาจไม่สามารถแนะนำและส่งเสริมผู้อื่นได้ ควรกระตุ้นให้มาร่วมกิจกรรมบ่อยๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองให้มากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผลการวิจัยสามารถรับรองได้ว่า การสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการใช้การเสริมสร้างพลังอำนาจ ก่อให้เกิดพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองที่ดีได้ ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการทำงานวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ควรมีการเสริมสร้างพลังอำนาจในการปฏิบัติพฤติกรรมการดูแลตนเองในผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองได้บ้างหรือได้น้อย โดยให้ผู้สูงอายุที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี มีสุขภาพแข็งแรง ให้มาเป็นวิทยากรช่วยเหลือในการประชุมกลุ่มและช่วยแนะนำการปฏิบัติตนและบอกต่อผู้สูงอายุคนอื่นๆ ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างเสริมพลังอำนาจผู้สูงอายุในหลายๆ พื้นที่ และมีความแตกต่างด้านบริบท อันจะนำไปสู่รูปแบบการสร้างเสริมสุขภาพที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นอื่นได้

2.2 ควรนำกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจไปใช้ในการพัฒนาสุขภาพประชาชนกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มผู้พิการ เพื่อให้มีศักยภาพในการดูแลตนเองและไม่เป็นภาระแก่ผู้อื่น

2.3 ควรนำกระบวนการสร้างเสริมพลังอำนาจไปใช้ในการพัฒนาสุขภาพชุมชนด้านอื่นๆ เช่น ด้านการป้องกันโรคติดต่อ โรคติดต่อตามฤดูกาล เช่น โรคไข้หวัดใหญ่ โรคไข้เลือดออก หรือการป้องกันโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ซึ่งจะต้องสร้างพลังอำนาจให้แก่ตัวบุคคลและชุมชนเพื่อให้สามารถดำเนินการเองได้

เอกสารอ้างอิง

คงกฤช ถูกแผน. 2548. **การเสริมสร้างพลังในการเป็นหมู่บ้านสุขภาพดีของบ้านม่วงสามปี อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน.** วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นันทวดี ปินปันคง. 2548. **การสร้างเสริมพลังของผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ ของสำนักงานควบคุมและป้องกันโรคที่ 5.** วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากรมส่งเสริมสุขภาพ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมโบว์ ฉัตรดำรง และคณะ. 2545. **กระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งของ อบต.กันตวัจ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์.** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2552. **สถิติผู้สูงอายุไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย

LEGAL PROBLEMS CONCERNING NATIONAL PARK'S ADMINISTRATIVE MANAGEMENT SYSTEM IN THAILAND

พงษ์ศิริ จิตบาน และพรชัย เลื่อนฉวี

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย

LEGAL PROBLEMS CONCERNING NATIONAL PARK'S ADMINISTRATIVE MANAGEMENT SYSTEM IN THAILAND

พงษ์ศิริ จิตบาน และพรชัย เลื่อนฉวี
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และต่างประเทศ คือ กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี กฎหมายอุทยานแห่งชาติของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติของนิวซีแลนด์ และรัฐบัญญัติอุทยานแห่งชาติของแคนาดา ตลอดจนเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศ และให้สอดคล้องกับแนวคิด หลักการและทฤษฎีทางกฎหมายมหาชน อันได้แก่ ทฤษฎีภารกิจของรัฐ หลักการจัดทำบริการสาธารณะ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น อีกทั้งเพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และสามารถนำมาเป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานของรัฐและพนักงานเจ้าหน้าที่บริหารจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยทางเอกสาร เพื่อให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 อันจะทำให้ประเทศไทยมีกฎหมายที่ทันสมัยต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและการใช้ประโยชน์ของอุทยานแห่งชาติ และมีระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ตลอดจนแก้ปัญหาความขัดแย้งและทำให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายในการควบคุม คุ้มครองและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นการสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย อันจะส่งผลทำให้ทุกภาคส่วนมีจิตสำนึกและรู้หน้าที่ในการหวงแหน คุ้มครองรักษาปกป้องดูแล ฟื้นฟูพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติอันเป็นสมบัติของชาติเพื่อประโยชน์สูงสุดต่อประเทศชาติและประชาชนทุกคน ตลอดจนถึงอนุชนคนรุ่นหลังต่อไป

คำสำคัญ: ระบบการบริหารจัดการ อุทยานแห่งชาติ

Abstract

The objective of this article was to study the legislative measure related to administrative management system of the national park in Thailand according to National Park Act, B.E. 2504 and The Enhancement and Conservation of National Environmental Quality Act, B.E. 2535 and other countries in accordance with Natural Parks Law C.E. 1957 (Japan), Natural Parks Act C.E. 1980 (Republic of Korea), National Park Law C.E. 2011 (Republic of China), National Parks Act C.E. 1980 (New Zealand) and National Parks Act C.E. 1985 (Canada). Moreover, it included studying and analyzing Legal problems concerning national park's administrative management system in Thailand according to National Park Act, B.E. 2504 and The Enhancement and Conservation of National Environmental Quality Act, B.E. 2535, comparing with the National Park in foreign countries mentioned above conforming with fundamental concepts, principles and legal theories of public law in terms of administrative management system in National Park, such as the theory of governmental functions, public services, the principle of public participation, etc. Additionally, this study was for advising on solutions applicable to the national park's administrative management according to National Park Act, B.E. 2504. The aforementioned objectives can be taken as principles and guidelines to governmental sectors and officials in the national park for sustainable administrative management. In consequence, this study was regarded as a documentary research applied to revision of statues in the National Park Act, B.E. 2504, aiming at contemporary adjustment and applicatory for successfully efficient administrative management in the National Park, especially eliminating conflict between government agencies and citizen, which is the main purpose of the law to control and preserve the national resources, and conforming to Constitution of the Kingdom of Thailand. This resulted that all sectors of government officers should realize and be responsible for their duties and worked efficiently. Resources, as the nation treasure, should be restored, preserved for wisely getting the most of it remained to next generation.

Keywords: Administrative Management System, National Park

บทนำ

ในอดีตประเทศไทย ถือว่าเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์และมั่นคงทางด้านทรัพยากรธรรมชาติประเทศหนึ่ง แต่ด้วยอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดความต้องการในการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดเพิ่มมากขึ้น ส่งผลทำให้มีการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าเพื่อยึดถือครอบครองทำประโยชน์และใช้เป็นที่อยู่อาศัย ประกอบกับความเจริญเติบโตทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ก็เป็นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการแสวงหาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อตอบสนองความก้าวหน้าในยุคโลกาภิวัตน์ จึงส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้รัฐบาลไทยในอดีตที่ตระหนักถึงความสำคัญในการสงวนและคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติจึงได้ประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติและตราพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ขึ้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2555)

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่มีการบังคับใช้พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 จนถึงปัจจุบัน (พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504, 2504) ซึ่งได้บังคับใช้อย่างเคร่งครัดมาเป็นระยะเวลานาน แต่ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเครื่องมือ

ทางนโยบายของรัฐที่ประสบความสำเร็จ กล่าวคือ แม้จะมีมาตรการทางกฎหมายที่เข้มงวด พื้นที่อุทยานแห่งชาติก็ยังถูกบุกรุกทำลายเพื่อยึดถือครอบครองเป็นจำนวนมากและทรัพยากรป่าไม้ก็ถูกทำลายลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงขั้นวิกฤติ จึงเห็นได้ว่าปัญหาไม่ได้เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายเพียงประการเดียว เพราะว่ากฎหมายมีบทบัญญัติที่ชัดเจนและมีสภาพบังคับในตัวเองที่จะต้องบังคับใช้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอยู่แล้ว ดังนั้นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้น คือ ระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติที่ไม่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมและไม่มีสภาพบังคับดังเช่นกฎหมาย ตลอดจนนโยบายของรัฐที่ดำเนินการไม่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้บทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้บังคับในการแก้ไขปัญหากลับกลายเป็นการนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น (พัฒน์พงษ์ พงษ์นิกร และสายทิพย์ สุคติพันธ์, 2544) ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้พบเจอปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ทั้งปัญหาข้อกฎหมายและปัญหาข้อเท็จจริง ตลอดจนจากการรับฟังข้อเท็จจริงข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานและประชาชน มีประเด็นปัญหาดังนี้

1. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 มีหลักการสำคัญ คือ การกำหนดที่ดินให้เป็นอุทยานแห่งชาติและการคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ เมื่อมีการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติแล้วจะมีการบังคับใช้กฎหมายให้ครอบคลุมเต็มพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเป็นผืนแผ่นเดียวโดยกฎหมายไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติเพื่อให้เกิดระบบบริหารจัดการในรูปแบบที่เป็นแนวเขต (Zoning) ให้เหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่อันมีความหลากหลายทางชีวภาพ ความแตกต่างกันของระบบนิเวศ หรือกิจกรรมตามนโยบายของรัฐที่จะเกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลาในเขตอุทยานแห่งชาติ ทำให้การบังคับใช้กฎหมายกับเขตอุทยานแห่งชาติมีความล้าสมัยไม่สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ การบริหารจัดการไม่มีประสิทธิภาพเพราะในความหลากหลายแตกต่างกันย่อมจะต้องบริหารจัดการให้แตกต่างกันตามความเหมาะสมของพื้นที่ จะดำเนินการบริหารจัดการในลักษณะเดียวกันไม่ได้ และการไม่กำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติให้ชัดเจนยังส่งผลทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้สิทธิหรือประโยชน์ในเขตอุทยานแห่งชาติระหว่างภาครัฐด้วยกันเองหรือภาครัฐกับภาคประชาชน อย่างไรก็ตามแม้ว่าหน่วยงานจะได้จัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติอันมีเนื้อหาเกี่ยวกับการแบ่งเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติ เช่น เขตบริการ เขตนันทนาการ เขตฟื้นฟูธรรมชาติ เขตสงวนธรรมชาติ เป็นต้น แต่แผนแม่บทดังกล่าวก็ไม่มีสภาพบังคับดังเช่นการบัญญัติไว้ในตัวบทกฎหมายอันจะนำใช้บังคับในการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติได้จริงอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายในการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ คือ ไม่มีการกำหนดขอบเขตหรือกันพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในเขตอุทยานแห่งชาติ การประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติทับซ้อนของพื้นที่ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่หน่วยงานอื่นของรัฐหรือประชาชนจนทำให้ไม่สามารถใช้สิทธิโดยชอบด้วยกฎหมายได้ และยังส่งผลให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ไม่ทราบถึงขอบเขตและเป้าหมายที่ชัดเจนในการบริหารจัดการและไม่สามารถกำหนดมาตรการให้เหมาะสมกับพื้นที่ว่าพื้นที่ใดควรจะดำเนินการอย่างไรหรือใช้มาตรการใดที่จะเหมาะสมกับประเภทของเขตและลักษณะของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ทำให้การคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติไม่ครอบคลุมทั่วถึงทั้งหมดของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติมีความสำคัญต่อการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติและการปฏิบัติภารกิจหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ โดยจะทำให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ได้ทราบถึงขอบเขต ประเภท และลักษณะของพื้นที่อย่างชัดเจนและสามารถดำเนินการบริหารจัดการ ตลอดจนกำหนดมาตรการให้เหมาะสมกับพื้นที่ในแต่ละประเภทของเขตที่ถูกกำหนดไว้ ลดปัญหาความขัดแย้งเกี่ยวกับแนวเขตและขอบเขตของการใช้สิทธิที่สามารถดำเนินกิจกรรมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดทำบริการสาธารณะเพื่อให้เป็นประโยชน์สาธารณะสนองความต้องการของประชาชนทุกคนและยังเป็นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความยั่งยืนอีกทางหนึ่งด้วย

2. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 เป็นกฎหมายที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองและดูแลรักษาตลอดจนการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติทั้งหมดของประเทศ ซึ่งในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติจำเป็นต้องมีแผนงานที่มีสภาพบังคับที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมแต่พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวซึ่งเป็นกฎหมายหลักกลับไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดให้มีแผนงานอุทยานแห่งชาติ (Park Plans) เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางในการนำมาใช้กำหนดมาตรการอันเกี่ยวกับการบริหารจัดการและไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดภารกิจงานอุทยานแห่งชาติ (Park Works) เพื่อใช้บริหารจัดการอุทยานแห่งชาติแต่ละแห่ง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการคุ้มครองและจัดการพื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติเป็นไปตามแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ซึ่งแผนทั้งสองประเภทดังกล่าวไม่อาจถือได้ว่าเป็นแผนงานอุทยานแห่งชาติที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมอันจะมีสภาพบังคับให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ มีหน้าที่จัดทำและปฏิบัติตามแผนงานอุทยานแห่งชาติ จึงทำให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติที่ผ่านมาเป็นไปโดยไม่มีแผนงานอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติที่ผ่านมาไม่ประสบผลสำเร็จ การดำเนินการไม่สอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันและไม่มีแผนงานหลักที่สามารถยึดถือเพื่อใช้บริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นภารกิจของรัฐที่สำคัญยิ่งในด้านการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการคุ้มครองประโยชน์มหาชนหรือประโยชน์สาธารณะ เพราะอุทยานแห่งชาติเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อประโยชน์ของส่วนรวมและของประชาชนทุกคน การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติจึงจำเป็นต้องมีแผนงานอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และมีสภาพบังคับที่สามารถใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลาง ซึ่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดให้มีแผนงานอุทยานแห่งชาติ และไม่มีบทบัญญัติที่รองรับการนำแผนงานอื่นมาใช้ในการกำหนดแผนงานอุทยานแห่งชาติ ทำให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ปฏิบัติการเพื่อคุ้มครองรักษาอุทยานแห่งชาติไม่มีแผนงานอุทยานแห่งชาติเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางที่จะยึดถือเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดมาตรการเพื่อบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ จึงต้องมีการกำหนดให้มีแผนงานอุทยานแห่งชาติและภารกิจงานอุทยานแห่งชาติไว้ในกฎหมายหลักเพื่อให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สามารถดำเนินการให้บรรลุผลตามภารกิจของรัฐและเจตนารมณ์แห่งการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

3. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

ในปัจจุบันประชาชนมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินกิจกรรมของภาครัฐหรือภารกิจของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินกิจกรรมทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีบทบัญญัติรับรองสิทธิชุมชนอันเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย โดยในมาตรา 66 ให้บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม มีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน และมาตรา 67 ให้สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ อีกทั้งในมาตรา 73 ยังได้มีบทบัญญัติถึงหน้าที่ของชนชาวไทยในการพิทักษ์ ป้องกัน และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเห็นได้ว่าการที่กฎหมายสูงสุดของประเทศได้มีบทบัญญัติให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน ก็เพราะว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นสมบัติของแผ่นดิน มิได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด ดังนั้นประชาชนทุกคนย่อมมีสิทธิในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตลอดจนถึงมีหน้าที่ในการคุ้มครองป้องกัน ดูแลรักษา ฟื้นฟูพัฒนาร่วมกันกับภาครัฐเพื่อบูรณาการร่วมนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 เป็นกฎหมายที่มีเจตนารมณ์ในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการให้ประชาชนหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติดังกล่าวมีบทบัญญัติในการให้อำนาจหน่วยงานตรากฎหมายลำดับรองโดยจัดทำเป็นระเบียบที่อธิบดีกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกำหนดโดยอนุมัติของรัฐมนตรี (มาตรา 19) ซึ่งสามารถออกเป็นระเบียบให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการแต่งตั้งให้เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ได้ แต่หน่วยงานก็ไม่ได้ตรากฎหมายลำดับรองนั้น และแม้ว่ากรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชจะได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.) (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2557) ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากแนวคิดให้คนอยู่ร่วมกับป่า โดยที่คนในชุมชนนั้นจะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าและหน่วยงานจะเป็นพี่เลี้ยงให้การสนับสนุน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูผืนป่า และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ อย่างไรก็ตามการดำเนินโครงการดังกล่าวก็ไม่สามารถทำได้ครอบคลุมกับทุกพื้นที่และไม่มีความชัดเจนด้านกฎหมายมารองรับการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงทำให้การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติไม่ประสบผลสำเร็จ

ดังนั้น จะเห็นว่าในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งเป็นภารกิจของรัฐในด้านคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นต้องให้ทุกภาคส่วนมีบทบาทและหน้าที่ร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้ภารกิจของรัฐบรรลุผลสำเร็จ เพราะหากมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีเครื่องมือที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคลากรที่มีความรู้และคุณภาพย่อมบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลดีต่อภาครัฐและภาคประชาชน เมื่อกฎหมายมีข้อจำกัดโดยไม่ได้มีบทบัญญัติมารองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนและให้อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการจำกัดแต่เพียงหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ฝ่ายเดียว ย่อมทำให้ส่งผลเสียต่อการบริหารจัดการที่ไม่ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่และประชาชนมีความเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของภาครัฐฝ่ายเดียว จึงส่งผลทำให้ประชาชนถอยห่างจากความคิดที่จะคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นจึงควรตรากฎหมายลำดับรองโดยออกเป็นระเบียบมารองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติเพื่อให้ประชาชนมีบทบาทและหน้าที่ในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติร่วมกับภาครัฐได้อย่างเป็นธรรมตามกฎหมาย

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และต่างประเทศ คือ กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น[1] รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี[2] กฎหมายอุทยานแห่งชาติของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน)[3] พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติของนิวซีแลนด์[4] และรัฐบัญญัติอุทยานแห่งชาติของแคนาดา[5]

2. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เปรียบเทียบกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศและให้สอดคล้องกับแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายมหาชน

---

[1] กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น (Natural Parks Law C.E. 1957)

[2] รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี (Natural Parks Act C.E. 1980)

[3] กฎหมายอุทยานแห่งชาติของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) (National Park Law C.E. 2011)

[4] พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติของนิวซีแลนด์ (National Parks Act C.E. 1980)

[5] รัฐบัญญัติอุทยานแห่งชาติของแคนาดา (National Parks Act C.E. 1985)

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และสามารถนำมาเป็นหลักการและแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานของรัฐและพนักงานเจ้าหน้าที่บริหารจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยค้นคว้าจากหนังสือ ข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ ตำราทางกฎหมาย เอกสารอ้างอิงทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ข้อความและบทความทางวิชาการของผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย คำพิพากษาของศาล ความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ด้านเนื้อหา คือ บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 และกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศ คือ กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี กฎหมายอุทยานแห่งชาติของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติของนิวซีแลนด์ และรัฐบัญญัติอุทยานแห่งชาติของแคนาดา ตลอดจนกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ปัญหานำมาวางเป็นหลักเกณฑ์ของกฎหมายและการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาประเด็นปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงมีแนวความคิดว่าควรมีมาตรการทางกฎหมาย โดยนำกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศและแนวคิดหลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนมาปรับใช้ เพื่อนำไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหา โดยให้มีการบริหารจัดการที่มีขอบเขตชัดเจนเหมาะสม มีแผนงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชน ดังนี้

1. การกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ โดยมีแนวความคิดว่าเมื่อพื้นที่อุทยานแห่งชาติมีการใช้ในการดำเนินกิจกรรมหลายด้าน ควรจะมีการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติเพื่อรองรับกิจกรรมเหล่านั้น อีกทั้งเกิดปัญหาจากข้อเท็จจริง คือ การประกาศอุทยานแห่งชาติทับซ้อนกับที่ราชพัสดุ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กับ บริษัท อาดังรีสอร์ท จำกัด ซึ่งได้รับอนุญาตจากกรมธนารักษ์) ทำให้หน่วยงานอื่นของรัฐไม่สามารถใช้อำนาจภายใต้กฎหมายของหน่วยงานได้ ต้องอยู่ภายใต้บังคับพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 เมื่อศึกษาพระราชบัญญัติดังกล่าวพบว่า ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติไม่มีการกำหนดประเภท ขอบเขตและลักษณะของพื้นที่เพื่อใช้ในการบริหารจัดการ ตลอดจนถึงการกำหนดมาตรการให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน และเมื่อศึกษากฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศ คือ กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี กฎหมายอุทยานแห่งชาติของสาธารณรัฐจีน (ไต้หวัน) ค้นพบว่า ประเทศดังกล่าวมีการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ กำหนดลักษณะของพื้นที่ กำหนดมาตรการและอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ทำให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจึงควรนำเอาแนวความคิดของกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศ ประกอบกับแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยเสนอให้มีการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ ไว้ในพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 จะทำให้มีมาตรการในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศไทย ที่เหมาะสมกับประเภทของพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีขอบเขตความรับผิดชอบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และสามารถกำหนดลักษณะพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนทำให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยมีแนวความคิดว่าในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติควรมีแผนงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลาง และภารกิจงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นมาตรการในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติแต่ละแห่ง ซึ่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 อันเป็นกฎหมายหลักเพื่อคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ แต่กลับบัญญัติแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 มาตรา 35 และมีการจัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพื่อบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ อย่างไรก็ตามแผนทั้งสองประเภทดังกล่าวไม่อาจนำมาใช้เป็นแผนงานอุทยานแห่งชาติได้ อีกทั้งเกิดปัญหาจากข้อเท็จจริง คือ ปัญหานักท่องเที่ยวล้นอุทยานแห่งชาติจนส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ เมื่อศึกษากฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศ คือ กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติของนิวซีแลนด์ ค้นพบว่า มีการกำหนดแผนงานอุทยานแห่งชาติ และภารกิจงานอุทยานแห่งชาติ ตลอดจนกำหนดรูปแบบขั้นตอนของแผนงานอุทยานแห่งชาติตั้งแต่การจัดทำ การปรับปรุง การยกเลิก และการนำแผนงานมาใช้ในการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ ดังนั้นจึงนำเอาแนวความคิดของกฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศประกอบกับแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายมหาชน มาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยเสนอให้มีการกำหนดแผนงานอุทยานแห่งชาติ และภารกิจงานอุทยานแห่งชาติ ไว้ในกฎหมายหลัก คือ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ตลอดจนเพิ่มเติมหมวดว่าด้วยแผนงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อรองรับการนำแผนงานมาใช้บังคับปฏิบัติได้จริง เพื่อจะทำให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นไปตามแผนงานอย่างเป็นรูปธรรม

3. การมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยมีแนวความคิดว่า เมื่อกฎหมายสูงสุดมีบทบัญญัติถึงสิทธิและหน้าที่ในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือชุมชนในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แต่กฎหมายในระดับพระราชบัญญัติซึ่งสามารถบัญญัติให้นำไปใช้บังคับได้จริงกลับไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งเกิดปัญหาจากข้อเท็จจริง คือ ความขัดแย้งที่ดินอุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน เมื่อศึกษากฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศ คือ กฎหมายอุทยานทางธรรมชาติของญี่ปุ่น รัฐบัญญัติอุทยานทางธรรมชาติของสาธารณรัฐเกาหลี รัฐบัญญัติอุทยานแห่งชาติของแคนาดา ค้นพบว่า มีบทบัญญัติให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ เช่น ในขั้นตอนของการประกาศจัดตั้งอุทยานแห่งชาติ การจัดทำแผนงานอุทยานแห่งชาติ การคุ้มครองและดูแลรักษาอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น ดังนั้น เมื่อพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 มีบทบัญญัติที่สามารถตรากฎหมายลำดับรอง จึงควรตรากฎหมายลำดับรองโดยการออกระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ เพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ เป็นการสร้างจิตสำนึกสร้างบทบาทหน้าที่กับประชาชน และชุมชน ให้รู้จักดูแลรักษา หวงแหนคุ้มครอง ฟื้นฟูพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นสมบัติของชาติร่วมกัน ทำให้คนอยู่กับป่า และป่าอยู่กับคน แบบพึ่งพาอาศัยกันได้ ก่อเกิดเป็นคนรักษ์ป่า และป่ารักคน ตลอดจนลดความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนได้เป็นอย่างดี ส่งผลต่อการบูรณาการที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

การอภิปรายผล

อุทยานแห่งชาติ เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการรักษาเสถียรภาพของระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ รัฐจึงจำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อควบคุม คุ้มครอง และรักษาอุทยานแห่งชาติตลอดจนการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามเจตนารมณ์แห่งการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ จึงต้องบังคับใช้พระราชบัญญัติครอบคลุมเต็มพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติทั้งหมด แต่ด้วยพื้นที่อุทยานแห่งชาติมีความกว้างใหญ่ไพศาล อีกทั้งภายในเขตอุทยานแห่งชาติได้มีการดำเนินกิจกรรมหลายอย่าง อาทิเช่น เป็นพื้นที่สำหรับสงวนและคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นที่สำหรับศึกษา ท่องเที่ยว พักแรม และนันทนาการ เป็นพื้นที่ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานอื่นของรัฐ และเป็นพื้นที่สำหรับใช้ประโยชน์หรืออยู่อาศัยของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นต้น (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2549) จึงทำให้เมื่อประกาศอุทยานแห่งชาติทำให้เกิดการทับซ้อนกันโดยไม่มีการกันเขตพื้นที่สำหรับประกอบกิจกรรมเหล่านั้นได้ กล่าวคือ ไม่มีการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้น อันจะทำให้การบริหารจัดการเป็นไปแบบมีขอบเขต ประเภท และลักษณะที่เหมาะสมกับพื้นที่อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม ส่งผลทำให้ไม่สามารถกำหนดมาตรการที่เหมาะสมกับพื้นที่ในแต่ละประเภทของเขตด้วย ตลอดจนทำให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ไม่รู้ถึงขอบเขต ประเภท และลักษณะของพื้นที่ที่ชัดเจนในการบริการสาธารณะว่าพื้นที่ใดควรจะดำเนินการอย่างไรหรือใช้มาตรการใดจึงจะเหมาะสมเพราะพื้นที่ที่มีความหลากหลายแตกต่างกันย่อมบริหารจัดการหรือใช้มาตรการตามความเหมาะสมกับประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติที่แตกต่างกัน จะบริหารจัดการหรือใช้มาตรการเดียวกันไม่ได้ จึงส่งผลทำให้การควบคุม คุ้มครองรักษา และบริหารจัดการเขตอุทยานแห่งชาติไม่มีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของประเทศไทยที่ไม่มีบทบัญญัติกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งการกำหนดเขตสำหรับการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติเป็นการบริการสาธารณะอันเป็นกิจการที่อยู่ในความอำนวยการหรือในความควบคุมของหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ในฐานะฝ่ายปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ที่จะจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์สาธารณะและเพื่อสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน (ประยูร กาญจนดุล, 2549) เมื่อไม่มีการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนเหมาะสม จึงเป็นการตรากฎหมายที่มีเนื้อหาขัดต่อหลักการจัดทำบริการสาธารณะ (นันทวัฒน์ บรมานันท์, 2552) และหลักการที่ว่ารัฐย่อมพิทักษ์สิ่งแวดล้อม (บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, 2557) ส่งผลทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย อีกทั้งยังส่งผลต่อระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ที่ไม่มีขอบเขต ประเภท และลักษณะของพื้นที่ที่ชัดเจนเหมาะสมในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติให้ชัดเจนเหมาะสมกับพื้นที่รองรับการดำเนินกิจกรรมในอุทยานแห่งชาติ เพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายของบริการสาธารณะ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเขตอุทยานแห่งชาติมีบทบาทสำคัญต่อการบริหารจัดการอย่างมีระบบอันจะทำให้ภาครัฐสามารถดำเนินการจัดทำบริการสาธารณะ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนทุกคนในประเทศ และการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ จะเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารจัดการที่จะช่วยให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ได้รู้ถึงขอบเขต วัตถุประสงค์ ประเภท และลักษณะของอุทยานแห่งชาติ เพื่อกำหนดมาตรการที่เหมาะสมในการบริหารจัดการเขตอุทยานแห่งชาติ และเป็นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนอีกทางหนึ่ง จึงสมควรมีบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 กำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนเหมาะสม เพื่อให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติเกิดประโยชน์สูงสุดตามเจตนารมณ์แห่งการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

2. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

ประเทศไทยมีการคุ้มครองและจัดการพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 โดยมาตรา 4 บัญญัติให้เขตอนุรักษ์ หมายความว่า เขตอุทยานแห่งชาติ จึงทำให้การกำหนดมาตรการเพื่อคุ้มครองและจัดการพื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติเป็นไปตามแผนจัดการคุณภาพ (มาตรา 42) แต่ในขณะเดียวกันนั้นพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักใช้บังคับกับเขตอุทยานแห่งชาติทั่วประเทศกลับไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานอุทยานแห่งชาติ ที่นำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ถึงแม้ว่ากรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้จัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ แต่เมื่อพิจารณาแล้วปรากฏว่า แผนแม่บทดังกล่าวก็ไม่อาจนำมาใช้เป็นแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายรองรับให้มีสภาพบังคับให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่มีหน้าที่ในการจัดทำแผนแม่บทครอบคลุมอุทยานแห่งชาติทุกแห่ง และให้ปฏิบัติตามแผนแม่บทนั้น อีกทั้งก็มิได้นำเอาหลักการจากแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการจัดทำแผนแม่บทจึงทำให้ไม่มีแผนงานอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางที่จะนำมาใช้กำหนดมาตรการในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

จากการศึกษา พบว่า การที่ประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานอุทยานแห่งชาติเพื่อบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ถือว่าเป็นภารกิจของรัฐที่สำคัญ (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2557) จึงจำเป็นต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม เพื่อให้การคุ้มครองรักษาอุทยานแห่งชาติมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่รัฐและประชาชน เมื่อไม่มีบทบัญญัติดังกล่าวที่จะนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางเพื่อบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ จึงเป็นการตรากฎหมายที่มีเนื้อหาขัดต่อทฤษฎีภารกิจของรัฐ (สมยศ เชื้อไทย, 2556) และหลักการคุ้มครองประโยชน์มหาชนหรือประโยชน์สาธารณะ (เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, 2553) ส่งผลทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งยังส่งผลต่อระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติในด้านการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งหากไม่มีการกำหนดแผนงานอุทยานแห่งชาติที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ก็จะทำให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ไม่อาจยึดถือหลักเกณฑ์ใดเป็นมาตรฐานกลางในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติให้มีระบบอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะส่งผลต่อการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นทรัพย์สมบัติที่มีค่าของประเทศ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ถือเป็นภารกิจของรัฐประเภทหนึ่งที่สำคัญยิ่ง เป็นการคุ้มครองประโยชน์มหาชนหรือประโยชน์สาธารณะ เพราะอุทยานแห่งชาติเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อประโยชน์ของส่วนรวมและของประชาชนทุกคน การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ จึงจำเป็นต้องมีแผนงานอุทยานแห่งชาติที่มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม และมีสภาพบังคับที่สามารถนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลาง และบัญญัติอยู่ในกฎหมายหลัก คือ พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยกำหนดให้มีบทนิยามของคำว่า แผนงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อใช้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลาง และภารกิจงานอุทยานแห่งชาติเพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดมาตรการของอุทยานแห่งชาติแต่ละแห่งให้สอดคล้องกันกับแผนงานอุทยานแห่งชาติ และบัญญัติหมวดว่าด้วยแผนงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อกำหนดขั้นตอนการจัดทำและการนำแผนงานอุทยานแห่งชาติมาใช้บังคับในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

3. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ตราขึ้นเพื่อให้อำนาจแก่หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ซึ่งดำเนินการแทนรัฐใช้เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัดภายในเขตอุทยานแห่งชาติ อีกทั้งใช้เป็นนโยบายของรัฐในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นหน่วยงานหลักดำเนินการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติทั้งระบบทั่วประเทศฝ่ายเดียว ซึ่งประชาชนไม่มีบทบาทหน้าที่ในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติเลย แต่ด้วยอุทยานแห่งชาติมีพื้นที่ที่กว้างใหญ่ไพศาลทำให้ไม่สามารถคุ้มครองรักษา ปกป้องดูแล และฟื้นฟูพัฒนาอุทยานแห่งชาติให้ครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ ส่งผลทำให้การบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายภารกิจของรัฐ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นถึงสภาพปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติที่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ทำให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ซึ่งมีอำนาจหน้าที่บริหารจัดการอุทยานแห่งชาติแต่ฝ่ายเดียว ต้องรับภาระที่มากเกินจนไม่สามารถดำเนินการครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ โดยที่ประชาชนมีความเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของภาครัฐฝ่ายเดียว เพราะกฎหมายไม่มีบทบัญญัติรองรับการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้ขาดความเข้าใจระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนเกิดเป็นความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน

จากการศึกษาพบว่า ในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ไม่ว่าในขั้นตอนใด เช่น การเป็นคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ การกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติ การประกาศอุทยานแห่งชาติ การเป็นผู้ช่วยเหลือพนักงานเจ้าหน้าที่หรือเป็นอาสาสมัครในการคุ้มครองดูแล อนุรักษ์ฟื้นฟูอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติของประเทศไทยไม่ได้มีบทบัญญัติให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งอุทยานแห่งชาติเป็นสมบัติของชาติที่ประชาชนทุกคนต้องร่วมกันคุ้มครองรักษา การบริหารจัดการจึงสมควรที่จะต้องมีทั้งภาครัฐและภาคประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องบูรณาการร่วมกัน เพื่อทำให้ทุกฝ่ายรู้จักหน้าที่ มีจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนร่วมกัน เมื่อพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่มีบทบัญญัติถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการตรากฎหมายที่มีเนื้อหาขัดต่อแนวคิดและปรัชญาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2545) อีกทั้งเมื่อพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่ที่มีบทบัญญัติให้สามารถให้ตรากฎหมายลูก (กฎหมายลำดับรอง) คือ ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ที่สามารถนำมาแก้ปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ แต่หน่วยงานของรัฐซึ่งอยู่ในฐานะฝ่ายปกครองไม่ตรากฎหมายลำดับรอง จึงเป็นการขัดต่อหลักกฎหมายมหาชน คือ หลักการให้ความเสมอภาคแก่ผู้อยู่ใต้การปกครอง (ประยูร กาญจนดุล, 2549) ส่งผลทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติไทย ทำให้การบริหารจัดการเขตอุทยานแห่งชาติไม่ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่ ภารกิจหน้าที่ตกแก่หน่วยงานของรัฐและพนักงานเจ้าหน้าที่ฝ่ายเดียว ขาดความร่วมมือที่ดีกับประชาชนในท้องถิ่น และหน่วยงานของรัฐในท้องที่ อีกทั้งส่งผลต่อทัศนคติในหน้าที่ของประชาชนที่จะเป็นส่วนหนึ่งของการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ เป็นส่วนที่มีความสำคัญ เพราะหากมีระบบบริหารจัดการที่ดี มีบุคลากรที่มีความรู้และมีคุณภาพ ย่อมทำให้บริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลดีต่อรัฐและประชาชน เมื่อไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม และกฎหมายให้อำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการจำกัดแต่เพียงหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ฝ่ายเดียว ย่อมทำให้ส่งผลเสียต่อการบริหารจัดการที่ไม่ครอบคลุมทั่วถึง ขาดความร่วมมือจากภาคประชาชน เนื่องจากอุทยานแห่งชาติเป็นสมบัติของชาติที่ประเมินค่าไม่ได้ เป็นทรัพย์สมบัติของประชาชนทุกคนในประเทศที่จะต้องคุ้มครองรักษา ปกป้องดูแล ฟื้นฟูพัฒนาร่วมกัน จึงควรตรากฎหมายลำดับรอง คือ ระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติกับภาครัฐโดยชอบด้วยกฎหมายอย่างเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถนำแนวคิด หลักการ และทฤษฎีทางกฎหมายมหาชนและมาตรการทางกฎหมายที่เกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติของต่างประเทศมาปรับใช้ เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขที่เหมาะสมกับประเทศไทยในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ดังนี้

1. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดประเภทของเขตอุทยานแห่งชาติ

ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยกำหนดให้มีเนื้อหาของบทบัญญัติ ดังต่อไปนี้

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“เขตสงวนระบบนิเวศ (Ecological Reservation Zone)” หมายความว่า บริเวณที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติที่อนุรักษ์ไว้ให้เป็นแหล่งต้นน้ำ แหล่งคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศของทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และเป็นแหล่งศึกษาวิจัยธรรมชาติวิทยา เพื่อให้คงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เดิมไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเด็ดขาด

“เขตพักผ่อนหย่อนใจ นันทนาการ (Recreation Zone)” หมายความว่า บริเวณที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติที่จัดไว้ให้สำหรับเป็นแหล่งศึกษาทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศวิทยา เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งบริการ และนันทนาการ เป็นแหล่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยในการท่องเที่ยวหรือพักแรมแก่ประชาชนทั่วไป

“เขตที่มีภูมิทัศน์ลักษณะพิเศษ (Special Landscape Zone)” หมายความว่า บริเวณที่ดินในเขตอุทยานแห่งชาติที่ผ่อนปรนให้บุคคลหรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม อยู่อาศัยหรือใช้ประโยชน์ตามวิถีชีวิตท้องถิ่นดั้งเดิม หรือให้หน่วยงานของรัฐบริหารจัดการตามอำนาจหน้าที่ในกฎหมายเฉพาะบัญญัติไว้ เพื่อประโยชน์ต่อรัฐและประชาชนโดยไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานแห่งชาติ แต่ทั้งนี้ต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 16 (13) และต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติรัฐมนตรี เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและบูรณาการร่วมกันอย่างยั่งยืน

2. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดแผนงานในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

ผู้เขียนขอเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยกำหนดให้มีเนื้อหาของบทบัญญัติ ดังต่อไปนี้

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“แผนงานอุทยานแห่งชาติ” หมายความว่า แผนงานที่นำเสนอแนวทางการพัฒนาในระยะยาวที่มีต่อการคุ้มครองรักษา การอนุรักษ์ดูแล การฟื้นฟูพัฒนา การใช้ประโยชน์อันไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และการบริหารจัดการเขตอุทยานธรรมชาติ ซึ่งกำหนดไว้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางเพื่อใช้เป็นแนวทางกำหนดมาตรการต่างๆ ในการบริหารจัดการเขตอุทยานแห่งชาติทั้งระบบให้มีประสิทธิภาพ โดยคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติมีหน้าที่จัดทำแผนงานอุทยานแห่งชาติเสนอให้รัฐมนตรีเห็นชอบ กำหนดเป็นแผนงานอุทยานแห่งชาติ

“ภารกิจงานอุทยานแห่งชาติ” หมายความว่า แผนงานที่หัวหน้าอุทยานแห่งชาติมีหน้าที่วางแผนและกำหนดขึ้นเพื่อการคุ้มครองรักษา การอนุรักษ์ดูแล การฟื้นฟูพัฒนา การใช้ประโยชน์อันไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และการบริหารจัดการเขตอุทยานธรรมชาติ ซึ่งกำหนดไว้ใช้เป็นมาตรการในการบริหารจัดการเขตอุทยานแห่งชาติแต่ละแห่ง ทั้งระบบอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ จะต้องดำเนินการตามแผนงานอุทยานแห่งชาติอย่างเคร่งครัด

เมื่อมีการกำหนดบทนิยามศัพท์ของแผนงานอุทยานแห่งชาติและภารกิจงานอุทยานแห่งชาติแล้ว จึงจำเป็นต้องแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 โดยบัญญัติเพิ่มหมวดว่าด้วยแผนงานอุทยานแห่งชาติ เพื่อรองรับกับบทนิยามศัพท์ให้สามารถนำมาใช้บังคับได้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรมด้วย

3. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ

ผู้เขียนขอเสนอให้มีการตรากฎหมายลำดับรอง โดยการออกระเบียบกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติ ตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504

เอกสารอ้างอิง

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2549. **อุทยานแห่งชาติ ธรรมชาติ...และนันทนาการ.** กรุงเทพฯ: สำนักอุทยานแห่งชาติ.

_____. 2555. **50 อุทยานแห่งชาติไทย.** กรุงเทพฯ: บริษัท โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด (มหาชน).

_____. 2557. **โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ (สสอ.).** กรุงเทพฯ: บริษัท พี เอส พริ้นติ้ง แอนด์ ดีไซน์.

นันทวัฒน์ บรมานันท์. 2552. **หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ. 2557. **กฎหมายมหาชนเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประยูร กาญจนดุล. 2549. **คำบรรยายกฎหมายปกครอง.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504. 2504. **ราชกิจจานุเบกษา**, เล่ม 78 ตอนที่ 80, หน้า 1,071.

พัฒน์พงษ์ พงษ์นิกร และสายทิพย์ สุคติพันธ์. 2544. ปัญหาป่าไม้และที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์: มิติทางกระบวนการยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมาย. **วารสารนิติศาสตร์.** ปีที่ 31 ฉบับที่ 4. ธันวาคม. หน้า 718-719.

วรเจตน์ ภาคีรัตน์. 2557. **คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน.

สมยศ เชื้อไทย. 2556. **หลักกฎหมายมหาชนเบื้องต้น.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. 2545. **รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. 2553. “ข้อความคิดว่าด้วยประโยชน์มหาชน (La notion de l’interet general) ในระบบกฎหมายปกครอง”. ใน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, **ทุกก้าวย่างอย่างครูกฎหมาย: รวมบทความที่ระลึกในโอกาสครบ 60 ปี รองศาสตราจารย์ สมยศ เชื้อไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: เดือนตุลา.

CHIANG MAI

RAJABHAT UNIVERSITY

Vol. 16 No. 2 April-December 2015

รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน

THE EDUCATIONAL MANAGEMENT MODEL OF CHILD DEVELOPMENT CENTER UNDER SUBDISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION IN NAN PROVINCE

เชาวฤทธิ์ ขจรพงศ์กีรติ

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดน่าน

THE EDUCATIONAL MANAGEMENT MODEL OF CHILD DEVELOPMENT CENTER UNDER SUBDISTRICT ADMINISTRATIVE ORGANIZATION IN NAN PROVINCE

เชาวฤทธิ์ ขจรพงศ์กีรติ
สาขาวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

บทคัดย่อ

ดุษฎีนิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน และตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากร จำนวน 358 คน ในองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก และตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน จากผู้เชี่ยวชาญในการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดน่าน จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อหาค่าการสกัดปัจจัย (Factors Analysis) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation) การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) โดยวิธีหมุนแกน (Varimax) เพื่อกำหนดเป็นปัจจัย (Components)

ผลการศึกษาพบว่า

1. รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน มีอยู่ 6 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่ 1 ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนทุกภาคส่วน และการจัดประสบการณ์ มี 48 องค์ประกอบ ปัจจัยที่ 2 ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม มี 25 องค์ประกอบ ปัจจัยที่ 3 ด้านบุคลากรการเงินและพัสดุ มี 12 องค์ประกอบ ปัจจัยที่ 4 ด้านการจัดประสบการณ์ มี 13 องค์ประกอบ ปัจจัยที่ 5 ด้านโภชนาการ สุขอนามัย มี 10 องค์ประกอบ และปัจจัยที่ 6 ด้านการวัดและประเมินผล มี 10 องค์ประกอบ

2. รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน เป็นรูปแบบที่ประกอบด้วยรูปแบบการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่สำคัญ 6 ปัจจัย ที่มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด ทฤษฎีของการวิจัย

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รูปแบบการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

Abstract

This dissertation was intended to develop the educational management model of child development center under subdistrict administrative organization in Nan province. And examined the possible adoption of the educational management model of child development center under subdistrict administrative organization in Nan province. The sample consisted of 358 personnel in subdistrict administrative organization in Nan province included Chief Executive of subdistrict administrative organization, Chairman of subdistrict administrative organization, Permanent of subdistrict administrative organization, Director of Education Religious and Culture division and Chief of child development center. To examine the possible adoption of the educational management model of child development center under subdistrict administrative organization in Nan province by five experts.

The instruments used to collect data included an interview and questionnaire. Data analysis were using computer programs for the extraction factors (Factors Analysis), correlation coefficient between variables, confirmatory factor analysis by axial rotation method (Varimax) to determine the factors (Components).

The results of study found that:

1. The educational management model of child development center under subdistrict administrative organization in Nan province, in the opinion of personnel of subdistrict administrative organization in Nan province were six factors, including the first factor; the participation and support of all sectors and experience with 48 components. The second factor; the premises and environment with 25 components, the third factor; personnel, finance and procurement were 12 elements. The fourth factor; experienced were 13 elements The fifth factor; nutrition, hygiene with 10 elements and the sixth factor; measurement and Assessment with 10 elements.

2. The educational management model of child development center under subdistrict administrative organization in Nan province were the format consists of management patterns of child development center at six key elements, that were reasonably accurate as possible, and could put to practical used. This was consistent with the conceptual framework as the theory of research.

Keywords: Educational Management Model of Child Development Center, Management Model of Child Development Center

บทนำ

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 มีความมุ่งมั่นในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยที่มีคุณภาพ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ การพัฒนาคนไทยให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องมีกระบวนการที่สำคัญกระบวนการหนึ่ง คือ กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมทั้งพัฒนาคน พัฒนาชาติ ดังที่ มาตรา 24 (5) ได้กล่าวว่า “ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ” และมาตรา 30 กล่าวว่า “ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา” หากวิเคราะห์ข้อความดังกล่าวข้างต้น แสดงว่า การทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เป็นภารกิจของทุกคน กล่าวคือ ผู้สอนต้องสามารถนำกระบวนการวิจัยเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนต้องส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้เรียนทุกคนสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ สามารถนำกระบวนการวิจัยมาบูรณาการให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนมีการสังเกต คิดค้น หาคำตอบ และตัดสินใจในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง (อำรุง จันทวานิช, 2547)

หลักการสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา คือ การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาให้แก่องค์กรในระดับท้องถิ่น ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ให้ผู้บริหารส่วนท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งมีอิสระในการเป็นผู้กำหนดนโยบายและพัฒนาการบริการจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและตรงกับความต้องการของประชาชนมากขึ้น (รุ่ง แก้วแดง, 2549; สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, 2544; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543; วิทยากร เชียงกูล, 2547) ปัจจุบันรัฐบาลได้กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาได้เอง โดยกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นปัจจัยที่ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมในการรองรับการกระจายอำนาจ มีหลายปัจจัย เช่น ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการโดยคณะบุคคล และการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา เครือข่ายพ่อแม่ ผู้ปกครอง การพัฒนาทีมงานภายในโรงเรียน ให้มีความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่ถูกต้องในการบริหารเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ โดยระบบต่างๆ ภายในโรงเรียนต้องมีความพร้อม และมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ระบบข้อมูล ระบบประกันคุณภาพ การรวมพลังของสถานศึกษาในรูปเครือข่าย ก้าวไปพร้อมกันและภาคภูมิใจในความสำเร็จร่วมกัน ผู้บริหารสถานศึกษาต้องกล้าคิดด้วยตนเอง มีคุณธรรม ยุติธรรม และมีความโปร่งใส เป็นนักประสานงานที่ดี คิดกว้าง มองไกล เป็นผู้นำด้านการคิดวิเคราะห์และเข้าใจสภาพบริบทของตนเองให้ชัดเจน มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการบริหารจัดการศึกษาโดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546) มียุทธศาสตร์แห่งความสำเร็จ คือ มีการวางแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมพัฒนา และร่วมภาคภูมิใจ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัต มีการประเมินผล ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการดำเนินงานเป็นระยะ (กรมวิชาการ, ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ, 2545) สร้างแรงจูงใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษา และสนับสนุนการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร วิชาการ อาคารสถานที่ และวัสดุครุภัณฑ์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550ก)

จากข้อมูลศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดน่าน และข้อมูลของผู้นำเครือข่ายครูผู้ดูแลเด็กเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยจังหวัดน่าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ.2556) จังหวัดน่าน ประกอบไปด้วย 17 อำเภอ มีองค์การบริหารส่วนตำบลทั้งสิ้น 86 แห่ง และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 271 แห่ง โดยสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบล 226 แห่ง และสังกัดเทศบาล จำนวน 45 แห่ง มีจำนวนเจ้าหน้าที่ 643 คน ประกอบไปด้วย หัวหน้าศูนย์ 103 คน พนักงานจ้างทั่วไป 36 คน พนักงานจ้างตามภารกิจ 506 คน และมีเด็กเล็กจำนวน 10,580 คน

ปัญหาการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ยังไม่เคยจัดการศึกษาและยังไม่มีการจัดโครงสร้างองค์การเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านการบริหารและจัดการศึกษา (กมล สุดประเสริฐ, 2544) โดยพบว่าปัญหาด้านบุคลากร คือ 1) ขาดบุคลากรที่รับผิดชอบงานด้านการศึกษาโดยตรง หลายแห่งยังขาดหัวหน้าฝ่าย/ผู้อำนวยการกองการศึกษาที่มีวุฒิทางการศึกษาโดยตรง 2) ขาดบุคลากรมืออาชีพที่จะดำเนินการด้านการจัดการศึกษา 3) บุคลากรทางการศึกษามีคุณสมบัติไม่ตรงตามข้อกำหนด โดยเฉพาะบุคลากรสายครูที่ไม่มีวุฒิทางการศึกษา 4) บุคลากรทางการศึกษาไม่ได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถด้านการจัดการศึกษา 5) ขาดเอกภาพและความต่อเนื่องในการบริหารงาน มีการเปลี่ยนผู้บริหารบ่อย 6) ขาดที่ปรึกษาในการจัดการศึกษา เนื่องจากการจัดตั้งสถานศึกษาเป็นงานใหม่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับปัญหาด้านสภาพแวดล้อม คือ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทางการศึกษาในท้องถิ่นมีเจตคติที่ไม่ดีต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) การเมืองต่างขั้วเป็นอุปสรรคต่อการบริหารงาน 3) ค่านิยมในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนไม่นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4) นักการเมืองส่วนท้องถิ่นไม่ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษา 5) ความขัดแย้งและความเป็นเอกภาพทางการเมือง เช่น มีการแข่งขันทางการเมืองสูง มีการเปลี่ยนผู้บริหารบ่อย ส่วนปัญหาด้านการถ่ายโอนการศึกษา คือ 1) ฝ่ายการเมืองไม่มุ่งมั่นในการถ่ายโอนการศึกษา 2) ต้นสังกัด/กระทรวงศึกษาธิการไม่ต้องการกระจายอำนาจ 3) ผู้บริหารบางส่วนกลัวสูญเสียอำนาจ 4) ผู้บริหารและครู ไม่ต้องการอยู่ภายใต้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) ผู้บริหารและครู ไม่มั่นใจความพร้อมด้านงบประมาณ 6) ผู้บริหารและครู ไม่มั่นใจความก้าวหน้าด้านวิชาชีพ และสวัสดิการ เมื่อมีการถ่ายโอน 7) ผู้บริหารและครู ไม่มั่นใจในระบบการบริหารงานบุคคล 8) ผู้บริหารและครูไม่มั่นใจความสามารถในการบริหารจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 9) ผู้บริหารและครูกลัวการตรวจสอบการถูกร้องเรียน 10) ขาดการประชาสัมพันธ์หลักการแนวปฏิบัติในการถ่ายโอน 11) ขาดระบบที่จะทำให้ผู้บริหารและครูกับผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปรึกษาหารือและแก้ปัญหาร่วมกันอย่างเปิดใจ โดยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย คือ 1) ควรมีการวิจัยและพัฒนาระบบความร่วมมือในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2) ควรมีการวิจัยและนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550ข) และปัญหาที่ส่วนกลางยังเป็นผู้กำหนดและควบคุมหลักสูตรการเรียนการสอนค่อนข้างมาก แม้ว่าจะมีการผ่อนคลายให้สถานศึกษามีโอกาสพัฒนาหลักสูตร และประเมินผลการเรียนด้วยตนเองได้ก็ตาม ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของประชาชน ทั้งในเรื่องของการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมติดตามผล การระดมสรรพกำลังของหน่วยงานเพื่อการศึกษายังเป็นไปอย่างไม่มีระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสของการได้รับการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา ปัญหาขาดแคลนหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตร เอกสารทางวิชาการ คู่มือการจัดทำหลักสูตร การผลิตสื่อ การจัดการเรียนการสอน ขาดแคลนหนังสือ สื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านวิชาการ แหล่งการเรียนรู้มีไม่เพียงพอและอยู่ห่างไกล ขาดแผนพัฒนาครูและบุคลากรที่ชัดเจน ขาดการแนะนำนิเทศ ช่วยเหลือและติดตามผลการดำเนินงาน (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2550; พิณสุดา สิริธรังศรี, 2541)

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กองค์การบริหารส่วนตำบล ไม่มีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ผู้วิจัยจึงสนใจ พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ได้นำผลการวิจัยไปปรับใช้เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่านต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน
2. เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน

ระเบียบวิธีวิจัย

รูปแบบของการวิจัยเป็นการวิจัยแบบวิธีผสม (Mixed Methods) ทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่มีแบบแผนการวิจัยแบบศึกษากลุ่มเดียวที่ศึกษาภาวการณ์โดยไม่มีการทดลอง (The One Shot, Non Experimental Case Study Design) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาองค์ประกอบและรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ดำเนินการดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 การสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดน่าน ทั้งศูนย์ของเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทำการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ได้แก่ ชื่อ ตำแหน่งปัจจุบัน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่งสถานที่ทำงาน เป็นแบบเติมคำ

ตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ในขอบข่าย 9 ด้าน ประกอบด้วย 1. ด้านบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม 3. ด้านธุรการ การเงิน และพัสดุ 4. ด้านโภชนาการ 5. ด้านวิชาการและการจัดประสบการณ์แก่เด็ก 6. ด้านการจัดประสบการณ์พัฒนาผู้เรียน 7. ด้านการประเมินคุณภาพภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 8. ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนทุกภาคส่วน 9. ด้านบุคลากร

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 คน ด้วยตนเอง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นของรายการสัมภาษณ์ เพื่อสรุปเป็นองค์ประกอบและรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน 9 ด้าน

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ได้ดำเนินการดังนี้

2.1 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 84 คน ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 84 คน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 84 คน ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 84 คน หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก 102 คน รวมทั้งหมด 438 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน โดยแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ทำการเปิดตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 69 คน ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 69 คน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 69 คน ผู้อำนวยการกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 69 คน หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็ก 82 คน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 358 คน จากนั้นทำการสุ่มในแต่ละกลุ่ม โดยวิธีการจับสลาก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ตำแหน่งหน้าที่อื่นๆ ก่อนดำรงตำแหน่งปัจจุบัน เป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ในขอบข่าย 9 ด้าน มีข้อคำถามจำนวน 157 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบและรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน 9 ด้าน เป็นคำถามปลายเปิด

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเองบางส่วน และส่งทางไปรษณีย์ตอบรับบางส่วน และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์คืนทั้งหมด 358 ชุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ในขอบข่าย 9 ด้าน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อหาค่าการสกัดปัจจัย (Factors Analysis) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร (Correlation) การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) โดยวิธีหมุนแกน (Varimax) เพื่อกำหนดเป็นปัจจัย (Components)

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบและรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน 9 ด้าน วิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นของข้อเสนอแนะ

2.2 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการใช้ประโยชน์ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ในการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในจังหวัดน่าน ทั้งศูนย์ของเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งทำการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 5 ท่าน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการใช้ประโยชน์ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน แบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชื่อ ตำแหน่งปัจจุบัน ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง สถานที่ทำงาน เป็นแบบเติมคำ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการใช้ประโยชน์ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน เป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบและรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน เป็นคำถามปลายเปิด

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มสัมมนา พร้อมทั้งทำการแจกแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการใช้ประโยชน์ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ตามข้อมูลรายบุคคล

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และการใช้ประโยชน์ของรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน วิเคราะห์ความถี่ของปัจจัยทั้ง 6 ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยที่ 1 ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนทุกภาคส่วน และการจัดประสบการณ์ ปัจจัยที่ 2 ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ปัจจัยที่ 3 ด้านบุคลากรการเงินและพัสดุ ปัจจัยที่ 4 ด้านการจัดประสบการณ์ ปัจจัยที่ 5 ด้านโภชนาการ สุขอนามัย ปัจจัยที่ 6 ด้านการวัดและประเมินผลคุณภาพภายในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะองค์ประกอบและรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน 6 ปัจจัย วิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นของข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

จากการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน พบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ได้แก่

ปัจจัยที่ 1 ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนทุกภาคส่วน และการจัดประสบการณ์ มี 48 องค์ประกอบ

ปัจจัยที่ 2 ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม มี 25 องค์ประกอบ

ปัจจัยที่ 3 ด้านบุคลากรการเงินและพัสดุ มี 12 องค์ประกอบ

ปัจจัยที่ 4 ด้านการจัดประสบการณ์ มี 13 องค์ประกอบ

ปัจจัยที่ 5 ด้านโภชนาการ สุขอนามัย มี 10 องค์ประกอบ

ปัจจัยที่ 6 ด้านการวัดและประเมินผล มี 10 องค์ประกอบ

เมื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จำนวน 5 คน พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นตรงกันว่ารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่านที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความถูกต้อง และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิด ทฤษฎีของการวิจัย

การอภิปรายผล

รูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ประกอบด้วย 6 ปัจจัย ดังนี้

1. ด้านการมีส่วนร่วมและสนับสนุนทุกภาคส่วน และการจัดประสบการณ์ มี 48 องค์ประกอบ ซึ่งอาจเนื่องมาจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550) ที่ได้บัญญัติเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 80 (4) ว่ารัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม โดยส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจ เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ และมาตรา 281 ที่ว่ารัฐต้องให้ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการทำบริการสาธารณะ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาในพื้นที่ และมาตรา 289 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิ์ที่จะจัดการศึกษาและจัดการฝึกอบรม และการฝึกอาชีพ

ตามความเหมาะสม และตามความต้องการภายในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับมาตรฐานและระบบการศึกษาของชาติ และคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น

2. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม มี 25 องค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550) ที่ได้บัญญัติเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการศึกษาไว้ในมาตรา 80 (4) รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคม โดยส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจ เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน องค์กรทางศาสนา และเอกชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 281 รัฐต้องให้ความเป็นอิสระแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่น และส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานหลักในการทำบริการสาธารณะ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแก้ปัญหาในพื้นที่ อีกทั้งในมาตรา 283 ยังให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบายการบริหารจัดการสาธารณะ การบริหารงานบุคคล การเงิน การคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตนเองโดยเฉพาะ โดยต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับการพัฒนาของจังหวัดและประเทศเป็นส่วนรวมด้วย

3. ด้านบุคลากรการเงินและพัสดุ มี 12 องค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศและต่างประเทศที่มีสาระสำคัญ ดังนี้ การจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยหลักการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็เช่นเดียวกันกับการจัดการศึกษาของรัฐที่ต้องเป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติซึ่งถือเป็นกฎหมายแม่บททางการศึกษาของประเทศ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง หลักการที่สำคัญ ได้แก่ 1) การจัดการศึกษาต้องยึดหลักเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง 2) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่รัฐประกาศว่า เป็นการศึกษาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ต้องทั่วถึง ประชาชนมีคุณภาพและไม่เก็บค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ จะต้องจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม หรือความบกพร่องทางการสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ให้มีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ และจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษด้วยรูปแบบที่เหมาะสมโดยคำนึงถึงความสามารถของบุคคลนั้น 3) การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข 4) ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง และยังสอดคล้องกับ อัครเดช วรหาญ (2548) ที่ได้ศึกษาเรื่องความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล มีความคิดเห็นต่อความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในระดับสูง ทั้งด้านบริหารจัดการ ด้านบุคลากร และด้านงบประมาณ

4. ด้านการจัดประสบการณ์ มี 13 องค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะและวิธีการจัดการศึกษาคือการถ่ายโอนการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ตามแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งได้มีความเห็นของนักการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและวิธีการจัดการศึกษา ดังนี้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอาจจัดการศึกษาได้ 2 ลักษณะ คือ การจัดตั้งสถานศึกษาขึ้นเองหรือขยาย หรือเปลี่ยนแปลงระดับและประเภทการศึกษา จัดการศึกษาในระดับและประเภทที่มีความพร้อมเหมาะสม และมีความต้องการภายในท้องถิ่น อาจแยกได้เป็น 4 กรณี คือ

1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่เคยจัดการศึกษามาก่อน จัดตั้งสถานศึกษาเพื่อให้จัดการศึกษาในระดับและประเภทที่กำหนด 2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาอยู่แล้ว จัดตั้งสถานศึกษาขึ้นเพิ่มเติม โดยให้สถานศึกษาใหม่จัดการศึกษาในระดับและประเภทที่จัดอยู่แล้วในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น 3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดการศึกษาอยู่แล้ว จัดตั้งสถานศึกษาขึ้นเพิ่มเติม โดยสถานศึกษาใหม่จัดการศึกษาในระดับและประเภทที่แตกต่างไปจากระดับและประเภทที่จัดอยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมิได้จัดตั้งสถานศึกษาเพิ่มเติมหรือขยายหรือเปลี่ยนแปลงระดับและประเภทการศึกษาจัดการศึกษาในระดับและประเภทที่มีความพร้อมเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

5. ด้านโภชนาการ สุขอนามัย มี 10 องค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อย่างทั่วถึง มีคุณภาพ และไม่เก็บค่าใช้จ่าย เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาสิทธิและหน้าที่ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย เป็นต้น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

6. ด้านการวัดและประเมินผล มี 10 องค์ประกอบ ซึ่งสอดคล้องกับการกระจายอำนาจด้านวิชาการและหลักสูตร ทุกประเทศมีการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีการปฏิรูปหลักสูตร และกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทุกประเทศต่างก็มีทิศทางการกระจายอำนาจที่ให้อิสระแก่สถานศึกษาในการปรับรูปแบบการเรียนการสอนและเนื้อหาให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและมีการประเมินผลสัมฤทธิ์เพื่อควบคุณภาพและมาตรฐานทั้งในรูปแบบการประเมินภายในและการประเมินภายนอก (รุ่ง แก้วแดง, 2549) หลักการกระจายอำนาจทางการศึกษาของทุกประเทศ ยึดหลักการมีส่วนร่วม หลักความเป็นประชาธิปไตย หลักความเป็นกลางทางการเมือง หลักความเป็นมืออาชีพ หลักคุณประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน หลักความเสมอภาคและเป็นธรรม หลักคุณภาพและประสิทธิภาพ หลักธรรมาภิบาล ทำให้หลักการบริหารจัดการศึกษาดำเนินไปบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักการศึกษามืออาชีพดูแลการจัดการศึกษา (รุ่ง แก้วแดง, 2549) กำหนดระเบียบควบคุมมาตรฐาน ควบคู่ไปกับระบบส่งเสริมสนับสนุนและประกันความเสมอภาคด้านคุณภาพการศึกษาและยังสอดคล้องกับกรอบโรงเรียนอนาคตของพิณสุดา สิริธรังศรี (2541) และอุทัย บุญประเสริฐ (2549) กล่าวว่าโรงเรียนแห่งอนาคตประกอบด้วย กรอบงานหลัก 4 ประการคือ 1) กรอบงานทรัพยากร (Resources Framework) 2) กรอบงานความรับผิดชอบและการตรวจสอบ (Accountability Framework) 3) กรอบงานหลักสูตร (Curriculum Framework) และ 4) กรอบงานบุคลากร (People Framework) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนริสานันท์ เดชสุระ (2552) ได้ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตปฐมวัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พบว่า องค์ประกอบของการบริหารโรงเรียนสาธิตปฐมวัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ประกอบด้วย ด้านการจัดการเรียนรู้ ด้านการพัฒนาครูและบุคลากร ด้านการบริหารความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน และจังหวัดต่างๆ ให้เหมาะสมกับบริบท และสถานการณ์ในปัจจุบันของแต่ละหน่วยงานและสถานศึกษา โดยปรับปัจจัยและองค์ประกอบให้เหมาะสมกับจังหวัดและภาคต่างๆ ของประเทศไทย

1.2 เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร โดยกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่สนใจ สามารถนำการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบท และสถานการณ์ในปัจจุบันของแต่ละหน่วยงาน

1.3 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษาเอกชน ที่สนใจ สามารถนำการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบท และสถานการณ์ในปัจจุบันของแต่ละหน่วยงาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัด ตามความคิดเห็นของผู้ปกครองและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.2 ควรทำการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษาเอกชน

2.3 ควรทำการศึกษาการพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลตามความคิดเห็นของอาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยที่ใกล้เคียงกับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้นๆ

เอกสารอ้างอิง

กมล สุดประเสริฐ. 2544. **รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการบริหารและการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจ.** กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

กรมวิชาการ ศูนย์แนะแนวการศึกษาและอาชีพ. 2545. **แนวทางในการพัฒนาบุคลากรแกนนำในสถานศึกษาเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสารเสพติด.** กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

กระทรวงศึกษาธิการ. 2547. **คู่มือการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

นริสานันท์ เดชสุระ. 2552. **รูปแบบการบริหารโรงเรียนสาธิตปฐมวัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏ.** ดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิชิต ฤทธิ์จรูญ. 2550. **รายงานผลการวิจัย เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

พิณสุดา สิริธรังศรี. 2541. **การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพฯ: บริษัท เซเวนพริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด.

รุ่ง แก้วแดง. 2549. **2549 ก้าวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้: รายงานการปฏิบัติงาน 9 เดือน 9 หน่วยงาน ในปี 2548.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

วิทยากร เชียงกูล. 2547. **การปฏิรูปการเมือง.** กรุงเทพฯ: ที.พี.พริ้นท์.

สภาร่างรัฐธรรมนูญ. 2550. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.** กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543. **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา: เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

_____. 2546. **การบริหารแบบกระจายอำนาจ: โรงเรียนพร้อมหรือยัง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อักษรไทย.

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. 2544. **การปฏิรูปการศึกษาไทย .. ในมุมมองประชาชน.** กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550ก. **ร่าง กรอบทิศทางการพัฒนาการศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.2545-2559).** กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. 2550ข. **รายงานผลการวิจัย เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนานโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.** กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

อัครเดช วรหาญ. 2549. **ความสามารถในการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าแบบอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อำรุง จันทวานิช. 2547. **นโยบายส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยผู้เรียนใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้.** กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.

อุทัย บุญประเสริฐ. 2549. **การสังเคราะห์รายงานวิจัย การกระจายอำนาจทางการศึกษา ใน 8 ประเทศ.** กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน

THE TEACHER DEVELOPMENT IN CREATING THE DATABASES OF LEARNING RESOURCES AND LOCAL WISDOM FOR ENHANCING THE INSTRUCTIONAL QUALITY

สำเนา หมื่นแจ่ม

CHIANG MAI RAJABHAT UNIVERSITY

การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน

THE TEACHER DEVELOPMENT IN CREATING THE DATABASES OF LEARNING RESOURCES AND LOCAL WISDOM FOR ENHANCING THE INSTRUCTIONAL QUALITY

สำเนา หมื่นแจ่ม
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 2) ศึกษาผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการ (action research) 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (planning) การปฏิบัติ (action) การสังเกต (observation) และการสะท้อนผล (reflection) กลุ่มเป้าหมาย คือ ครูโรงเรียนชลประทานผาแตก จำนวน 29 คน ผู้ให้ข้อมูล คือ นักเรียน จำนวน 20 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 15 คน และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวทางการระดมสมอง แบบสังเกตพฤติกรรมของครู แบบสัมภาษณ์ครู แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบทดสอบก่อน-หลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถามความพึงพอใจของครู การหาคุณภาพของเครื่องมือใช้วิธีการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence หรือ IOC) จากผู้เชี่ยวชาญและการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบและแบบสอบถามโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ของครอนบัค วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา แล้วนำเสนอผลวิจัยโดยใช้วิธีการพรรณนา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีการดำเนินงาน 13 กิจกรรม ได้แก่ 1) วิเคราะห์เอกสารและการระดมสมองเพื่อศึกษาประเด็นปัญหาและความต้องการในการพัฒนาครูโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) วางแผนการพัฒนาครู 3) ประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) ประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 6) หาคุณภาพฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 7) ประชุมเชิงปฏิบัติการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ 8) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 9) นิเทศติดตามการออกแบบหน่วยการเรียนรู้

และการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ 10) หาคุณภาพของหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ 11) ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน 12) สังเกตพฤติกรรมของครูและนิเทศเป็นระยะเพื่อสอบถามปัญหา ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ ตลอดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 13) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ให้ผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูได้รับทราบ

2. ผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ครูทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีคะแนนรวมเฉลี่ยหลังประชุมเชิงปฏิบัติการสูงกว่าก่อนการประชุมเชิงปฏิบัติการ คิดเป็นร้อยละ 27.93 และมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านกิจกรรมพัฒนาครูมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 รองลงมา คือ ด้านการใช้ฐานข้อมูลด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านการบริหารจัดการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54, 4.52, 4.51 ตามลำดับ

3. ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า นักเรียนมีร้อยละคะแนนความก้าวหน้าของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นทุกชั้นเรียนคืออยู่ระหว่าง 24.56-40.03 สำหรับความคิดเห็นของนักเรียนพบว่า นักเรียนมีความสุข สนุกสนานที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงจนเกิดความรู้ความเข้าใจ ความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรม ประเพณี แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

คำสำคัญ: การพัฒนาครู ฐานข้อมูล แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The purposes of this research were 1) to develop the participating teachers in creating a learning resources database and a local wisdom database; and 2) to examine the effects of teacher development in enhancing the quality of teacher instruction. The research was conducted using an action research approach four stages: planning, action, observation and reflection. The target group herein was twenty-nine schoolteachers of Chonprathanpateak school. The informants were twenty students, fifteen parents, and fifteen skilled and knowledgeable locals. The research instruments were the forms of documentary analysis, brainstorming guidelines, teachers' behavior observation, teacher and student interviews, pre-and-post test of attending the workshops, and teacher's satisfaction questionnaire. The tools quality were proved by using including Index of Item-Objective. Congruence or IOC by educational experts. The statistic of the reliability of the test and the questionnaire using alpha coefficient (α-coefficient) of Cronbach. The quantitative data was analyzed by percentage, mean, standard deviation and the qualitative data was analyzed by content analysis. The descriptive approach was then employed to present its research findings. The research findings were summarized as follows:

1. To develop the participating teachers in creating a learning resources database and a local wisdom database included 13 activities as follows: 1) a workshop analyzing documents, and brainstorming in relation to examining what critical issues of problems and needs were tailored to teacher development using learning resources and local wisdom. 2) a workshop planed to make teacher development. 3) a workshop analyzed learning resources and local wisdom. 4) a workshop analyzed curriculum were utilized in a learning resources and a local wisdom. 5) a workshop created a learning resources database and a local wisdom database. 6) a workshop determined the qualities of a learning resources database and a local wisdom database. 7) a workshop designed learning management units. 8) a workshop wrote

learning management plans. 9) a researcher supervised learning management units and learning management plans. 10) a workshop determined the qualities of learning management units and learning management plans. 11) a teachers who provided learning activities for the students. 12) a behavioral observations and supervision of the teachers were periodically undertaken in order to enquire what problems the teachers had encountered, to provide them with assistance in solving the existing issues in every aspect as well as with learning activities. 13) a workshop was held to reflect the outcomes of learning management that were then reported to school administers and a committee of teachers as well.

2. The findings on the effects of teacher development in creating the databases of learning resources and local wisdom suggested that all the teachers had the knowledge and understanding of how to create the databases of learning resources and local wisdom. The average score after all the teachers had attended the workshops was 27.93 % higher than the average score before attending the workshops. They had the satisfaction of learning management towards the implementation of their learning resources database and local wisdom database in terms of teacher development activities with 4.56, database application with 4.54, learning management with 4.52, administration with 4.51, respectively.

3. The findings on learning management by the implementation of the learning resources database and local wisdom database suggested that the students had the learning achievement in all levels. Their scores were 24.56-40.03 % high. The students expressed their opinions that they had happiness and fun to learn from real-life experience to the gained knowledge and understandings; they took great pride and raised awareness of culture, traditions, learning resources and local wisdom in their community.
Keywords: Teacher Development, Database, Learning Resources and Local Wisdom

บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีหรือการก้าวสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ความทันสมัยของเทคโนโลยีนำมาซึ่งความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของคนในสังคม ส่งผลให้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นเพื่อดำรงชีพซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าและเป็นเอกลักษณ์กำลังถูกทอดทิ้ง ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงส่งเสริมให้มีการดำเนินงานเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจน โดยกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 23, 24, 59 และมาตรา 69 มุ่งเน้นให้มีการนำประสบการณ์ความรอบรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่น และการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา ให้มีการบูรณาการความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทยเข้าไปในการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย นอกจากนี้ในมาตรา 25 ได้ระบุรัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง (ยุพิน อินทะยะ, 2550)

ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ไหลลงสู่เขื่อนแม่กวงอุดมธารา พื้นดินส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ประชากรเป็นคนพื้นเมืองและคนไทลื้อที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากแคว้นสิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน มาตั้งถิ่นฐานเรียงราย

บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวงมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น บนพื้นที่บ้านตลาดใหม่ บ้านเมืองวะ บ้านสันทราย บ้านข้างน้ำ บ้านวังธาร และบ้านใหม่ริมคลอง เป็นจำนวนมาก ซึ่งหมู่บ้านเหล่านี้อยู่ในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียนชลประทานผาแตก

จากการวัดผลประเมินผลของโรงเรียนชลประทานผาแตกในปีการศึกษา 2556 ที่ผ่านมา พบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้อยู่ในระดับที่ยังไม่น่าพอใจ คือ ร้อยละ 60.65 ซึ่งยังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดคือ ร้อยละ 65 (โรงเรียนชลประทานผาแตก, 2556) ประกอบกับการประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์สถานการณ์ร่วมกันระหว่างครู ผู้ปกครอง และนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนจึงมีความต้องการให้นักเรียนเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ครูสร้างฐานข้อมูลของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กระจัดกระจายอยู่ตามแหล่งต่างๆ ในชุมชน พร้อมทั้งนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปบูรณาการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ ที่จะทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้นและได้ซึมซับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ผ่านกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนชลประทานผาแตก ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ดำเนินการวิจัย โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาคือ เป็นโรงเรียนที่มีแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดไว้ ครู และผู้ปกครองมีความต้องการให้นักเรียนเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนดังนี้

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ครูโรงเรียนชลประทานผาแตก จำนวน 29 คน ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย นักเรียน จำนวน 20 คน ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 15 คน และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 15 คน

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยปฏิบัติการ (action research) 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นการวางแผน (Planning) ประกอบด้วย

1.1 วิเคราะห์เอกสารและระดมสมองจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ครู 2) ผู้ปกครองนักเรียน 3) นักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนชลประทานผาแตก อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อศึกษาประเด็นสำคัญ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาครูโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 วางแผนพัฒนาครูโดยจัดทำตารางการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ขั้นการปฏิบัติ (Action)

2.1 ประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 6 ครั้ง ดังนี้

(1) ประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) ประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(3) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(4) ประชุมเชิงปฏิบัติการหาคุณภาพฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(5) ประชุมเชิงปฏิบัติการออกแบบหน่วยการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(6) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2 นิเทศติดตามการออกแบบหน่วยการเรียนรู้และการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ประชุมเชิงปฏิบัติการหาประสิทธิภาพของหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญมาตรวจสอบหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของข้อคำถาม ความเหมาะสม ความถูกต้องทางภาษา และสามารถวัดได้ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา

2.4 จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยครูได้นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน

3. ขั้นการสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยกับผู้บริหารโรงเรียนร่วมกันสังเกตพฤติกรรมของครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรม และจัดประชุมเป็นระยะเพื่อสอบถามปัญหา ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ เมื่อจัดการเรียนรู้เสร็จสิ้นครูสรุปผลการจัดการเรียนรู้และคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้ผู้วิจัย

4. ขั้นการสะท้อนผล (Reflection)

จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ให้ผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูได้รับทราบถึงผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวทางการระดมสมอง แบบสัมภาษณ์ครู แบบสังเกตพฤติกรรมของครู แบบสัมภาษณ์นักเรียน แบบทดสอบก่อน-หลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถามความพึงพอใจของครู

การสร้างและหาประสิทธิภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาประสิทธิภาพเครื่องมือตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. แบบวิเคราะห์เอกสาร แนวคำถามการระดมสมอง แบบสัมภาษณ์ครู แบบสังเกตพฤติกรรมของครู และแบบสัมภาษณ์นักเรียน มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย จากเอกสาร ตำรา และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นที่ 3 กำหนดประเด็นหลักและประเด็นย่อยของคำถามหรือข้อความให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นที่ 4 ศึกษาวิธีการสร้างแบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แนวทางการระดมสมอง และแบบสังเกต และทำการกำหนดรูปแบบของเครื่องมือประเภทนั้นๆ

ขั้นที่ 5 กำหนดข้อคำถามหรือข้อความในแต่ละประเด็นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับประเด็นสำคัญแต่ละประเด็น

ขั้นที่ 6 สร้างข้อคำถามหรือข้อความและเรียงลำดับ

ขั้นที่ 7 นำแบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ แนวทางการระดมสมอง และแบบสังเกตไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ และทำการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดประสงค์

(Index of Item-Objective Congruence หรือ IOC) ได้ค่าอยู่ระหว่าง 0.6-1.0 ทุกฉบับ แสดงว่าเครื่องมือมีความถูกต้อง มีความเหมาะสมทางภาษา มีข้อคำถามสอดคล้องกับประเด็นที่จะศึกษาและสามารถวัดได้ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา

ขั้นที่ 8 ปรับปรุงแก้ไขข้อคำถามตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ

ขั้นที่ 9 จัดพิมพ์ทำเป็นฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

2. แบบทดสอบก่อน-หลังประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถามความพึงพอใจของครู มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบทดสอบ และแบบสอบถามความพึงพอใจ

ขั้นที่ 2 สร้างแบบทดสอบก่อน-หลังประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถามความพึงพอใจของครู

ขั้นที่ 3 นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของข้อคำถาม ความเหมาะสม ความถูกต้องทางภาษา และสามารถวัดได้ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการศึกษา

ขั้นที่ 4 นำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นที่ 5 จัดพิมพ์ทำเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปทดลองใช้

ขั้นที่ 6 นำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มทดลอง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนในระดับชั้นอนุบาล-มัธยมศึกษาปีที่ 3 ในพื้นที่ใกล้เคียง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 1 จำนวน 30 คน และหาความเชื่อมั่นโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α-coefficient) ของครอนบัค พบว่า แบบทดสอบก่อน-หลังประชุมเชิงปฏิบัติการมีค่าเท่ากับ 0.89 และแบบสอบถามความพึงพอใจของครูที่มีต่อการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีค่าเท่ากับ 0.80

ขั้นที่ 7 จัดพิมพ์ทำเป็นฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนมีนาคม-ตุลาคม 2557
2. เก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนการวิจัย (PAOR)

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร การระดมสมอง การสังเกต และการสัมภาษณ์มาจัดหมวดหมู่ ตรวจสอบข้อมูลและหาข้อสรุปโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังประชุมเชิงปฏิบัติการของครู คะแนนเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย

3. วิเคราะห์เชิงปริมาณข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามความพึงพอใจของครูที่มีต่อการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยคำนวณหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

ผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

1. การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีการดำเนินงาน 13 กิจกรรม ได้แก่ 1) วิเคราะห์เอกสารและการระดมสมองเพื่อศึกษาประเด็นสำคัญ ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาครูโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ครู ผู้ปกครอง และนักเรียนจึงมีความต้องการให้นักเรียนเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2) วางแผนการพัฒนาครูโดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร และการระดมสมองมาจัดทำตารางการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เริ่มจากให้ครูทำแบบทดสอบก่อนการประชุมเชิงปฏิบัติการ จากนั้นระดมความคิดค้นหาแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่บริการของโรงเรียน สร้างเครื่องมือเก็บข้อมูลออกเป็น 4 ชุด ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ผู้ดูแลแหล่งเรียนรู้ แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบบวิเคราะห์เอกสารแหล่งเรียนรู้ และแบบวิเคราะห์เอกสารภูมิปัญญาท้องถิ่น เสร็จแล้วนำเสนอและวิพากษ์ร่วมกันระหว่างวิทยากร ครู และภูมิปัญญาท้องถิ่น จนได้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลพร้อมกับมอบให้ครูไปเก็บรวบรวมข้อมูล 4) ประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่คณะครูและฝึกปฏิบัติวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สามารถนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 5) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่ครูและฝึกปฏิบัติ จัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ คู่มือแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น และฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 6) หาคุณภาพฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาวิพากษ์ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น นำผลการวิพากษ์มาปรับปรุงข้อมูลให้ถูกต้องสมบูรณ์ และปรับปรุงฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 7) ประชุมเชิงปฏิบัติการออกแบบหน่วยการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่คณะครูในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ วางแผนและฝึกปฏิบัติออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 1 หน่วยการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปี รวม 10 หน่วยการเรียนรู้ 8) ประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่คณะครูในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 1 หน่วยการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปี 9) นิเทศติดตามการออกแบบหน่วยการเรียนรู้และการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า การออกแบบหน่วยการเรียนรู้จำนวน 8 หน่วย สามารถจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้และสร้างแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนได้ครบถ้วน ส่วนอีก 2 หน่วยการเรียนรู้ ยังมีปัญหาในด้านการเขียนคำอธิบายรายวิชา การจัดทำผังมโนทัศน์ โครงสร้างรายวิชา และการออกแบบหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับปัญหาในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ครูยังมีปัญหาในเรื่องการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้บูรณาการข้ามสาระการเรียนรู้ และจำนวนชั่วโมงไม่เพียงพอ ในส่วนของการใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูยังมีปัญหาในเรื่องการเพิ่ม-แก้ไขข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นลงในฐานข้อมูล การค้นหาข้อมูลจากฐานข้อมูลมาใช้ในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ จากปัญหาที่พบผู้วิจัยได้เข้าไปให้ความรู้และช่วยแก้ไขในจุดที่เป็นปัญหาในการออกแบบหน่วยการเรียนรู้และการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี 10) หาคุณภาพของหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างเนื้อหากับจุดประสงค์ (IOC) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พบว่า เครื่องมือมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ข้อคำถามมีความเหมาะสมถูกต้องทางภาษาและสอดคล้องกับประเด็นที่จะศึกษา สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้ 11) ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้วิจัยให้ครูทำแบบทดสอบหลังการประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น 12) สังเกตพฤติกรรมของครูและนิเทศเป็นระยะเพื่อสอบถามปัญหาช่วยเหลือ และแก้ไขปัญญาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ ตลอดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เมื่อเสร็จสิ้นการจัดการเรียนรู้ ครูสรุปผลการจัดการเรียนรู้และคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้ผู้วิจัย 13) จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสะท้อนผลการจัดการเรียนรู้ให้ผู้บริหารโรงเรียน และคณะครูได้รับทราบผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการสอน

2. ผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

2.1 ผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.1 ผลการเปรียบเทียบคะแนนแบบทดสอบก่อน-หลังประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ครูทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยมีคะแนนรวมเฉลี่ยก่อนประชุมเชิงปฏิบัติการ 16.38 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 54.60 และมีคะแนนรวมเฉลี่ยหลังประชุมเชิงปฏิบัติการ 24.76 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 82.53 เมื่อเปรียบเทียบคะแนนรวมเฉลี่ย พบว่า คะแนนรวมเฉลี่ยหลังประชุมเชิงปฏิบัติการสูงกว่าก่อนการประชุมเชิงปฏิบัติการเท่ากับ 8.38 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 27.93

2.1.2 ผลการสังเกตพฤติกรรมของครูผู้สอน พบว่า ครูมีความกระตือรือร้น และสนใจเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ มีความตั้งใจเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อสร้างเป็นฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.3 ผลความพึงพอใจของครูผู้สอนหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ด้านการใช้ฐานข้อมูลในภาพรวมครูมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.54 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีระบบการค้นหาข้อมูลที่ต้องการมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 ด้านการบริหารจัดการในภาพรวมครูมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.66 ด้านกิจกรรมการพัฒนาครู พบว่า ในภาพรวมครูมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.56 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.76 ด้านการจัดการเรียนรู้ พบว่า ในภาพรวมครูมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.52 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72

2.2 ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.2.1 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังเรียนโดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า นักเรียนมีร้อยละคะแนนความก้าวหน้าของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นทุกชั้นเรียน คืออยู่ระหว่าง 24.56-40.03 นอกจากนี้ยังพบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หน่วยการเรียนรู้แม่กวงศึกษากับป่าชุมชนมีคะแนนร้อยละความก้าวหน้ามากที่สุด คือ 40.03 รองลงมาคือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หน่วยการเรียนรู้รักษ์แม่กวงมีคะแนนร้อยละความก้าวหน้า คือ 33.27 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หน่วยการเรียนรู้สมุนไพรใกล้บ้าน (เกษตรอินทรี ศักดิ์โฮมสเตย์) มีคะแนนร้อยละความก้าวหน้าน้อยที่สุด คือ 24.56

2.2.2 ความคิดเห็นของนักเรียนที่เรียนโดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการเรียนการสอน พบว่า ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้า ฝึกปฏิบัติ และอภิปรายกลุ่มโดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเบื้องต้น หลังจากนั้นครูพานักเรียนออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียนจากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง บรรยากาศในการเรียนมีความสนุกสนาน ตื่นตัวตลอดเวลาไม่น่าเบื่อและรู้สึกไม่ง่วงนอนเหมือนฟังครูบรรยายอย่างเดียว ด้านการมีส่วนร่วม พบว่า ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตพร้อมทั้งเสนอแนะเทคนิคการนำเสนอข้อมูล ส่วนการออกไปศึกษานอกห้องเรียน ครูให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น ยกของเก็บอุปกรณ์ ตำน้ำพริก เป็นต้น เมื่อเกิดความสงสัยนักเรียนกล้าถามหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ตนเองสนใจ ด้านความรู้ที่ได้รับ พบว่า นักเรียนได้รับความรู้ครบถ้วนถูกต้องตรงตามตัวชี้วัดของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นและเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การอภิปรายผล

ผลการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการสอนสามารถอภิปรายผลในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การที่จะพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการสอน โดยเริ่มจากการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์เอกสาร และการระดมสมองเพื่อศึกษาประเด็นสำคัญ ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนและสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาครูโดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้สามารถนำข้อมูลที่ได้มาวางแผนพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับ จิรชัย บูรณะฤทธิ์ทวี (2549) พบว่า การพัฒนาครูสิ่งที่สำคัญคือการพิจารณาสภาพปัญหาและความต้องการให้สอดคล้องกับท้องถิ่น และดำเนินการจัดสนทนากลุ่มเพื่อหาแนวทางและความต้องการในการแก้ไขปัญหา ซึ่งทำให้ได้แนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาที่แท้จริงตรงกับความต้องการของครูผู้เข้ารับการอบรม จากนั้นเข้าสู่การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการโดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นวิธีหนึ่งที่นิยมในการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และทักษะที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการพัฒนาบุคลากรของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้สรุปการพัฒนาครูในโครงการโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้ ความเข้าใจในสาระของการปฏิรูปการศึกษาและปฏิรูปการเรียนรู้ สอดคล้องกับการศึกษาของธีรพงศ์ เสนาวงศ์ (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาบุคลากรในการจัดการเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นโรงเรียนช้างเผือกวิทยาคม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้กลยุทธ์ประชุมเชิงปฏิบัติการ การนิเทศติดตามผล ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจ มีความรู้ความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการและนิเทศติดตาม พบว่า ครูมีความรู้ความเข้าใจการวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น วิเคราะห์หลักสูตรเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพิ่ม แก้ไข และค้นหาข้อมูลจากฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ออกแบบหน่วยการเรียนรู้และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยมีคะแนนเฉลี่ยหลังประชุมเชิงปฏิบัติการสูงกว่าก่อนการประชุมเชิงปฏิบัติการทุกคน คิดเป็นร้อยละ 27.93 สอดคล้องกับนงลักษณ์ เลื่อมใส (2556) ได้ศึกษาการพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โรงเรียนเสลภูมิ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศติดตาม ทำให้ครูมีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน สามารถเขียนแผนการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้

นอกจากครูจะมีความเข้าใจแล้วครูยังมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ด้านการใช้ฐานข้อมูลครูมีความพึงพอใจต่อระบบการค้นหาข้อมูลมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นระบบฐานข้อมูลใช้งานง่าย ซึ่งสอดคล้องกับพัชราภรณ์ ชัยพัฒนเมธี (2556) ได้พัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าหมู่บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ผู้ใช้มีความพึงพอใจต่อฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าของสตรีทอผ้าหมู่บ้าน โดยด้านความยากง่ายต่อการใช้งานมีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจมากที่สุด สำหรับด้านการบริหารจัดการครูมีความพึงพอใจต่อผู้บริหารที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด จะเห็นได้จากผู้บริหารให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ และให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านกิจกรรมการพัฒนาครู ครูมีความพึงพอใจต่อการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูสามารถเพิ่ม ลบ แก้ไขข้อมูลได้ตามต้องการ อีกทั้งระบบฐานข้อมูลบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตสามารถใช้งานได้ทุกที่ ทุกเวลา ทำให้สะดวกต่อการใช้งาน สอดคล้องกับเบญจพร สายแวว (2555) ได้พัฒนาระบบฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสื่อการเรียนรู้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 สามารถทำงานตามขอบเขตที่กำหนดได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยครูสามารถเพิ่ม ลบ แก้ไข สืบค้นข้อมูลและรายงานการใช้ข้อมูลได้ ด้านการจัดการเรียนรู้ ครูมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูล

แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรักและความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะครูได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากฐานข้อมูลแล้วนำมาอภิปรายร่วมกัน สอดคล้องกับสุพิน นาสมบูรณ์ (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนโรงเรียนฟ้าแดดสูงยางวิทยาคาร อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์ ทำให้นักเรียนได้รับการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น นักเรียนรู้สึกรักและภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น

หลังจากการพัฒนาครูสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ครูนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ส่งผลให้นักเรียนได้รับความรู้ครบถ้วนตรงตามตัวชี้วัดของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดไว้มีร้อยละคะแนนความก้าวหน้าของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นทุกชั้นเรียน ซึ่งสอดคล้องกับมาลัย ภักดีเกียรติ (2554) ได้ศึกษาผลการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเรื่องการดำรงพันธุ์ของพืช สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทำนองเดียวกันอุมาพร สวัสดิ์ศรี (2557) ได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การย้อมสีผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยีชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า นักเรียนทุกคนได้คะแนนความรู้ความเข้าใจและคะแนนทักษะการย้อมสีผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าครูได้จัดกิจกรรมให้นักเรียนศึกษา ค้นคว้าจนเกิดความรู้ความเข้าใจ ความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรม ประเพณี แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน

การวิจัยเพื่อพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนในครั้งนี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครูในการสร้างระบบสารสนเทศแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่น โดยเริ่มจากการวิเคราะห์เอกสารและการระดมสมองเพื่อศึกษาประเด็นสำคัญปัญหาและความต้องการในการพัฒนาครู นำข้อมูลที่ได้มาวางแผนและพัฒนาครูโดยการประชุมเชิงปฏิบัติการค้นหาและเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น วิเคราะห์หลักสูตรเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดทำฐานข้อมูลและหาคุณภาพฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกแบบหน่วยการเรียนรู้และจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นนิเทศติดตามและหาคุณภาพของหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูสร้างขึ้น ต่อจากนั้นให้ครูนำไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้แก่นักเรียน โดยผู้วิจัยกับผู้บริหารโรงเรียนร่วมกันสังเกตพฤติกรรมของครูและนิเทศเป็นระยะเพื่อสอบถามปัญหา ช่วยเหลือ และแก้ไขปัญญาที่เกิดขึ้นในแง่มุมต่างๆ จนครูสามารถสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำฐานข้อมูลไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น เกิดความรู้ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าของแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนี้ยังส่งผลต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจที่โรงเรียนเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเอง ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามในท้องถิ่นได้รับการสืบทอดไปยังชนรุ่นหลัง ส่วนแหล่งเรียนรู้ในชุมชนได้รับความสนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ทำให้เกิดความรักและหวงแหนร่วมปกป้องและรักษาแหล่งเรียนรู้ให้คงอยู่ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการสอนครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะแยกเป็นประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้

1.1 ก่อนดำเนินการวิจัยควรมีการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของครู นักเรียนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.2 ควรให้ครูและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ และวิเคราะห์หลักสูตรเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งจะทำให้เกิดความตระหนักรับผิดชอบและเกิดความภาคภูมิใจในการปฏิบัติ

1.3 การพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการสอน ให้ประสบความสำเร็จควรมีการจัดอบรมทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้นให้ครูก่อน เพื่อให้ครูสามารถนำไปใช้ในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความคล่องแคล่วรวดเร็วยิ่งขึ้นในการเพิ่ม ลบ และแก้ไขข้อมูล

1.4 ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สร้างขึ้นครูควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยอยู่เสมอ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเชิงลึกโรงเรียนต้นแบบพัฒนาครูในการสร้างฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพการสอน เพื่อที่จะได้นำแนวทางมาขยายผลการปฏิบัติได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยใช้ฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพการสอน

2.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างแรงบันดาลใจครูกับการใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

จิรชัย บูรณะฤทธิ์ทวี. 2549. **รูปแบบการพัฒนาความสามารถในการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของครูชุมชนภาคเหนือโดยการใช้กระบวนการเรียนรู้ตามทฤษฎีการสร้างสรรค์ด้วยปัญญาบูรณาการเข้ากับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.** ดุษฎีนิพนธ์ ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธีรพงศ์ เสนาวงศ์. 2553. **การพัฒนาบุคลากรในการจัดการเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและแหล่งการเรียนรู้ท้องถิ่นโรงเรียนช้างเผือกวิทยาคม อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.** การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นงลักษณ์ เลื่อมใส. 2556. **การพัฒนาครูด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบูรณาการแหล่งเรียนรู้ในชุมชน กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์โรงเรียนเสลภูมิ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด.** การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศึกษาศาสตร-มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เบญจพร สายแวว. 2555. **การพัฒนาระบบฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสื่อการเรียนรู้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2.** วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.

พัชราภรณ์ ชัยพัฒนเมธี. 2556. **การพัฒนาฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง การทอผ้าของกลุ่มสตรีทอผ้าหมู่บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

มาลัย ภักดีเกียรติ. 2554. **ผลการใช้ชุดการเรียนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติเรื่องการดำรงพันธุ์ของพืชสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5.** วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

ยุพิน อินทะยะ. 2550. **แหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการเรียนการสอน.** เชียงใหม่: สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

โรงเรียนชลประทานผาแตก. 2556. **รายงานการประเมินตนเองปีการศึกษา 2556.** เชียงใหม่: ม.ป.ท.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545. **ตัวบ่งชี้การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญที่สุด.** กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

สุพิน นาสมบูรณ์. 2553. **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แก่นักเรียนโรงเรียนฟ้าแดดสูงยางวิทยาคาร อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์.** การศึกษาค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อุมาพร สวัสดิ์ศรี. 2557. **ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง การย้อมสีผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.** วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

CHIANG MAI
RAJABHAT UNIVERSITY

Vol. 16 No. 2 April-December 2015

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ
วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่

ศ.ดร.กิตติชัย วัฒนานิกร	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.มนัส สุวรรณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.อารี วิบูลย์พงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.อำนวย ขนันไทย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ศ.ดร.สายสมร ลำยอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.อาวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.วิบูลย์ รัตนาปนนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สมพงษ์ วิทยศักดิ์พันธุ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรธน์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.เพทาย พงษ์เพียจันทร์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ธวัชชัย รัตน์ชเลศ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.ธนะชัย พันธ์เกษมสุข	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.วรรณพร ทะพิงค์แก	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.พัชรินทร์ ระวียัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ธีรภัทร วรรณฤมล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.รวี ลงกานี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ชิตชล ผลารักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ยุวดี พีรพรพิศาล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ธนกร ช้างน้อย	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.นงลักษณ์ เขียนงาม	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ปรีชา เจ็งเจริญ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.ปฐมาวดี จงรักษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.พนม กุณาวงค์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.พิศิษฐ์ สิงห์ใจ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.พัชรา ตันติประภา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.วสันต์ จอมภักดี	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.คณิเทพ ปิตุภูมินาค	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ไพรัช ตระการศิรินนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.วัชรพงษ์ ธัชยพงษ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.อดิศักดิ์ ธีรานุพัฒนา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.วรัทยา แจ้งกระจ่าง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.อรชร มณีสงฆ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.เดชา ทาปัญญา	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.นัทมน คงเจริญ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.มนทิพย์ ตั้งเอกจิต	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.สมชาย ปรีชาศิลปกุล	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.สุวรรณา เลาหะวิสุทธิ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.นิวุฒิ หวังชัย	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผศ.ดร.พหล ศักดิ์คะทัศน์	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
อ.ดร.พูลพงศ์ สุขสว่าง	มหาวิทยาลัยบูรพา
รศ.ดร.มนตรี แย้มกสิกร	มหาวิทยาลัยบูรพา
รศ.ดร.โกสุม สายใจ	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต
รศ.ดร.สุชาติ แสงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
อ.ดร.กรรณิกา เจิมเทียนชัย	มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ทพ.ดร.สุรสิงห์ วิศรุตรัตน์	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
ดร.นพ.ชูสิน สีลพัทธ์กุล	โรงพยาบาลสารภี
ผศ.ดร.บุลรัตน์ สิทธิพงศ์	โรงเรียนสิริมังคลานุสรณ์
อ.ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผศ.ดร.วรรณทนี สันติกุล	Hong Kong Polytech University
Professor Andreas Zins	Vienna University
ผศ.ดร.บุษบา สิทธิการ	มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
รศ.ดร.โกศล มีคุณ	สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ผศ.ดร.วรรณา ศิลปอาชา	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ผศ.ร.ท.หญิง ดร.เกิดศิริ เจริญวิศาล	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่
ผศ.ดร.นิเวศน์ อรุณเบิกฟ้า	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.ดร.ไพบูลย์ ศรีชัยสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.ดนุลดา จามจุรี	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ.ดร.พงษ์แก้ว อุดมสมุทรหิรัญ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รศ.ดร.ศรัณย์ นักรบ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.กิตติศักดิ์ อริยะเครือ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร
รศ.ดร.รจนา ชื่นศิริกุลชัย	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
รศ.ดร.สุดารัตน์ สิทธิสมบัติ	มหาวิทยาลัยเนชั่น
อ.ดร.วารัชต์ มัธยมบุรุษ	มหาวิทยาลัยพะเยา
อ.ดร.ฤทัยภัทร พิมลศรี	มหาวิทยาลัยพะเยา
อ.ดร.รัฐภูมิ พรหมณะ	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ.ดร.ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดร.สุกัญญา แช่มช้อย	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดร.รณิดา ปิงเมือง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
รศ.ดร.วรรณวดี ม้าลำพอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
รศ.สนิท สัตโยภาส	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.ศุภกฤษ เมธีโภคพงษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ดร.พวงพยอม ชิดทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผศ.ดร.กมลณัฏฐ์ พลวัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.ทัตพร คุณประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.จุไรรัตน์ จุลจักรวัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.จิติมา กตัญญู	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
อ.ดร.จตุพร เสถียรคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นวารสารเพื่อรองรับงานวิชาการเพื่อสังคม

โดยมีเป้าหมายและขอบเขต (Aim and Scope) ที่รับตีพิมพ์บทความที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ทางด้านวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการศึกษา ที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม ชุมชน และท้องถิ่น และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหา และแนวทางแก้ไขของชุมชน และท้องถิ่น โดยมีองค์ประกอบทางด้านงานวิจัยที่บ่งชี้สภาพการเปลี่ยนแปลงในเชิงพื้นที่ ชุมชน และสังคม เป็นงานวิจัยที่มีส่วนร่วมและได้รับการยอมรับของสังคม และงานวิจัยที่ใช้องค์ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น หรือสามารถคาดการณ์ ประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลง และเสนอแนวทางการพัฒนาสังคม ชุมชน และท้องถิ่นให้ยั่งยืน

รูปแบบของวารสาร

- กำหนดออก ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-มิถุนายน ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม
- บทความที่ตีพิมพ์ต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ บทความละ 2 ท่าน

รูปแบบการเขียนบทความ/บทความวิจัย

กองบรรณาธิการได้กำหนดระเบียบการส่งต้นฉบับไว้ให้ผู้เขียนยึดเป็นแนวทางในการส่งต้นฉบับสำหรับการตีพิมพ์ลง “วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่” และกองบรรณาธิการสามารถตรวจสอบต้นฉบับก่อนการตีพิมพ์ เพื่อให้วารสารมีคุณภาพ สามารถนำไปใช้อ้างอิงได้ โดยวารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 เดือนตุลาคม พ.ศ.2556-มีนาคม พ.ศ.2557 จะเป็นวารสารเพื่อรองรับงานวิชาการเพื่อสังคม โดยการกำหนดเป้าหมายและขอบเขต (Aims & Scope) ที่จะตีพิมพ์บทความที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่น ทางด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการศึกษา ที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคมและก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชน โดยเนื้อหาของบทความควรจะนำเสนอให้เห็นถึงประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- สภาพการณ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (ในบทนำ ที่มาของปัญหา)
- การมีส่วนร่วมและการยอมรับของสังคมเป้าหมาย (มีผู้แต่งร่วมเป็นภาคเอกชนหรือตัวแทนชุมชน)
- กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (วิธีการทดลอง บทสรุปเชิงเสนอแนะ)
- ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น (ทฤษฎีและกรอบแนวคิด)
- การคาดการณ์สิ่งที่จะตามมาภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นแล้ว (ข้อเสนอแนะหลังบทสรุป)
- การประเมินผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (เป็น Outcome ของงาน พิจารณาจากการนำไปใช้ประโยชน์ และ Citation)
- แนวทางการติดตามและธำรงรักษาพัฒนาการที่เกิดขึ้นให้คงอยู่ต่อไป (เป็น Outcome ของงาน พิจารณาจากการนำไปใช้ประโยชน์ และ Citation)

การเตรียมต้นฉบับบทความ มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการพิมพ์

1. ตัวอักษร : ใช้ตัวอักษร Angsana New โดยชื่อบทความใช้อักษรตัวหนา ขนาด 20 pt ชื่อผู้เขียนและหัวข้อหลักใช้อักษรตัวหนา ขนาด 18 pt และเนื้อเรื่องใช้อักษรตัวปกติ ขนาด 16 pt

2. การตั้งค่าหน้ากระดาษ : บนและซ้าย ขนาด 1.5 นิ้ว ล่างและขวา ขนาด 1 นิ้ว

3. ความยาวของเนื้อหา : ไม่เกิน 15 หน้า รวมตารางรูปภาพ และเอกสารอ้างอิง

4. รูปแบบการใช้ภาษาอังกฤษในเนื้อเรื่องภาษาไทย :

- ชื่อวิทยาศาสตร์ คำขึ้นต้นให้ใช้อักษรตัวใหญ่ และใช้ตัวอักษรเอียง เช่น *Uglena acus*
- ชื่อเฉพาะให้ขึ้นต้นด้วยตัวใหญ่ทุกคำ เช่น Berdmann, Lemmermann
- ภาษาอังกฤษทั้งในและนอกวงเล็บให้ใช้ตัวเล็ก เช่น random complete block design
- ตัวย่อให้ใช้อักษรตัวใหญ่ทั้งหมด และควรมีคำเต็มบอกไว้ในการใช้ครั้งแรก เช่น (random complete block design, RCBD)

การเรียงลำดับเนื้อหา

1. ชื่อเรื่อง (Title) : ใช้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษเฉพาะตัวอักษรแรกของชื่อเรื่องเท่านั้นที่ใช้ตัวพิมพ์ใหญ่ (capital letter) นอกนั้นใช้ตัวพิมพ์เล็ก ยกเว้นชื่อเฉพาะ

2. ชื่อผู้วิจัย : เฉพาะผู้วิจัยหลักให้พิมพ์ด้วยตัวหนา โดยระบุสถานที่ทำงานหรือหน่วยงานที่สังกัด และอีเมล

3. บทคัดย่อ (Abstract) : (ภาษาไทยก่อนและตามด้วยภาษาอังกฤษ) เป็นการสรุปสาระสำคัญ ประเภทวิจัย วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการวิจัย และสรุปผลการวิจัยที่กระชับและชัดเจน ระบุตัวเลขสถิติที่สำคัญ ใช้ภาษารัดกุมเป็นประโยคสมบูรณ์และเป็นร้อยแก้ว ไม่แบ่งเป็นข้อๆ โดยบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษไม่ควรเกิน 1 หน้ากระดาษขนาด A4 และให้ระบุคำสำคัญ (keywords) ไว้ท้ายบทคัดย่อในแต่ละภาษา

4. บทนำ (Introduction) : ให้เขียนอธิบายปัญหา วัตถุประสงค์ และการตรวจสอบเอกสาร

5. ระเบียบวิธีวิจัย (Methodology) : อธิบายถึงเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ใช้ในการทดลองและอธิบายวิธีการศึกษาทดลอง

6. ผลการวิจัย (Results) : การเขียนเสนอผลการศึกษาควรกระชับและแสดงการวิจัยถึงผลที่ชัดเจน หากมีตาราง กราฟ หรือรูปภาพ ให้มีเนื้อหาหรือวิธีการอธิบายประกอบ

7. การอภิปรายผล (Discussions) : การเขียนอภิปรายผลการศึกษา เป็นการชี้แจงผลการวิจัยว่าตรงตามวัตถุประสงค์ สมมติฐานของการวิจัย สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของผู้อื่นที่มีอยู่ก่อนหรือไม่ อย่างไร ด้วยเหตุผลใด เปรียบเทียบหรือตีความเพื่อเน้นความสำคัญของงานและสรุปให้เข้าใจง่ายที่สุด

8. บทสรุปหรือข้อเสนอแนะ (Conclusion or Suggestions) : ให้เขียนสรุปสาระสำคัญของผลงานวิจัยว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยเน้นถึงปัญหาหรือข้อโต้แย้งในสาระสำคัญ ตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์

9. กิตติกรรมประกาศ หรือคำขอบคุณ (Acknowledgement) : อาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ โดยเป็นการแสดงความขอบคุณผู้ช่วยเหลือในงานวิจัยแต่ไม่ได้เป็นผู้ร่วมในงานวิจัย

รูปแบบการเขียนรายการอ้างอิง

การอ้างอิงแบบแทรกปนไปกับเนื้อหา : เนื้อหาบทความใช้ระบบการอ้างอิงแบบนามปี (ชื่อ-นามสกุลของผู้แต่ง, ปีที่พิมพ์) ตัวอย่างเช่น ....ลมุล รัตตากร (2529) ได้กำหนดคุณสมบัติของ.....

เอกสารอ้างอิง : การเขียนเอกสารอ้างอิงให้เรียงเอกสารที่ใช้อ้างอิงทั้งหมดตามลำดับอักษรตัวแรกของรายการที่อ้างอิง โดยเรียงลำดับแบบพจนานุกรม และให้เรียงภาษาไทยขึ้นก่อนภาษาอังกฤษ มีรูปแบบการเขียน ดังนี้

1. หนังสือ

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. **ชื่อหนังสือ.** ครั้งที่พิมพ์. สถานที่พิมพ์: สำนักพิมพ์.

สีลาภรณ์ บัวสาย. 2549. **เศรษฐกิจพอเพียง ร่วมเรียนรู้ สานข่าย ขยายผล.** พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

Courtney, T. K. 1965. **Physical Fitness and Dynamic Health.** New York: McGrew-Hill Inc.

2. วารสาร

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. ชื่อเรื่อง. **ชื่อวารสาร** (ชื่อเต็มหรือย่อก็ได้). ปีที่ (ฉบับที่): เลขหน้าเริ่มต้น-เลขหน้าสิ้นสุด.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. 2531. การปฏิรูปหลักสูตรมหาวิทยาลัยในประเทศที่กำลังพัฒนา. **อุดมศึกษา.** 13 (34): 14-20.

Elmastas, M., O. lsildak, I. Turkekal and N. Temar. 2007. Determination of antioxidant activity and antioxidant compounds inwild edible mashroom. **Food Composition and analysis.** 20: 337-345

3. วิทยานิพนธ์

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. **ชื่อวิทยานิพนธ์/การค้นคว้าแบบอิสระ.** ระดับวิทยานิพนธ์/การค้นคว้าแบบอิสระ คณะ สถาบันการศึกษา.

ยุรีพรรณ แสนใจยา. 2545. **แนวทางการพัฒนาไร่ชาสุวิพุห์ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

4. เอกสารวิชาการอื่นๆ

ชื่อ สกุล ผู้เขียนหรือหน่วยงาน. ปีที่พิมพ์. **ชื่อเรื่องหรือชื่อหนังสือ.** ประเภทของเอกสาร. สถาบันหรือหน่วยงานที่จัดพิมพ์. สถานที่พิมพ์.

คณะกรรมการอำนวยการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย. 2549. **คู่มือคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์.** สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร.

5. สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ชื่อ สกุล. ปีที่พิมพ์. **ชื่อเรื่อง.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: ชื่อ website (วัน เดือน ปี ที่สืบค้นข้อมูล)

วิจารย์ พานิช. 2554. **วิชาการรับใช้สังคม.** (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.gotoknow.org/posts/440436 (27 เมษายน 2556)

การส่งต้นฉบับ

1. ผู้ส่งบทความจะต้องทำหนังสือนำส่ง พร้อมทั้งระบุชื่อ-สกุล หมายเลขโทรศัพท์ และอีเมล โดยทางกองบรรณาธิการวารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่จะติดต่อกลับไป เพื่อแจ้งผลการพิจารณา

2. จัดส่งต้นฉบับที่พิมพ์ตามข้อกำหนดของรูปแบบวารสาร จำนวน 3 ชุด พร้อมแผ่น CD บันทึกข้อมูล ส่งด้วยตนเองหรือทางไปรษณีย์ลงทะเบียนมาที่

กองบรรณาธิการ “วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่”
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
เลขที่ 202 ถนนช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50300
หรือเว็บไซต์ http://www.research.cmru.ac.th

การประเมินบทความต้นฉบับ

ต้นฉบับจะต้องผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จากภายนอกมหาวิทยาลัยในสาขาวิชานั้นๆ จำนวน 2 ท่านต่อเรื่อง โดยสถาบันวิจัยและพัฒนาจะเป็นผู้สรรหา เพื่อรับการประเมิน กรณีมีการแก้ไขสถาบันวิจัยและพัฒนาจะส่งผลการอ่านประเมินคืนผู้เขียนให้เพิ่มเติม แก้ไข หรือพิมพ์ต้นฉบับใหม่แล้วแต่กรณี

หมายเหตุ

1. บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ใน “วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่” ถือเป็นกรรมสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. เนื้อหาบทความที่ปรากฏในวารสารเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน ทั้งนี้ไม่รวมความผิดพลาด อันเกิดจากเทคนิคการพิมพ์
3. ในกรณีเป็นบทความที่ส่งมาจากบุคคลภายนอก จะมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการประเมิน และกลั่นกรองบทความ จำนวน 3,000 บาท

